

नेपालको पहिलो बौद्ध मासिक

आनन्दभूमि

२०६१ स्वांया पुन्ही - वैशाख पूर्णिमा वर्ष ३२ अंक १
बुद्धत्व प्राप्त २५९३, बुद्ध जन्म २६२८, बु.सं. २५४८ ने.सं. ११२४

The Ananda Bhoomi (Year 32, Vol.1)
A Buddhist Monthly : May/June 2004

प्रमुख सल्लाहकार

भिक्षु कुमार काश्यप महास्थविर (अध्यक्ष, आ.कु.विहार)

निर्देशक

भिक्षु जानपूर्णांक महास्थविर (प्रमुख, विश्वशान्ति विहार)

सम्पादक

कोण्डन्य

सह-सम्पादकहरू

भिक्षु निर्योध (विश्व शान्ति विहार, ४४८२९८४)

राजु महर्जन (ग.छं, ५५३७८८१)

फन्समान शाक्य, (ओकुबहाल, ५५३९४४८)

विशेष सहयोग

त्रिभुवनधर तुलाधर, भुखेल

सल्लाहकारहरू

भिक्षु धर्ममूर्ति (सचिव, आ.कु.वि.गुठी)

तीर्थ नारायण मानन्धर (अध्यक्ष आ.कु. दायक सभा)

कम्प्युटर सज्जा

डिल्लीराम गौतम "राजु"

प्रकाशक

आनन्दकुटी विहार गुठी

प्रमुख व्यवस्थापन तथा सह-प्रकाशक

सुखी होतु नेपाल

वितरण व्यवस्थापन

संघरत्न डंगोल, राकेश महर्जन, राजेन्द्र महर्जन,

आर्थिक व्यवस्थापन

सुरेश महर्जन, सुरज महर्जन, विनोद महर्जन, उत्तमधर महर्जन

सहयोगीहरू

बुद्ध जयन्ती समारोह समिति (श्रीघः), श्रामणेर पद्म, अ.करणावती, नरेश वजाचार्य(बुटवल), हरिगोपाल महर्जन, गंगाराम महर्जन, पेमा श्रेष्ठ, सरिता अवाले, उर्मिला महर्जन, सुनकेशरी श्रेष्ठ (बनेपा), विकास तामाङ्ग, विकास महर्जन, अजय शाक्य ।

मुद्रण : सुभाष प्रिन्टिङ्ग प्रेस, नकवहिल, ललितपुर । फोन : ५५३३१९९

बुद्ध वचनामृत

सब्वपापस्स अकरणं कुसलस्स उपसम्पदा ।
सचित्त परिचोदपत्तं एतं बुद्धानुसासत्तं ॥

सवै पापहरूवाट मुक्त हुनु, कुशल धर्म सेवन गर्नु, चित्तलाई विकार रहित तुल्याउनु- यहि नै बुद्धहरूको शिक्षा हो ।

फुकं पापकर्म बचे जुइगु, भिंगु ज्याखँ मुंका वनेगु, नुगःयात यचुकेगु- ध्व हे बुद्धपिनिगु मू शिक्षा खः ।

Not to do Evil, To cultivate good deeds
Purify the mind;

This is the teachings of the Buddha.

-धम्मपद

सम्पर्क कार्यालय

सुखी होतु नेपाल,

बुद्ध विहार भूकुटीमण्डप, पो.ब.नं. १९३, काठमाण्डौ

फोन/फ्याक्स ४२२६७०२/४४८२२५० E-mail : sukhi@ntc.net.np

वार्षिक रू. १५०/-

रुकप्रति रू. १५/-

वार्षिक ग्राहक बनी सहयोग गर्नु ।

आनन्द भूमि

The Ananda Bhoomi

पुस्तकालयको विकासका लागि
आनन्द भूमि प्रकाशकालयको स्थापना गरिएको छ।

आनन्द भूमि प्रकाशकालयको स्थापना
पुस्तकालयको विकासका लागि गरिएको छ।

नेपालका सबैभन्दा पुरानो बुद्ध मूर्ति

**Do not believe just
anything But think and
verify for yourself.**

H
A
P
P
Y

B
A
I
S
H
A
K
H

Ajay Emporium

Naghal Tole
Kathmandu, Nepal

विषय सूची

क्र.स.	विषय	लेखक	पृष्ठ
१.	श्रद्धेय भिक्षु धर्मपाल.....	निग्रोध	४
२.	बालवर्गो	सम्यक् सम्बोधि प्राणपुत्र	५
३.	बुद्ध धर्म र राजनीति	भिक्षु सुशील	६
४.	सत्य र शिष्यको...	आचार्य श्रीधर राणा	८
५.	अफगानिस्तानमा बुद्ध..	मुनीन्द्ररत्न वज्राचार्य	९
६.	महावाणीहरू		११
७.	के राजा ज्ञानेन्द्र.....	कोण्डन्य	१२
८.	अंधेरोको यात्री	श्रामणेर उत्तम	१५
९.	हिंद बुद्धे जाते सक्य.....	दिनेशचन्द्र रेग्मी	१६
१०.	आशिका	'ज्योति' शाक्य	२२
११.	आज वैशाख पूर्णिमा	गणेश माली "पथिक"	२२
१२.	लुम्बिनी स्थित अशोक....	शुक्रसागर श्रेष्ठ	२३
१३.	मानवीय चेतना-शुद्ध....	भिक्षु संघरक्षित	३०
१४.	म हूँ	कृष्णाहरि जि.सी.	३२
१५.	उठ नेपालीहरू	राजीव वज्राचार्य	३२
१६.	कि कसो ओड....	भिक्षु बोधानन्द "बटुवा"	३३
१७.	बुद्धको देश	सुजन शाक्य	३४
१८.	दुःख मुक्त जुये यःसा	बाबुराम महर्जन	३४
१९.	थेरवाद भिक्षु, श्रामणेर...	भिक्षु कोण्डन्य	३५
२०.	हाम्रो धार्मिक संसार	सुखि होतु डेक्स	४१
२१.	बुद्ध जयन्तीया भिन्तुना	चन्द्रकाजी शाक्य	४३
२२.	मुक्त जुयेतु	धर्म सुन्दर वज्राचार्य	४३
२३.	बुद्धया स्वावलम्बनवाद	सुवर्ण शाक्य	४४
२४.	सुपाच्य दुने तनाच्चम्ह...	रीना तुलाधर	४६
२५.	जिगु जीवनया उद्देश्य	डा.लक्ष्मण शाक्य	४९
२६.	Life Education	Master Hsing Yun	५२
२७.	Lumbini Asoka...	Basanta Bidari	५३
२८.	बौद्ध गतिविधि	सुखी होतु डेक्स	६०

अनिच्चावत संखारा

बुद्धि : १०६३ आश्विन कृष्णपक्ष १०

मदुगु दि : ११२४ चौलाख्व १०

जिमि शुभचिन्तक अनागारिका मिना (श्रीकीर्ति विहार)
या जन्मदाता अबु कृष्ण बहादुर महर्जन देहावसान
जूरु दुःखद् घडी मदुम्हसिया निर्वाण कामना यानाच्चना ।

सुखी होतु नेपाल

शाक्यमुनि बुद्धको चिरस्मरणीय २६२८ औं जन्मजयन्ती, २५९३ औं चिरप्रेरक संबोधि लाभ दिवस, २५४८ औं चिर सवेगदायी महापरिनिर्वाण दिवसको सुखद उपलक्ष्यमा शान्तिप्रमी बौद्धहरू उल्लासमय वातावरणमा बुद्ध पूर्णिमा मनाइरहेका छन्। बुद्धभूमि नेपाल अधिराज्यमा बुद्धको जन्म हुनु नेपाल राष्ट्रकै लागि गौरव एवं प्रतिष्ठाको विषय भएको छ। लुम्बिनीमा बुद्ध जन्मेको ऐतिहासिक प्रमाणका बावजुद पनि श्री ५ को सरकारबाट जे जति, जुन रूपमा प्रचार प्रसार गरिने कार्यमा तदारुकताका साथ सदासयता अवलम्बन गरिनु पर्ने हो त्यो अझै गर्न बाँकी नै रहेको छ।

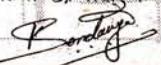
सम्राट अशोकले राख्न लगाएको अशोक स्तम्भमा उत्कीर्ण 'हिद बुधे जाते सब्यमुनी'ति (यहाँ शाक्यमुनि बुद्धको जन्म भएको हो) 'हिद भगवं जाते'ति लुमिनि गामे' (यहाँ भगवान् बुद्ध जन्मनुभएको लुम्बिनी ग्राममा) ब्राह्मी लिपिको अभिलेख प्रमाणको शिलास्तम्भ इ. सं. १८९६ मा प्राप्तलाई वीसौं शताब्दीको सबैभन्दा ठूलो पुरातात्विक अभिलेख मानिन्छ। यसरी नै चीनिया यात्री फाहियानको 'लुनमिन' होस्, ह्वेनसांगको 'ल-फ-नि' होस्, अशोक स्तम्भमै पुनः उत्कीर्ण 'रिपुमल्लस्य चिरं जयतु' नै होस् यसबाट बुद्धको जन्मभूमि लुम्बिनी नै हो भन्ने अविवादित तथ्यलाई विश्वसामू स्पष्ट पारेको छ।

साथै लुम्बिनीको मायादेवी मन्दिरमा श्री ५ को सरकार पुरातत्व विभाग, लुम्बिनी विकास कोष र जापानी बौद्ध परिषद्को संयुक्त उत्खनन् क्रममा जुन चिनो ढुंगा Marker Stone पाइयो त्यसबाट अझ बढी प्रमाणित गर्न सकिन्छ। किनकि अशोकको लुम्बिनीस्थित शिलास्तम्भको अभिलेखमा कुदिएको 'सिलाविगडभिचा' को अध्ययन अन्वेषण वि.सं. २०५३, वि.सं. २०५५ मा गरे अनुरूप जापान बौद्ध परिषदले सन् २००१मा दिइएको माहामाया देवीको मन्दिर उत्खननको पहिलो भागमा पनि 'सिलाविगडभिचा'को अर्थ चिनो ढुंगा Marker Stone भनी स्वीकारिएको छ। हालसालै "लुम्बिनी अशोक स्तम्भ अभिलेख: व्याख्यान गोष्ठी" को आयोजना लुम्बिनी

विकास कोषको तर्फबाट आयोजना गरिएको सकारात्मक पक्ष मान्न सकिन्छ।

विश्व शान्तिको मुहान बुद्ध जन्मभूमिलाई युनेस्कोले सन् १९९६ मा विश्व सम्पदा सूचीमा समाहित गरिएको लगत्तै संयुक्त राष्ट्र संघले १३ डिसेम्बर १९९९ का दिन ५४ औं सेशनको एजेण्डा आइटम १७४ ले वैशाख पूर्णिमाका दिन अन्तर्राष्ट्रिय विदाको घोषणा गरेको थियो। यसरी लुम्बिनी नेपाल राष्ट्रको अन्तर्राष्ट्रिय गौरव भएको छ भने यसलाई विश्व शान्तिको मुहानको परि कल्पना तर्फ सोचिदै गर्दा लुम्बिनीको मर्ममा आघात हुनेगरी कुनै तथाकथित विद्वानको आधारहीन कुराहरू तथाकथित एक राष्ट्रिय दैनिकमा प्रकाशित हुनु दुःखको कुरा हो। सार्वभौमसम्पन्न राष्ट्र नेपालको राष्ट्रिय मामिलामा ठेस पुग्ने गरी अनावश्यक विवादलाई प्रश्रय दिई मात्र विवादमाथि विवाद श्रृजना हुने दुस्साहसपूर्ण कुरालाई प्रकाशन स्वतन्त्रताको नाममा छापिनु पत्रकारिता धर्म विपरित पीत पत्रिकारिता हो भन्नुमा अत्युक्त नहोला। यस उसले नेपाललाई फुच्चे राष्ट्र ठानी हाम्रो आस्था, विश्वास अनि राष्ट्रियतामा आँच ल्याउने दुष्प्रयासलाई कसैले पनि, कतैबाट पनि, कुनै पनि स्तरमा स्थान दिइनु हुँदैन। विशेषगरी सार्क राष्ट्रको एक सदस्य राष्ट्रले अर्को सदस्य राष्ट्रको सार्वभौमिकतामा खलल पुग्नेगरी कुनै पनि तरहले प्रयास गर्न सार्क राष्ट्रकै आदर्शमयी गरिमामा आघात पुऱ्याउनु समान हुनेछ।

लुम्बिनीलाई बौद्धहरूको मात्र चिन्ताको विषय नठानी राष्ट्रकै गौरव ठानी सबै सचेत नेपाली संवेदनशील तवरमा रचनात्मक कलम चलाएर होस् वा विभिन्न तवरमा आ-आफ्नो पक्षबाट प्रयास हुनु नितान्त जरूरी छ भने हामी सचेत नागरिकबाट सार्वभौमिक विषयमा राष्ट्रका प्रत्येक नागरिकलाई व्युत्क्रान्त कोशिस गरिनु पर्छ, यो सबैको दायित्व पनि हो। अन्तमा बुद्धको जन्म २६२८, संबोधि लाभ २५९३ तथा महापरिनिर्वाण प्राप्ति बु. सं. २५४८ नयाँ वर्षले नेपालमा शान्ति छाओस् भन्ने कामना गरिन्छ।

□ निग्रोध, विश्वशान्ति

नेपालको धेरैवादी बुद्धशासन पुनर्स्थापना कालका अग्रज महास्थविरहरूमध्ये नेपालका पहिलो संघ महानायक प्रज्ञानन्द महास्थविरको योगदान अविस्मरणीय रहेको छ। वहाँ पूज्य संघ महानायक प्रज्ञानन्द महास्थविरले आफ्नो जीवन कालमा बुद्ध शासनको अभिवृद्धिको निमित्त संख्यात्मक तथा गुणात्मक रूपमा थुप्रै शिष्य भिक्षुहरू बनाउनु भएको थियो। यी शिष्य भिक्षुहरू मध्येका एक भिक्षु धर्मपाल महास्थविर हुनुहुन्छ।

काठमाण्डौको पश्चिम भेग बलम्बु निवासी आमा नानीमैया र पिता कृष्ण बहादुरको कोखबाट वि.सं. २०१३ चैत्र ४ गते जन्मिएका श्रद्धेय धर्मपाल भन्तेको गृहस्थी नाम माधव हो। वहाँको गृहस्थी नाम संघमहानायक भन्तेद्वारा प्रदत्त नाम हो। वि.सं. २०२८ आश्विन महिनामा आफ्नी फुफू अनागारिका सत्यशीलाको प्रेरणामा १४ वर्षको उमेरमा धर्माध्ययनको लागि संघ महानायक प्रज्ञानन्द महास्थविरको उपाध्यायत्वमा श्रामणेर उपगुप्त नामले प्रब्रज्या दीक्षा हासिल गर्नुभयो।

बाल्यकालदेखि स्कूलको पढाइमा तेज रहनु भएका श्रामणेर उपगुप्तले २०३२ सालमा श्री मच्छिन्द्र माध्यमिक विद्यालयमा कक्षा १० सम्म अध्ययन गर्नुभयो। चार वर्षसम्म संघमहानायक प्रज्ञानन्द महास्थविरको छत्रछायाँमा धर्म विनयको अध्ययन गरी ध्यान भावना, धर्म साकच्छा, परियत्ति शिक्षा, पालि तथा त्रिपिटक सम्बन्धी ज्ञान हासिल गर्नुभयो। नेपालमानै श्रामणेर तथा विद्यार्थी जीवनको अनुभव बटुलिसकेको उपगुप्त श्रामणेर २०३२ सालमा थाइलैण्डको वात् श्राकेत विहारमा गई बुद्ध धर्मको अध्ययन गर्नुभयो। ई.सं. १९७६ जुन २७ (वि.सं. २०३३/३/१४) का दिन चाउखुन ब्रह्मगुणाभरण (वर्तमान सोमदेव बुद्धाचन) महाथेरको उपाध्यायत्वमा उपसम्पदा दीक्षा प्राप्त गरी पूर्णत्व भिक्षु हुनुभयो। उपसम्पदा पश्चात् श्रामणेर उपगुप्तलाई नाम परिवर्तन गरी भिक्षु धर्मपाल नामाकरण गरियो। भिक्षु धर्मपालले प्रारम्भिक थाई भाषाको नवक भूमि शिक्षा सहजै पासगरी उच्च शिक्षाको लागि तयार हुनुभयो। थाई भाषामा दक्षता हासिल गरिसकेपछि वहाँले भिक्षु संघलाई अध्यापन गराउने महामुकुट राज विद्यालयबाट सन् १९७६ मा ए.एस.एल.सी. सरहको प्रियूनिभर्सिटी शिक्षा सफलतापूर्वक अध्ययन गर्नुभयो। ई.सं. १९८२ मा वि.ए. सम्मको अध्ययन पुरा गरी थाइलैण्डकै विश्वविद्यालयबाट "शासन शास्त्र पण्डित" उपाधि हासिल गर्नुभयो। शासन शास्त्र पण्डित पदवीद्वारा विभूषित श्रद्धेय भिक्षु धर्मपाल महास्थविरको उच्च शिक्षा थाइलैण्डमै भएकोले बौद्ध देश थाइलैण्डको बुद्धधर्म र संस्कृतिबाट प्रभावितभै थाई तथा नेपाली बौद्धहरूको सौहादपूर्ण आपसी सम्बन्धलाई बलियो पार्ने कार्यमा सक्रिय रूपमा लाग्नुभयो। वि.सं. २०४१ सालमा थाइलैण्डका महाराजको निमन्त्रणामा हाम्रा राजा श्री ५ वीरेन्द्र वीर विक्रम

शाहदेव वैकक सवारीमै नेपाली राजदूतावासको स्वागत समारोहमा नेपाली भिक्षु श्रामणेरहरूको प्रतिनिधित्व गर्नेहरूमा श्रद्धेय भिक्षु धर्मपाल महास्थविर पनि एक हुनुहुन्थ्यो। विदेशमा बसेर नेपाली भिक्षु श्रामणेर तथा नेपालीहरूको सेवा गर्नुभएका

भिक्षु धर्मपाल वि.सं. २०४२ सालमा नेपाल फर्कनुभयो। नेपाल फर्केको लगत्तै वहाँले अनागारिका वस्नुहुने नरसिंह रामको पुनः निर्माण कार्यमा सम्लग्न हुनुभयो। महामुकुट राज विद्यालयबाट डिप्लोमासम्म अध्ययन पश्चात् नेपाल फर्कनुभएका धर्मपाल भन्तेले २०४३ सालमा पूज्य भिक्षु सुदर्शन महास्थविरको प्रेरणामा साइकोलोजि (मनोविज्ञान) विषय लिएर स्नातकोत्तर तहमा भर्ना हुनुभयो। त्यसपश्चात् विविध धार्मिक कार्यमा संलग्न रहनाले तथा पूज्य संघमहानायक भन्तेको कमजोर स्वास्थ्यको कारण उहाँको सेवा व्यवस्थाको जिम्मा पाएकोले एम.ए. शिक्षा अधुरो रह्यो। वि.सं. २०४७ सालमा नेपाली तथा थाई श्रद्धालुहरूको सहयोगमा शाक्यसिंह विहार पुनः निर्माण कार्यमा अग्रसर भएर लाग्नुभयो। पुनःनिर्माण कार्यमा विभिन्न बाधा अवरोध तथा आरोप आएता पनि ती विविध समस्याहरूसँग सामना गर्दै २०५७ साल सम्ममा निर्माण कार्य पूरा गर्नुभयो। निर्माण कार्य पश्चात् विहारबाट सक्दो बुद्धशासनिक क्षेत्रमा विविध क्रियाकलापहरू निरन्तर अगाडि बढाइराख्नुहुने भिक्षु धर्मपाल महास्थविर वि.सं. २०५६ सालदेखि निरन्तर अखिल नेपाल भिक्षु महासंघको कार्यकारिणी सदस्यको रूपमा सेवा गर्दै आउनुभएको छ।

हरेक शनिवार छात्रछात्राहरूलाई अध्यापन गराउने शाक्यसिंह बौद्ध परियत्ति शिक्षाको केन्द्राध्यक्षको रूपमा उहाँ सक्रिय हुनुहुन्छ। उहाँले बौद्ध देशको अलावा पनि थुप्रै मूलुकहरूको अध्ययन भ्रमण तथा सम्मेलनहरूमा भाग लिइसक्नुभएको छ। वहाँले आफ्ना थुप्रै शिष्यहरूलाई थाइलैण्डमा तालिमको लागि पठाउनुभएको छ। प्रज्ञानन्द स्मृति ग्रन्थ प्रकाशन कार्यमा योगदान दिनुहुने धर्मपाल भन्तेले प्रज्ञानन्द अभिनन्दन पुस्तक सम्पादन कार्यपनि गर्नुभएको छ। नरम तथा मिजास स्वभावका भिक्षुका रूपमा परिचित भिक्षु धर्मपाल महास्थविरले आफ्नो सम्पूर्ण जीवन बुद्ध शासनमा समर्पित गरी बुद्ध जन्मभूमि नेपालमा भिक्षुहरूबाट पनि बुद्ध, बुद्धधर्म, संस्कृति तथा शिक्षा मार्फत समाजमा जनचेतना ल्याउनु पर्दछ भन्ने मान्यता राख्नु हुन्छ। तेश्रो पुस्ताका सक्रिय महास्थविरहरू मध्ये एक धर्मपाल भन्ते धेरै स्वदेशी तथा विदेशी शासनिक कार्यको अनुभव संगालेका व्यक्तित्व हुनुहुन्छ। वहाँ महास्थविरले पनि नेपालको धेरैवादी बुद्धशासन अभिवृद्धिमा विगतभन्दा अझ ज्यादा व्यापक रूपमा बुद्धशासनिक कार्यमा निरन्तर सक्रिय रहनु हुनेछ भन्ने सदिक्षा सहित नयाँ वर्ष २५४८ बुद्ध सम्बत्को उपलक्ष्यमा वहाँको सु-स्वास्थ्यको कामना गर्दछु। ❀

५. बालवग्गो

□ भदन्त सम्यक् सम्बोधि प्राणपुत्र

श्रावस्ती ६०/५/१ एक उपासक
दीघा जागरतो रत्तिं, दीघं सन्तस्स योजनं ।
दीघो बालानं संसारो, सद्वम्मं अविजानतं ॥
जाग्नेलाई रात लामो, बाटो लामो थाक्नेलाई ।
मूर्खलाई संसार लामो, सद्वर्म नजान्नेलाई ॥

श्रावस्ती ६१/५/२ महाकाश्यप थेर
चरं चे नाधिगच्छेय्य, सेय्यं सदिसमत्तनो ।
एकचरियं दल्हं कयिरा, नत्थि बाले सहायता ॥
संगत गर्नु धेरै गुणीको, नभए आफूसमानको ।
एकलै हिंडुनु दृढमनले, संगत नगर्नु दुर्गुणीको ॥

श्रावस्ती ६२/५/३ आनन्द गृहपति
पुत्तामत्थि धनमत्थि, इति बालो विहञ्जति ।
अत्ताहि अत्तनो नत्थि, कुतो पुत्ता कुतो धनं ? ॥
मेरो छोराहरू छन् मेरो धन छ, भनी हुन्छ मूर्ख चिन्तित ।
आफू नै आफूको छैन, कहाँ छोराहरू कहाँ धन ?

जेतवन ६३/५/४ कुनै चोर
यो बालो मञ्जति बाल्यं, पण्डितो वापि तेन सो ।
बालो च पण्डितमानी, स वे बालोति वुच्चति ॥
जो मूर्खले चिन्दछ मूर्खतालाई, विद्वान उसलाई भनिन्छ ।
मूर्ख भएर विद्वान सम्झने, उसलाई नै मूर्ख भनिन्छ ॥

श्रावस्ती ६४/५/५ उदायी थेर
यावजीवमिपि चे बालो, पण्डितं पियरुपासति ।
न सो धम्मं विजानाति, दब्बी सूपरसं यथा ॥
सारा जीवनभर मूर्ख, विद्वानको संगत गरे पनि ।
उसले जान्दैन धम्मलाई, डाडुले रसस्वाद जसरी ॥

श्रावस्ती ६५/५/६ भद्रवर्गीय भिक्षु
मुहुत्तमपि चे विञ्ज, पण्डितं पियरुपासति ।
खिप्पं धम्मं विजानाति, जिहवा सूपरसं यथा ॥
मुहूर्तभर पनि विज्ञले, विद्वानको संगत गर्दछ ।
छिट्टै धम्म जान्न सक्दछ, जसरी जिब्रोले रसस्वाद ॥

राजगृह ६६/५/७ सुप्रबुद्ध कुष्ठी
चरन्ति बाला दुम्मेधा, अमित्तेनेव अत्तना ।
करोन्ता पापकं कम्मं, यं होति कटुकफ्फलं ॥
विचरण गर्छन् मूर्ख दुर्बुद्धि, आफूलाई शत्रु बनाएर ।
गर्दछन् पाप कम्महरू, हुन्छन् जसको तितो फल ॥

जेतवन ६७/५/८ एक किसान
न तं कम्मं कतं साधु, यं कत्वा अनुत्पत्ति ।
यस्स अस्सुमुखो रोदं, विपाकं पटिसेवति ॥
यस्तो काम सज्जनले नगर्नु, जुन गर्नाले अनुताप हुन्छ ।
जसको अश्रुमुख रोदन गर्ने, गर्नुपर्ने हुन्छ फल भोग ॥

वेलुवन ६८/५/९ सुमन माली
तञ्च कम्मं कतं साधु, यं कत्वा नानुत्पत्ति ।
यस्स पतीतो सुमनो, विपाकं पटिसेवति ॥

त्यस्तो काम सज्जनले गर्नु, जुन गर्नाले अनुताप हुँदैन ।
जसको चित्त प्रशन्न हुने, गर्नुपर्ने हुन्छ फल भोग ॥

जेतवन ६९/५/१० उप्पलवण्णा थेरी
मधुव मञ्जती बालो, याव पापं न पच्चति ।
यदा च पच्चती पापं, अथ बालो दुक्खं निगच्छति ॥
महजस्तै सम्झिन्छ मूर्ख, जबसम्म पापले फल दिँदैन ।
जब फल दिन्छ पापले, तब गर्छ मूर्खले दुःख अनुभव ॥

राजगृह ७०/५/११ जम्बुक आजीवक
मासे मासे कुसगगेन, बालो भुञ्जेय भोजनं ।
न सो संखत धम्मानं, कलं अघति सोलसिं ॥
महिना महिनामा कुशागले, मूर्खले भोजन गरे तापिन ।
हुँदैन ऊ विद्वानको अगाडि, मूल्यवान १६ औं भाग पनि ॥

राजगृह ७१/५/१२ अहिप्रेत
न हि पापं कतं कम्मं, सज्जु खीरं व मुच्चति ।
उहन्तं बाल मन्वेति, भस्मच्छन्नोव पावके ॥
दुहनासाथ दूध सड्दैन, हुँदैन पापको फल छिटो ।
पापले मूर्खलाई पोल्दछ, जसरी आगोले खरानीको ॥

राजगृह ७२/५/१३ सट्ठिकट प्रेत
यावदेव अनत्थाय, जत्तं बालस्स जायति ।
हन्ति बालस्स सुक्कसं, मुद्धमस्स विपातयं ॥
अनर्थको लागि मात्र, उत्पत्ति हुन्छ वृद्धि मूर्खको ।
नाश गर्दछ मूर्खको शुक्लले, टुक्राएकै शीर आफूको ॥

जेतवन ७३/५/१४ सुधर्म थेर
असतं भावनमिच्छेय्य, पुरेक्खारञ्च भिक्खुसु ।
आवासेसु च इस्सरियं, पूजा परकुले सु च ॥
असत भावनाको इच्छा गर्छ, पुरस्कृत होउँ भिक्षुहरूमा ।
आवासमा र ऐश्वर्यमा, पूजित होउँ परकूलमा ॥

७४/५/१५
ममेव कतमञ्जन्तु, गिही पव्वजिता उभो ।
ममेव अतिवसा अस्सु, किच्चाकिच्चेसु किस्मिचि ।
इति बालस्स संकप्पो, इच्छा मानो च वड्ढति ॥
मैले सोचेभै होस्, दुबै गृहस्थ प्रव्रजित ।
मेरो अधिनमा होस्, जति पनि कृत्यअकृत्य ।
यस्तो मूर्खको संकल्पले, बढ्छ इच्छा अहंकार ॥

श्रावस्ती ७५/५/१६ वनवासी तिस्सथेर
अञ्जा हि लाभुपनिसा, अञ्जा निब्बानगामिनी ।
एवमेतं अभिञ्जाय, भिक्खु बुद्धस्स सावको ।
सक्कारं नाभिनन्देय्य, विवेकमनुबुद्ध्ये ॥
अकै हो लाभको साधन, अकै हो निर्वाणगामिनी ।
यसरी नै अभिज्ञाको लागि, भिक्षु बुद्धको श्रावकले ।
सत्कारमा सशक्त नभई, विवेकचर्या बढाउनुपर्छ ॥

बुद्ध धर्म र राजनीति

□ भिक्षु सुशील

आज चारैतिर अशान्ति मडारिदै गरेको समय हाम्रो नेपाली समाजमा बुद्धको सन्देशले प्राथमिकता पाइरहेछ । २५४८ औं वैशाख पूर्णिमाको अवसरमा गरिने अनेकन कार्यक्रमहरूमा बुद्ध धर्मको महत्व सम्बन्धमा व्याख्यान हुनेछ । बुद्ध धर्मलाई साधनको रूपमा प्रयोग गरी वर्तमान अशान्ति हटाउन उपायको खोजी गरिनेछ । आ-आफ्नो बौद्धिक क्षमता मन्थन गर्दै बुद्ध धर्मलाई विभिन्न आयामले हेर्ने प्रयत्न गर्नेछ । ती सबै प्रयासले बुद्धको धर्म कोही कसैको विरुद्धमा नभएको सन्देश दिनेछ । बुद्ध धर्मले दिने एउटै मात्र सन्देश शान्ति हो र शान्तिको चाहना प्रत्येकको अभिष्ट पनि हो । तर शान्ति प्राप्तिका लागि बुद्ध धर्मले सिकाउने तौर तरिका र वर्तमान प्रयासहरूमा भिन्नता हुन सकिन्छ । साँचो कुरा हो, बुद्धले कोही कसैको हितका लागि अरु कसैको अहित हुन कुनै सन्देश दिनुभएको थिएन । यसैले गर्दा नै बुद्धको सन्देशले हरेकको मन रसाउन सकिएको हो । आजको समय नेपाली समाजले जे जति पीडाको अनुभव गरिरहेका छन्, आशंकित हुँदै बिताइरहेका छन् यस्तै अवस्था विगतकालमा भएकै थिएन भन्नु अतिरिजित हुनेछ । आजकै जस्तो नहुन सक्दछ तर यसै अनुरूपको परिस्थिति विगतकालमा पनि घटेका थिए भन्दा असत्य बोलेको हुनेछैन । किनभने, आजका मानवीय चरित्र-व्यवहारमा देखापरेको क्रूरता र विगतकालका मानिसहरूको जीवन-व्यवहारले देखाएको क्रूरतामा समयको मात्र भिन्नता हुने बाहेक अन्य भिन्नता हुनेछैन । आज हामी जुन असुरक्षाका कुरा गरिरहेकाछौं, विगतको घटना-इतिहास कोट्याएर हेर्ने प्रयत्न गरेमा त्यसबेला पनि असुरक्षाको महसूस मानिसहरूले गरेका थिए भन्नैपर्ने हुन्छ । त, त्यसबेला बुद्ध अथवा उहाँका अनुयायीहरूले कस्तो भूमिका खेलेका थिए होलान् सो परिस्थितिमा, प्रश्न उठ्नेछ ।

जहाँसम्म अशान्ति, आशंका र असुरक्षाको कुरा छ, यो विभिन्न प्रकारका हुन्छन् । व्यक्तिगत कारणले सिर्जना भएको समस्या समाधान गर्न जति सजिलो हुने गर्छ, सामूहिक वा सामाजिक रूपमा उत्पन्न समस्या समाधान त्यति सजिलो हुने गर्दैन । आज हाम्रो सामू विद्यमान समस्याले सामाजिक-

वैचारिक समस्याको रूप लिनु समाधानका लागि जटिल र दुर्भाग्यपूर्ण कारण वनिरहेकोछ । व्यक्ति सापेक्ष समस्या समाधान गर्ने साधनलाई समाजमा विद्यमान अनेकन कमजोरीले गर्दा उत्पन्न समस्या समाधानका लागि प्रयोग गर्नेतर्फ पहल गर्दा त्यसले अन्यौल वातावरण बनाउनेछ । म यहाँ के भन्न उत्सुक छुँ भने बुद्धको सन्देशले निःसन्देह शान्तिको कुरा गर्छ तर शान्ति प्राप्तिका लागि समाजमा प्रत्यक्ष हस्तक्षेप गर्न सिकाउँदैन । व्यक्तिभित्र विद्यमान नकारात्मक पक्ष (क्षुद्र आकांक्षा अथवा पूर्वाग्रह) र त्यसले पुन्याइरहेको असरलाई मनन गर्ने चेतनाको विकास गर्न प्रोत्साहित गर्छ । यदि व्यक्ति सो पक्षलाई मनन गरी आफ्नो कमजोरी त्याग गर्न तयार हुँदैन भने ऊ माथि बुद्धको धर्मले केही गर्न सकिने छैन । यहाँ बुद्धको जीवनकालमा घटेका दुइ महत्वपूर्ण घटनालाई संक्षिप्तमा प्रस्तुत गरिनेछ ।

बुद्धको रक्त सम्बन्धी शाक्य खलकका विरुद्ध कोशलको तर्फबाट विड्डुभको नेतृत्वमा आएको सेनाले क्रूरतम व्यवहार गरी संहार गरेका थिए । सो घटना हुनुभन्दा अघि बुद्ध तीनपल्टसम्म विड्डुभको बाटोमा उभिन पुग्नुभएको थियो । तीन-तीनपल्टसम्म बुद्धले प्रयत्न गर्दा पनि विड्डुभको मनभित्र सत्किरहेको प्रतिशोधको आगो निभिएको थिएन । चौथो पटक शाक्यहरूको नगर कपिलवस्तु पुगेर आफू नै मावली खलक (शाक्यहरू) माथि खड्ग प्रहार गरी संहार गरेका थिए विड्डुभले । विड्डुभ शक्तिमा आउनु, तात्कालिन कोशल (काशी) को राज्यासनमा वस्न पुग्नु सामान्य घटना थिएन ।

तात्कालिन कोशलका नरेश प्रसेनजितको मित्र बन्धुल कारणवश आफ्नो देश (वैशाली) छोडी कोशलमा वस्न आएको थियो । बन्धुलको सामर्थ्य बृभेको कोशल नरेशले उसलाई आफ्नो सेनाको सेनापति पद दिएर सम्मान गरेका थिए । समयक्रममा बन्धुलको ख्याति फैलिदै जाँदा उसका विरोधीहरूले अनेकन कुरा गरी नरेशलाई आफ्नो पक्षमा ल्याइ सेनापति बन्धुल र उसका छोराहरूलाई षडयन्त्रपूर्वक मार्ने काम गरेका थिए । पछि राजा

Ajay Overseas (Pvt.) Ltd

Head Office : Ward No. 16, Vanasthali, Branch Office : Ward No. 24, Wotu Tole

प्रसेनजितले सत्य कुरा बुभदा सेनापति बन्धुलको भान्जा दीर्घकारायणलाई सेनापतिमा नियुक्त गरी प्रायश्चित्त गरेका थिए । सेनापति वनिसकेपछि आफ्नो हृदयमा सूलभै विभाइरहेको प्रतिशोधको कारण मेदलुम्प नामक शाक्यहरूको नगरमा धर्म श्रवण गर्न पुगेको राजा प्रसेनजितलाई सत्ताच्युत गरी राज्यसत्ता आफ्नो हातमा लिने काम दीर्घकारायणले गरेको थियो । प्रसेनजितलाई सत्ताच्युत गरेकोमा जनतामा फैलिन सकिने असन्तोषलाई ध्यानमा राखी प्रसेनजितकै सन्तान विड्डुभलाई राजा बनाउने काम दीर्घकारायणले गरेको थियो । आफू कोशलको नरेश भैसकेपछि विड्डुभको मन भित्र गुम्सिएर रहेको प्रतिशोधको आगो भर्भराउन थाले । कुनैबेला आफ्नो मावली खलक शाक्यहरूको व्यवहारबाट असन्तुष्ट विड्डुभको मन भित्र शाक्यहरूप्रति नराम्रो भावना थियो । एकातर्फ सेनापति दीर्घकारायणको स्वार्थ र अर्कोतर्फ विड्डुभको अपमानको बदला लिने संकल्प, दुबैको मिश्रणबाट एउटा सुनियोजित कार्यलाई अघि बढाइए-कोशलको अगाडि कमजोर राष्ट्र कपिलवस्तुमाथि हमला । यसो गर्नु दुवैको निमित्त अनुकूल थियो । कोशल नरेश प्रसेनजितलाई सत्ताच्युत गरिएको कार्यबाट जनतामा उत्पन्न हुनसक्ने आक्रोशबाट बच्न दीर्घकारायण चाहन्थे, त्यसैले जनताको ध्यान अन्यत्र लगाउन केही न केही गर्नुपर्ने अवस्थामा थिए, दीर्घकारायण । विड्डुभ, शाक्यहरू विरुद्धको आफ्नो प्रतिशोध पुरा गर्न चाहन्थे । दुवैको योग हुँदाको प्रतिफलस्वरूप कपिलवस्तुको विनाश हुनपुगे ।

बुद्ध जीवित हुँदाकै समय मगधको राजा अजातशत्रुले आफ्नो राज्यको सिमा बढाउन वज्जी गणतन्त्र (वृजि, वैशाली) माथि आक्रमण गर्नुपूर्व आफ्नो महामात्य (प्रधानमन्त्री) वर्षकारलाई बुद्धको मनशाय बुझ्न पठाएको थियो । सो बेला कूटनीतिमा पोख्त महामात्य वर्षकारको प्रश्नको जवाफमा बुद्धले सात प्रकारका अपरिहाणीय धर्म बताउनुभएको थियो । बुद्धको दर्शन पश्चात् कूट चाल गरी वर्षकार वज्जीहरूको राज्यभित्र प्रवेश गर्न सफल भए । आफ्नो योजना अनुरूप लिच्छवीहरूमाथि फाटो ल्याउने काम वर्षकारले गरेको थियो । राष्ट्रप्रतिको समर्पण भाव विटुल्याउन उसले सफलता पाए । फलस्वरूप लिच्छवीहरूको राज्य वैशालीमाथि हमला गरी अजातशत्रुले विजय प्राप्त गरे ।

उपरोक्त राजनीतिक घटना बुद्धस्वयं जिवित छँदा घटेका हुन् । ती दुइवटै घटनामा तटस्थ भएर बस्नु भएको थियो बुद्ध । उहाँले प्रयास गर्नुभएको हुँदो हो त ती घटनाहरू नहुन पनि सकिने थियो, तर उहाँले आफ्नो तर्फबाट कुनै हस्तक्षेप गर्नुभएको इतिहास बताउँदैन । यहाँ विचार गर्नुपर्ने पक्ष के हो भने बुद्धले जुन धर्म सिकाउनु भयो सो धर्मले राजनीतिक घटनामा संलग्नभै हस्तक्षेप गर्न सिकाउनु भएको थिएन । न त उहाँ राजनीतिक उपचारक नै थियो । राजनीति बाहिरबाट जस्तो देखिने गछ त्यसको भित्र अर्कै स्वरूपले गति लिइरहेको हुनेगर्छ । राजनीतिको उद्देश्य र बुद्धले सिकाउनु भएको धर्मको उद्देश्यमा कति कति मेल देखापर्दैन । बुद्धले चाहनुभएको हुँदो हो त विड्डुभलाई शाक्यहरूको

संहार गर्नबाट रोक्न सक्दथे आफ्नो प्रभाव प्रयोग गरेर । त्यसो गर्दा बुद्धमाथि बात लाग्न सक्दथे राजनीतिमा हस्तक्षेप गरेको र त्यो उहाँले प्रतिपादन गर्नुभएको नीति र उद्देश्य विपरित पनि हुन जान्थे । शाक्यहरूको विनाश सुनियोजित योजना अन्तर्गत भएको घटना थियो र त्यसमा प्रतिशोधको अहं भूमिका थियो । प्रतिशोधको भावनालाई आफ्नो हृदयबाट हटाउन तयार नभएको व्यक्तिबाट तत्काल नभए अन्य कुनै समय त्यसलाई कार्यान्वयनमा ल्याउने नै छ । बुद्धधर्म र राजनीति पृथक पृथक चरित्र र उद्देश्य बोकेका विषय हुन् । सोहि कारण बुद्धको धर्मले समाजका सदस्य व्यक्तिको हृदय परिवर्तन गर्न सिकाइए तापनि सामाजिक-राजनीतिक समस्यामा हस्तक्षेप गर्न कुनै सन्देश दिइएको नपाउनु ।

आज हाम्रो राष्ट्रभित्र जल्दोबल्दो समस्याको रूपमा देखापरिरहेको आन्तरिक विग्रह समाधानका लागि केही पक्ष बुद्धको धर्मलाई साधनको रूपमा प्रयोग गर्नेतर्फ उत्सुकता देखाइरहेकाछन् । यो अस्वाभाविक होइन । अस्वाभाविक नहुँदा नहुँदै पनि यो सुहाउँदिलो उपचार बन्न सकिने संभावना देखिदैन । किनभने, नियतवश भएको कार्यलाई बुद्ध स्वयं जीवित हुँदा पनि त्यसलाई हुनबाट जोगाउन सकिएको थिएन । जब सामूहिक रूपमा एउटा कुनै निष्कर्षमा पुग्दछ भने त्यसलाई सामूहिक प्रयासबाटै समाधान गर्नु अपरिहार्य शर्त हुनेछ । आजको विद्यमान समस्यामा राज्यपक्ष र विपक्ष दुवै नियतवश कुनै निष्कर्षमा पुगेको देखापर्दछ । यस्तो समय बुद्धको धर्म मार्फत उपचार संभव हुनेछैन । जब कुनै पक्ष पूर्वाग्रह त्याग गर्न रुचाउँदैन, आफ्नो आकांक्षालाई जुन कुनै नीति अपनाएर भएपनि पूरा गरिछाड्ने संकल्प गर्दछ भने त्यो बेला बुद्धको धर्म मौन बसिदिनेछ ।

मुलुक भित्रका द्वन्द्वरत पक्ष राष्ट्र, समाज र जनजीवनलाई भन्दा ज्यादा महत्व आ-आफ्ना महत्वाकांक्षालाई दिइरहेको यो समय कोही कसैले बुद्धको धर्म मार्फत समाधान खोज्ने प्रयास गर्दछ भने प्रथमतः द्वन्द्वरत पक्षलाई पूर्वाग्रहको त्याग, एकले अर्कोको अस्तित्वलाई सम्मान गरी लौचलो व्यवहार देखाई अन्तहीन दौडमा प्रथम हुन गरिरहेको प्रयत्न छाडी सामूहिक सहभागिता मार्फत राष्ट्रिय समस्या समाधान गर्न तयार तुल्याउन सक्नुपर्दछ । यो अवस्था सिर्जना गरिसकेपछि मात्र व्यक्तिको चेतना भित्र खाँडिएर रहेको भ्रम हटाउन बुद्धको धर्म उपचार गर्न उपयुक्त हुनेछ । अन्यथा, आफ्नो क्षुद्र स्वार्थ पूर्तिको लागि बुद्धको धर्मलाई च्याँखि थाप्ने काम गरेको मात्र जनाउनेछ । आजको हाम्रो वर्तमान परिस्थिति कुनै एउटै घटनाको योगदानले सिर्जना भएको नभै यो अवस्थामम्म पुग्न थुप्रै घटनाहरूको योग छ । यसमा सामाजिक विषमता, राजनीतिक कपट, आर्थिक क्षमतामा आएको हास एवं राष्ट्रिय-अन्तर्राष्ट्रिय जगतमा बदलिइरहेको गतिको पनि योगदान छ । यस्तो समस्यालाई बुद्धको उपदेश जसले भौतिक जगतमा भैरहने क्षण-क्षणको परिवर्तनमा सापेक्षता त्यागी मानसिक समस्या समाधान गर्न सिकाउनेसँग जोडेर हेर्नु आफैमा अनुकूल समाधान नहुन सक्दछ ।

सत्य र शिष्यको गतिशीलता

□ आचार्य श्रीधर राणा

भगवान् बुद्धका पालामा कापथिक नाम गरेका एक बहुश्रुत वेदज्ञाता भारद्वाज ब्राह्मणले बुद्धसँग सोधे “भो (हे) गौतम, ब्राह्मणको पुरानो मन्त्रपद नै परम्परागत रूपमा आएको हो र यसैलाई सबै ब्राह्मणहरू पूर्ण रूपमा निष्ठा (श्रद्धा) राखेर ‘यही मात्र सत्य हो, अरु सबै झूठो हो’ भन्ने गर्छन् । यसमा तपाइको के भनाई छ ?”

तब भगवान्‌ले सोध्नुभयो कि, “हे भारद्वाज, के तिमीले यस्तो ब्राह्मण देखेका छौ जसले भन्न सकोस् कि मैले त्यो सत्य देखेको छु र त्यही मात्र सत्य हो अरु सबै झूठो हो ?”

“देखेको छैन गौतम ।”

“के ती ब्राह्मणका एउटा आचार्य पनि यस्ता थिए जसले आफैले वेदोक्त सत्य देखेको र अरु सबै झूठो हो भन्न सक्ने अवस्थामा थिए ? के उनका आचार्य पनि त्यस्तै भन्न सक्थे ? सात पीढीसम्म पनि त्यस्तै भन्न सक्थे ? अझै पहिलेका अष्टक, वामक आदि ऋषिले पनि सोभै त्यही दावी गरेका थिए कि मैले सत्य जानेको छु, त्यहीमात्र सत्य हो, अरु सबै झूठो हो ?”

“थिएनन् गौतम ।”

“त्यसकारण, हे भारद्वाज, त्यस्तो कसैले नदेखेको सत्यलाई ‘सत्य’ भन्दै निष्ठा गर्नु अन्धवेणु परम्परा हो । के त्यस्तो निष्ठा (श्रद्धा) अमूल अर्थात् जरो नभएको होइन ?” अनि भगवान्‌ले उसलाई सम्झाउनु भएको छ कि सत्य खोज्ने पुरुषले कहिल्यै पनि यही सत्य हो, अरु सबै झूठा हुनु भनेर सोध्नै आना ठोकुवा गर्नु मिल्दैन ।

भगवान् बुद्धको त्यो भन्नुको अभिप्राय धेरै गहिरो छ र यो बुझ्नु पनि त्यतिकै महत्वपूर्ण छ । विज्ञानले सत्यको खोजी गर्ने सिद्धान्त र बौद्धहरूले सत्यको खोजी गर्ने सिद्धान्तहरू वास्तवमा उस्तै छन् । विज्ञानले पनि सत्यको खोजीमै यात्रा गरिरहन्छ । त्यसकारण त्यहाँ जति जति नयाँ आयाम, नयाँ तथ्य फेला परे उति-उति त्यो सत्यको गहिराइसम्म घुस्दै जान्छ र एउटा अवस्थामा देखिएको सत्य सधैं सत्य रहने या सबै परिस्थितिमा सत्य र तथ्य हुनेपर्ने भन्ने हुँदैन र त्यो कुरा विज्ञानले आत्मासात् गर्दै आएको छ । त्यस्तै बौद्धहरूको पनि सत्यकै खोज भएको हुनाले “यो प्राप्त भयो” या “यही नै परमार्थ सत्य हो, अरु हुन सक्दैन” भन्न मिल्दैन । त्यही भएर शास्ताले कहिल्यै पनि त्यसो भन्नु भएन । सत्य भनेको त एक निरन्तर अधि बढ्दो प्रक्रिया मात्र हो । यसलाई भेटाएर अझ्याउने भने सम्भावना नै हुँदैन । त्यही भएर बौद्ध दर्शनमा विकास भइरहन सकेको हो । कसैले या बताएको अभिव्यक्तिले सत्यलाई पूरापूर प्याक्कै प्रतिनिधित्व गर्नु सक्दैन । त्यसकारण यसलाई वचनले, तर्कले, बोलीले सीधै प्रस्तुत गर्न सकिँदैन, केवल औल्याइनसम्म मात्र सकिन्छ । त्यसमा पनि कसैले कुनै दिशाबाट औल्याउछन् भने कसैले अर्को दिशाबाट औल्याउँछन् । त्यो भन्दैमा एउटैको मात्र सत्य, अर्कोको चाहिँ झूठो भन्न मिल्दैन । कुनै एक दृष्टिकोणबाट या एक परिस्थितिमा एउटा कुरा सत्य हुन्छ भने अर्को दृष्टिकोणबाट या अर्को परिस्थितिमा त्यो बेग्लै कुरा सत्य भइदिन सक्छ र त्यो

अधिको चाहिँ झूठो भइदिन सक्छ । त्यसैले मेरो भनाई या मेरो गुरुको भनाई या मेरो परम्पराका गुरुहरूको भनाई मात्र सत्य हुन्छ, अरुको भनाई, अरुका गुरुको भनाई या अरु परम्पराका गुरुहरूको भनाई गलत हुन्छ भन्न सकिँदैन । एउटा गुरुको या परम्पराको भनाई अर्को गुरुको या परम्पराको भनाईसँग हुबहु ठ्याक्कै मिल्ने भन्ने प्रश्नै उठ्दैन किनकि प्रस्तुतिहरू भाषाको माध्यमबाट हुन्छन् र भाषा भनेको संस्कार बाट बनेको कुरा हो । एक संस्कृत अर्थात् संस्कारबाट सत्यको पूर्ण विवरण दिन जति प्रयास गरेपनि सम्भव हुँदैन । यसलाई छँडेर फड्को मार्ने पर्ने हुन्छ । आखिरमा सत्य तर्कबाट प्रस्तुत हुनसक्ने या भाषाबाट भेटाइन सक्ने कुरा नै होइन । यो त आर्य समाहित ज्ञानमा भासित हुने हो जसको अभिव्यक्त भाषाबाट सम्भव नै हुँदैन । त्यसैले त्यसलाई अनेक प्रकार बाट व्यक्त गर्ने प्रयास गरिन्छ । जहाँसम्म सत्यलाई भेटाउने प्रश्न छ, त्यसलाई ‘भेटाएँ’ भनेर अडिन सकिँदैन । अडिनु नै ग्राह हो र सत्यबाट परहट्नु हो ।

यही अडिन या ग्राह गर्न खोज्ने प्रवृत्तिले गर्दा कतिपय व्यक्तिहरूले चाहन्छन् कि गुरुले यो बताइदियोस् या ठ्याक्कै भनिदेओस् जसले गर्दा उनीहरूले त्यसैलाई ठ्याक्कै समातेर आफू ढुक्क हुन सक्न । परन्तु यस्तो त कहिल्यै सम्भव हुँदैन । गुरुले औल्याइदिन सक्छ, नजिक ल्याइदिन सक्छ, तर पनि व्यक्तिले आफै पत्ता लगाउनु पर्छ नत्र उसले प्राप्ति गर्न सक्दैन । आखिरमा गुरुले भनिदिए पनि भाषा प्रयोग गर्नु पर्छ र गुरुले प्रयोग गरेको भाषामा गुरुको अभिप्राय जे थियो चलाले त्यो भाषा बुझ्दाखेरि ठीक त्यही अभिप्राय बुझ्नु धेरै मुश्कील हुन्छ र चेलाका आफ्ना संस्कारले छानेर (Filter) जति पस्न दिन्छन् त्यति सम्म मात्र बुझ्न सक्छ । त्यसैले वास्तवमा त्यो आशा नै गलत प्रकृया हो र आफूलाई सत्य खोजीप्रति निष्कृय (Passive) बनाइदिन्छ । अतः त्यहाँ यथार्थ खोजी हुँदैन । त्यही भएर नै बुद्धले आफैले जाँच, आफैले पत्ता लगाउनु भन्नु भएको हो । अभिव्यक्त गर्ने परेका खण्डमा त उहाँलाई पनि अभिव्यक्ति दिन राम्रैसँग आउँथ्यो तर पनि वहाँले किन सत्यलाई त्यसरी भाषा, परिभाषा आदिबाट ठ्याक्कै नबताइदिएर औल्याइदिने या तरीका मात्र बताइदिने गर्नुभयो त ? के वहाँले राम्रोसँग परिभाषित गर्न आउँदैनथ्यो त ? होइन । त्यही भएर वहाँले ‘अतर्कावचर’ (पालि अतर्कावचर) भनेर छोडिदिनु भएको छ । जसको अर्थ हो त्यसलाई भाषाले पूरापूर अभिव्यक्ति दिन सक्दैन, केवल सङ्केत सम्म गर्ने मात्र हो । बुद्धले गर्न नसक्ने कुरा गुरुले कसरी गर्न सक्छ ? गुरुले गर्ने अधिकतम भनेको औल्याइदिने, नजिक पुऱ्याइदिने र बाटो देखाइ दिने मात्र हो, बाकी त स्वयं व्यक्ति (चेला) नै गतिशील (dynamic) बन्नु पर्ने हुन्छ ।

ये धर्मा हेतुपभवा हेतुस्तेष्वस्तथागतो डहयावदत्
तेषाञ्च यो निरोध एववादी महाश्रमणः

त्रिरत्न शरणम्
अनुवाद : नारायण प्रसाद रिजाल
संकलन : विजय सर्गः

अफगानिस्तानमा बुद्धधर्मको स्थान

संसारकै ध्यानाकर्षण भइरहेको बेला अफगानिस्तानमा फेरी एकपटक संयुक्त राष्ट्रसंघको प्रयासले शान्तिको पहल हुँदैछ। करीब तीस वर्षको अटूट संघर्षले तहस नहस भइसकेको यो विशाल मुलुकमा यहाँका जनताहरू शान्तिका लागि ठूलो अपेक्षा गर्दछन्। तर यहाँ शान्ति चाहंदा चाहदै पनि विषम परिस्थितिमा भेल्लु परेको छ। गरिवी, हत्या, लूट, अशान्ति छाएकै छ। तालिवान, अलकाइदा जस्ता गुरिल्लाहरूको संघर्ष रोक्न सकेको छैन। समय समयमा हत्या, लूट, बम विष्फोटन भइरहेकै छ। तर जस्तोकै अवस्थामा भएतापनि विश्वका कतिपय राष्ट्रहरूले यसको विकासको लागि हरतरह प्रयास हुँदैछ। संयुक्त राष्ट्रसंघले शान्तिका लागि स्थायी सरकार गठन गराएर हाल चुनावी वातावरण ल्याउन सर्वप्रथम रजिष्ट्रेशनको काम हुँदैछ। साथै अन्य विकासका काम पनि द्रुतगतिले हुँदैछ। विकासको सिलसिलामा तालिवानबाट ध्वस्त गरिएको बामियानस्थित बुद्धको विशाल मूर्तिहरूको संरक्षण र जीर्णोद्धारका लागि प्रयास हुँदैछ।

□ मुनीन्द्ररत्न वज्राचार्य, अफगानिस्तान

सिल्करोड हिन्दूकुश नामले प्रसिद्ध यो अफगानिस्तानमा बुद्धको विशाल मूर्ति रहनुमा यस क्षेत्रमा बुद्धधर्मको अगाध स्थान रहेको बुझ्न सकिन्छ। कुनै समयमा बुद्धधर्मको बाहुल्य रहेको विभिन्न अवस्थाबाट अध्ययन गर्न सकिन्छ। जस्तो प्राचीन कालका महत्वपूर्ण स्थानहरू बल्क, बामियान, तक्षशिला, गान्धार जस्ता व्यापारिक मार्ग जोडिएकोले यहाँ अफगानिस्तानमा सार्थवाह भनी व्यापारको लागि केन्द्र विन्दू रहेको छ। बौद्ध भिक्षुहरू यहाँका जनताहरूको भलाइका लागि विशेष गरी यहाँ आउने गरिन्थ्यो।

ईशाको चारौं शताब्दीमा चीनमा फाइयान, हुयनयांग ६२९ ई पूर्वको यात्रा वर्णनमा यहाँ बौद्धहरूको बाहुल्य रहेको उल्लेख छ। अफगानिस्तानमा ग्रीकका राजाहरू बेलुचिस्तानमा आएर बुद्धधर्म मान्नु, चीनका महारानीले यहाँ आसपास सयौं स्तुप बनाइदिनु जस्ता कुराले यो क्षेत्र बुद्धधर्मको एक केन्द्र मान्न सकिन्छ। यस्तै प्राचीन कालमा ईशाको द्वितीय शताब्दीमा ग्रीकहरूका शासन

न्हूगु दँ बु.सं. २५४८ या मिन्तुना !

सकल प्राणीमात्रया भिं जुइमा, दुःख मढुपिं जुइमा,
भय मढुपिं जुइमा व सुखपूर्वक ह्वनावने फुपिं जुइमा ।

शाक्यमुनी बुद्धया जन्म सम्बोधि लाभ व महापरिनिर्वाण दिवस स्वांया

पुन्हीया लसताय सकल नेपाःमिपिन्त दनुगलनिसें मिन्तुना !

ताम्रकार हाउस

Tamrakar House

The Family Store

Shopping Center

शुक्रपथ, येँ, फोन : ४२५९९०७, ४२५९८०७

पुतलीसडक, येँ, फोन : ४२४०९२९

फ्याक्स : ४२५९३९७

कालमा कुशान नेताको रूपमा कनिष्कले गान्धारलाई राजधानी बनाएको इतिहास छ । जुन पेशावर हाल पाकिस्तानमा पर्छ भनी अफगानिस्तानको भूभागमा नै रहेको बुझ्न सकिन्छ । गान्धार कलाको रूपमा यस समयताकाको बुद्धको स्तुप बाइस से.मी. अग्लो शीर शार्तरकबाट फेला पारिएको छ जुन काबुल म्युजियममा रहेको थियो । यस्तै तेश्रो शताब्दीको मैत्रेय बुद्धको पच्चीस से.मी. अग्लो पैताभवाट ल्याएको भनिएको मूर्ति पनि फेला पारेको छ । जुन रोमन मूर्तिसंग मिल्दछ । तर यो हाल छ छैन थाहा छैन किनभने तालिवानको शासनले आफ्नो धर्मको बाहुल्यता देखाएर यहाँको प्राचीन अन्यधर्मका प्राचीन स्मारकहरू नष्ट गरेको जनभनाई छ । बुद्धको महापरिवाण पछि कोशल राज्यका विरुद्धकबाट शाक्यहरूको राज्यमा आक्रमण गरी हजारौं शाक्यहरू भागिएर अफगानिस्तानमा आइपुगेको मानिन्छ । यी घटनाहरूले पनि अफगानिस्तानमा बुद्धधर्मको प्रचार प्रसारमा मद्दत हुनपुगेको इतिहासले बताउँछ । वास्तवमा बुद्धको जीवनकालमै अफगानिस्तानमा बुद्धधर्मका गढ रहेको थियो । तपस्सु भल्लु जस्ता महाजनहरू बुद्धधर्मप्रति अति श्रद्धालु भक्तजनको रूपमा मानिन्छ । तक्षशिला जस्तो विशाल युनिभर्सिटी अफगानिस्तानमा रहेको बुझिन्छ । जहाँ ठूलाठूला बौद्ध दार्शनिकहरू अध्ययन गर्ने ठाउँ मानिन्छ ।

अफगानिस्तानको वास्तविक पुरानो नाम एरिना नामले प्रसिद्ध छ । विशाल पर्वतहरू मनसेरा, वज्रगाही, लागमान, नुरीस्तान, ख्याति प्राप्त स्थानहरू रहेका छन् । अरु धार्मिक क्षेत्रहरू वामियान, फोन्डुकिस्तान, कपिसा, घाज्जी, सुर्खा, कोतल, वण्डाहार, मजार, महायान बुद्धधर्मको अध्ययन गर्ने स्थानको रूपमा मानिन्छ । दुःखको कुरा शताब्दीदेखि नै अफगानिस्तानमा युद्धको कुरुक्षेत्रको रूपमा रहनगयो । यहाँ बुद्धधर्मको केन्द्र रहंदारहँदै पनि शान्ति छाउन सकेन । यसले गर्दा बुद्धधर्ममा पनि ठूलो आघात पर्नगयो । ई.पूर्व ७५५, ७५२ अल महदी ७७५ देखि ७८५ सम्म शासनकालमा मुसलमानी धर्मकै बाहुल्य हुनपुग्यो । यस्तै अझ एघारौं शताब्दीमा आएर याकूब बिन लैल आएर अफगानिस्तानमा रहेका बुद्धधर्म र हिन्दूधर्मका मूर्तिलाई ध्वस्त गरिए । अझ ईशापूर्व १२२२ तिर मंगोलका चंगेज

खानले र सत्रौंशताब्दीमा मुगल सम्राट औरंगजेबले बुद्धधर्मलाई नष्ट गर्न बौद्ध सांस्कृतिक सम्पदालाई ध्वस्त गरिए । यही प्रभाव अफगानिस्तानमा पनि पर्न गए । भण्डै भण्डै वामियान मूर्तिलाइसमेत ध्वस्त रहनमा असर पुग्नगएको थियो । तर विकट स्थानमा रहेकाले विनाश हुनसकेन । तर जे होस बुद्धधर्मसंग सम्बन्धित अवशेषहरू अझै पनि बाकी रहेका छन् । बुद्धधर्म उत्थान भएका स्थानहरू अझै पनि छन् ।

अफगानिस्तानमा ई.स १९२४ मा कोटी बागच्छा भन्ने ठाउँमा राजा अमरूलाले एउटा म्युजियम खोलेको थियो । पछि डारूलाम भन्ने ठाउँमा नयाँ भवन बनाई नयाँ म्युजियम खोलियो जहाँ अझै पनि बुद्धका मूर्तिहरू सजाइको देखिन्छ । अफगानिस्तानको पूर्विय क्षेत्र जलालावादको हाडा भन्ने ठाउँमा बुद्धका कतिपय मूर्तिहरू पाइएका छन् भने कतिपय लुटेर लगिसकेका छन् । यस जलालावाद पौराणिक कथन अनुसार बौद्ध उद्यानको रूपमा अझै छन् । यहाँ उत्तरासेन नाम गरेको शाक्यले जलालावादमा राज्य गरेको थियो । यहाँ हाडा भन्ने ठाउँमा पाएको मूर्ति यसै समयको मानिन्छ । सन १९९४ तिर तालिवान र मुभाहिद्दिन मिलेर इस्लामिक राज्य खडा गर्न अघि बढे । तालिवानले कण्डाहार आफ्नो कब्जामा लिए । मुभाहिद्दिन आपसिस भगडाको फाइदा तालिवानले लिए । तालिवानले सन १९९५ सेप्टेम्बर तिर अफगानिस्तानका धेरै भूभाग आफ्नो कब्जामा लिए । हेरात जलालावाद लागमान तालिवानका हातमा पर्नगए । तालिवानले आफ्नो इस्लामिक कानूनी राज्य स्थापना गरे । तालिवानहरू अझै पनि यहाँ इस्लामिक धर्मको आधारमा सरकार गठन गर्न चाहेका छन् । आफ्नो शासनकालमा पवित्र वामियान बुद्धको मूर्तिलाइ विनसिति ध्वस्त गर्न लगाए । विश्व सम्पदाको सांस्कृतिक भण्डार बौद्ध मूर्तिहरूलाई नष्ट गरेकोमा अफगानीहरू आफूलाई ठूलो पश्चाताप गर्ने गर्छन् । यस कामको लागि तालिवानहरूले दिन्छन् । तर हाल वामियान मूर्ति नाश गरेकोमा यहाँका जनतालाई यो पत्तिकारले सोधनी गर्दा विदेशी तत्वहरूलाई जिम्मेवारी ठान्दछ । तर जे होस वामियानको जीर्णोद्धार सुरू हुनगएको छ । यो समस्त बौद्धहरूको लागि खुशिको कुरो हो ।

महावाणीहरु

धर्मोदय सभाद्वारा लुम्बिनी विशेषांक प्रकाशन गर्न लागेको साह्रै नै राम्रो विचार हो । लुम्बिनीको नाउँ लिने बित्तिकै भगवान बुद्धको अक्षय तथा सदा अनुस्मरणीय विश्व भातृत्व एवं प्रेमको भाव अगाडि उभिन आउँदछ, जसरी लुम्बिनीको नाउँ सारा संसारमा फैलिदै गएको छ । यसरी नै राम्रो विचार संसारमा फैलाउनको लागि प्रकाशन गर्न लागेको यो लुम्बिनी विशेषांक पनि प्रख्यात एवं प्रचलित होस् - यही नै मेरो शुभकामना छ ।

- श्री ५ महाराजाधिराज त्रिभुवन वीर विक्रम शाहदेव

संरक्षक-धर्मोदय सभा / (अनौपचारिक अनुवाद : 'धर्मोदय' वर्ष ६/२ वि.सं. २००९)

"आजको दिन हाम्रो मातृभूमि नेपालका सुपुत्र सिद्धार्थ गौतमको शुभ जन्म, बुद्धत्व लाभ तथा महापरिनिर्वाण जुटेको पर्व हो ।"

(‘लुम्बिनी’ बु.सं. २५१२)

"ब्रैशाख पूर्णिमा एक पवित्र दिन भएको र सो दिनका दिन नेपाल राज्यभर हिसाकर्म रोक्ने मेरो इच्छानुसार यहाँ पुगेको घटनामा यो घोषणा गर्दछु - जो चाहिने प्रबन्ध मेरो सरकारबाट हुनेछ ।"

- श्री ५ महेन्द्र

बु.सं. २५११ को 'लुम्बिनी',

१७/१२/२०१२ लुम्बिनीमा आयोजित एक स्वागत समारोह ।

"The land that saw the nativity of Lord Buddha is also a land known for pitty and sublime peace"

- His Majesty the King Birendra Bir Bikram Shah Dev

26th May, 1986

"मनुष्य अनादिकालदेखि शान्तिको खोजीमा छ । शान्तिको अभावमा व्यक्ति, समाज एवं राष्ट्रले दुःख कष्ट व्यहोर्नु परेका उदाहरणहरू हामी समक्ष प्रशस्त छन् । विश्वशान्ति, मैत्री र सह-अस्तित्व जस्ता बुद्धका शिक्षाहरू आज पनि उत्तिकै सान्दर्भिक छन् । बौद्ध दर्शनमा आधारित पञ्चशीलको सिद्धान्त कतिपय राष्ट्रहरूका बीच निर्देशक सिद्धान्त बन्न पुगेको छ । त्यसैले लुम्बिनी विश्वशान्ति र अन्तर राष्ट्रिय सद्भावको सशक्त प्रतीक बनेको छ ।"

राजप्रतिनिधि परिषदका अध्यक्ष

श्री ५ युवराजधिराज दीपेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव

विश्व बौद्ध शिखर सम्मेलन , लुम्बिनी-मंसिर १५, २०५५

मानव मानव बीचको अहं र व्यक्तिवादी प्रवृत्तिबाट सीर्जित आजको यस जटील परिस्थितिमा भगवान बुद्धका शान्ति र अहिंसा जस्ता शाश्वत सन्देश अझ सार्थक र मनन योग्य छन् ।

श्री ५ जानेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव

२५४६ औं बुद्ध पूर्णिमाको शुभ सन्देश

American

Cubic Zirconia

Wishing you all the best
Happy Buddha Purnima

DURAFOURG

Pierres synthetiques
Cubic Zirconium
et Marcassite (Swiss)

Bajra Suppliers

Madhyapur Thimi-11, Bhaktapur
Kathmandu, Nepal
Mailing Address ; GPO Box 7041
Kathmandu, Nepal
Email: bajbin@wlink.com.np
Website: www.gemshub.com
Mobile : 981054213, 981053815

के राजा ज्ञानेन्द्र अहिन्दूहरूका पनि राजा होइनन् ?

□ कोण्डन

नेपाल नरेश श्री ५ ज्ञानेन्द्रलाई 'विश्व हिन्दू सम्राट' ताजरूपी उपाधिद्वारा विभूषित गरिएको समाचार आलो र गतसरी तातिरहेकै छ, भिजिरहेकै छ । यथार्थतः निश्चित रूपमा यो कदम कुनै व्यक्ति विशेष वा समूह विशेष बाहेक अरुको लागि सुखकर विषय हुनै सक्दैन । राष्ट्रियताकै सवालमा भन्नुपर्दा पनि नेपाल बहुधार्मिक, बहुभाषिक एवं बहुसांस्कृतिक सम्बैधानिक राजतन्त्रात्मक सार्वभौमिक मुलुक हो । भण्डै दुइ करोड एकतिस लाख जनताले भरि एको नेपाल राष्ट्रका राजालाई संसारका ९० करोड हिन्दूका 'विश्व हिन्दू सम्राट' भनी एकपक्षीय रूपमा संचार गरिएको उद्घोष यथार्थतः नेपालका भण्डै १९.४ प्रतिशत गैरहिन्दू नेपालीहरूलाई आश्चर्यमा मात्र होइन कि रणभुल्लमा पार्ने उर्जाले सुतेको बाघलाई व्युंझाउने कार्य गरेको अनुभूत गरिरहेका होलान् भन्दा अत्युक्ति होला र ? भारतीय अतिवादीहरूको अग्रसरतामा परिचालित भनिएको विश्व हिन्दू परिषद्ले विश्व हिन्दू महासंघ मार्फत अशोक सिंघलले आफ्नो मुलुक भारतमा गर्न नसकेको 'हिन्दू सम्राट' घोषणा नेपालमै आएर फत्ते गरी स्वतन्त्र अधिराज्यका राष्ट्रप्रमुखसँग आफ्नो नाम जोड्ने धृष्टतापूर्ण हिलोमा माछा मार्ने तरह जसरी सफलता हासिल गरेका छन् भने यसले अब नेपाली जनताका माझ 'प्राणभन्दा प्यारा राजा' भनी आदर्शमुखी परम्परागत नारालाई पुनः खोज्नुपर्ने अवस्थालाई निम्त्याएको छ भनी भन्दा पनि फरक होला र ?

यथार्थतः नेपाल राष्ट्र धार्मिक रूपले हिन्दूहरूका लागि मात्र कदापि हुनै सक्दैन, यसो होला भनी याल चुहाउनु पनि पर्दैन । यो कुरालाई सबैपक्षबाट साक्षी भावले स्वीकार गर्नु पर्दछ कि हाम्रो राष्ट्र नेपाल हिन्दू, बौद्ध, प्रकृत पूजक, मुसलमान, इशाई आदि सबै धर्मावलम्बी तथा अझ धर्म नै नमान्ने भन्ने जनताको समेत देश हो यो राष्ट्र, यसैमा सबैले गौरव र स्वाभिमानको अनुभव गरिरहेका छन् भन्ने कुरालाई सबैले आत्मसात गर्नसक्नु देश, जनता र राजाका लागि समेत सुखकर विषय हो । 'राजा सबका साभा' भन्ने मान्यतालाई निरन्तरतादिदै आइरहेको यो मुलुकका राजालाई कुनै व्यक्ति, समूह र साम्प्रदायिक विशेषसँग जोडिने प्रयास

गरिनु वास्तवमै दुस्साहस हो, जुन अन्ततोगन्त्वा प्रत्युत्पादकनै सावित हुने कुरालाई नकार्ने नै कसरी ? समय परिस्थितिवश 'लोकतन्त्र अहिलेको युगधर्म हो, सविधान त्यसको ग्रन्थ हो' भन्ने सोच अगाडि बढीरहेको यस घडीमा लोकतान्त्रिक मुलुकका राजाले आफूलाई राष्ट्रिय एकताको प्रतीक एवं सांस्कृतिक पहिचानको प्रारूपको रूपमा प्रस्तुत गर्नु समष्टिगत सुखमुखी कदमका रूपमा अगाडि बढ्ने हुन्छ । त्यसैले राजा कुनै सम्प्रदाय विशेषसाग आवद्ध हुनुहुँदैन, यो सर्वथा अविवादित विषय हुनसक्दछ ।

राष्ट्रकै सम्मानित राजाले 'हिन्दू सम्राट' को उपाधि ग्रहण गर्नाले ऐतिहासिक, धार्मिक, सामाजिक वा राजनीतिक अपहेलना भयो, बेवास्ता गरियो भनी दिल दुखाउनेहरू पनि छन् । यस तवरका कृयाकलापले चार जात छत्तिस वर्णको फूलबारीको रूपमा बडामहाराजा धिराज पृथ्वी नारायण शाहको पालादेखि परिचित हुँदै आइरहेको यो मुलुक भित्र धार्मिक सहिष्णुता, सामाजिक सद्भाव एवं सांस्कृतिक सामञ्जस्यतामा नकारात्मक प्रभाव बढ्ने कुरा स्वयंसिद्ध तथ्य हो । यदि धर्मनिरपेक्षताको आन्दोलन खरानीको आगोभै सल्किदै चर्किएलान् कि भन्ने भयले, धर्मनिरपेक्षवादीहरू हावी भई पुनः व्युंताउने हो कि भन्ने जस्ता कृत्सितजन्य मानसिकताले त्यसलाई मत्थर गर्न ताला लगाउने प्रवृत्तिजन्य सुनियोजित तवरका संजाल बिछ्याउन यस्तै विवादित कुरालाई मसलाका रूपमा कसैले प्रयोग गरेका हुन् भने त्यो पनि अन्ततोगत्वा दिग्भ्रमितनै हो भन्ने सावित हुने छ ।

बहुल धर्म-संस्कृति-समाज, बहुल जातजाति, बहुलवाद-भावना-सिद्धान्तलाई काखी च्यापेर अगाडि बढिरहेका जनताको देश यो नेपाल राष्ट्र अहिन्दूहरूका भावनालाई कुल्चेर हिन्दू राष्ट्र कहलिएको, जसलाई साश्वत रूपमै निरन्तरता दिँदै जानुपर्ने भनी दिउंसो नै सपना देख्नेहरू हावी छन् । धर्म महल वा नेपालमा धार्मिक अवस्थानुरूप दुतीय तहमा राखिएको बुद्धधर्ममा राजाको महत्व र विशेषतालाई लोकतान्त्रिक तवरमै व्याख्या गरी यसको महत्वलाई दर्शाइएको छ भने अद्यावधि बुद्ध-जन्मभूमि नेपाल अधिराज्यका एकथरी बौद्ध जनताले महान सम्यक्को

आयोजना गरी राजालाई सम्मानित तवरमा देवतुल्य-दीपंकर सरहनै मानिरहेको जुन पक्ष छ, त्यो जीवन्त इतिहास नै हो । वर्तमान राजालाई पोहोर सालमा मात्रै धार्मिक-सांस्कृतिक परम्पराकै रूपमा राजालाई देवतुल्य भन्ने आस्था राखेर सम्मान गरेको हो भने सम्यक् परम्पराको इतिहास अनुरूप भन्नुपर्दा राजालाई सार्वजनिक रूपमै स्वीकार गरिएको एक प्रमाण पनि हो । तर अहिले केवल बौद्धहरू मात्र होइनन्, सबै सबै अझ संवेदनशील हिन्दूधर्मका अनुयायीहरूलाई समेत भ्रसंग पारिदिएको छ, उनी श्रद्धालुहरूको भावनामा भुइँचालोलाई निम्न्याउने काम भएको छ । आश्चर्य त के हो भने निर्विवाद विषयहरू वा मुद्दालाई समेत बहसको विषय बनाउने, पाकः ख्वालं पुना गुकः कौला याइम्ह अर्थात् हेर्दा लुरे-लरखरे भएपनि एक पाथि खाने एकधरीवृत्त राजालाई 'हिन्दू सम्राट' को ताज पहिऱ्याई तत्कालका लागि उनीहरूको पाइला सफल भएको छ, तर दूरगामी तरहमा भन्नुपर्दा यो कदम सर्वथा उचित हुनै सक्दैन, न्यायोचित छ भनेर कसरी भन्ने ? अतिवादवृत्तले गरेको लीलालाई हेरेर के त्यसो भए बौद्धहरूले पनि राजालाई 'विश्व बौद्ध सम्राट' को ताज उपाधिले विभूषित गर्ने त ? 'नेपाल बौद्ध सम्राट' को ताज पहिऱ्याउने त ? वस्तुतः यस किसिमको सोचाइ-अवधारणा सर्वमान्य हुनै सक्दैन र यो सरासर भूल हुनेछ, जस्तो कि आज अरूले 'स्वार्थ मूल मन्त्रशयं स्वाहाः' भन्ने सूत्रलाई सदुपयोगको कृत्सित मानसिकताले दुरुपयोग गरेका हुन् । 'बहुधार्मिक, बहुभाषिक, बहुजातीय एवं बहुसांस्कृतिक' यो मुलुकलाई हामी बौद्धहरू 'बौद्ध राष्ट्र' हुनुपर्छ पनि भनिरहेका छैनौं, यस तरहका स्वप्न देख्ने प्रवृत्ति कसैमा हावी हुनुहुन्न, यसमा हामी सर्वदा सजग रहनु पर्दछ । यस प्रकारको साश्वतवादी धारणालाई अंगाल्ने संकुचित एवं कुण्ठित तरहले एउटै स्वरूपमा डोऱ्याउदै देशलाई चलाउने-हाँकै जाने सोच जो कसैसंग हावी हुनु राम्रो लक्षण होइन, यसलाई प्रत्येक नागरिक-जनता तथा राजाले पनि आत्मसात गरिनुपर्ने आजको आवश्यकता हो भने यो देशलाई कुनैपनि तरहले कालो मोसो नलगाउदै नेपाल राष्ट्र सम्पूर्ण नेपालीहरूको राष्ट्र हुनुपर्छ, अनि राष्ट्रका नायक श्री ५ महाराजाधिराज पनि कुनै व्यक्ति, समूह वा सम्प्रदाय विशेषका मात्र नभएर सम्पूर्ण नेपाली जनतालाई प्रतिविम्बित गर्ने प्रतीकका रूपमा अगाडि बढ्नु पर्छ भनी मान्यता राख्दा त्यसलाई कसैले राष्ट्रघातको संज्ञा दिन्छ भने यो विषय स्वतः संवेदनशील विषयको रूपमा अगाडि बढ्ने अस्वाभाविक होइन् ।

त्यसो त आज हिलोमा माछा मार्नेहरू, माछा मार्न लगाउनेहरू तथा यसरी नै माछा मार्न पाइने शुभघडीलाई निरन्तरता दिँदै जानुपर्छ भन्नेहरू धान रोप्दा घांस उम्रिनेभै विकास च्याउ जस्तै हावी भइरहेको कुरा अण्डरस्डूडको विषय हो । यसै जमातभित्र सम्मानित राजालाई विवादरूपी चक्र घुमाउने क्रमममा विवादको घेरामा पारी आफ्नो धोको पुरागर्न सपना देखिराखेकाहरूले "हिन्दू राष्ट्र नै किन ? ", 'हिन्दू राष्ट्रको विरोध राष्ट्र घात हो' भन्ने जस्ता अतिवादी-अतिरिजित स्लोगान ठाउँठाउँमा भुण्ड्याएर, भित्ताहरू रंगाएर नेपालको परम्परागत, धार्मिक, सांस्कृतिक, जातीय, राजनीतिक सँगसँगै सहिष्णुता वा सौहार्द्रता विधि-व्यवहारमा आँच-विचलन ल्याउने कार्यमा उक्साउने प्रवृत्तिले निरन्तरता पाइरहेको भन्ने कुराको अनुभूत कसलाई हुँदैन र ? यथार्थतः यसले संविधान प्रदत्त वैचारिक अभिव्यक्तिको स्वतन्त्रतालाई नै धावा बोलेभै, हवाला दिएको भान जो कोही राष्ट्रप्रेमीलाई अनुभूत गराइदिने अस्वाभाविक होइन ।

जे सुकै होस्, संवैधानिक सम्मानित राजा कुनै व्यक्ति विशेष, कुनै एकपक्षीय सम्राट नभई राष्ट्र र समस्त नेपाली जनताकै प्रतीकको रूपमा प्रतिष्ठापित हुँदै अगाडि बढ्नुपर्छ । यसले मात्र 'राजा सबका साँभ्रा' भन्ने भावना सलल अगाडि बढ्ने हुन्छ । अन्यथा सुरेश मानन्धरले (सन्ध्या टाइम्स, १८ माघ २०६०)- "के अब गैर हिन्दूहरूका लागि गणतन्त्र आइसके त ?" भन्ने शीर्षकमा कोरेभै "नेपालका गैर हिन्दूहरू अहिले यस देशका राजा विहिन नागरिक भएका छन् । नेपालको राजतन्त्रवाट उनीहरू मुक्त भएका छन् । र राजतन्त्रवाट मुक्तको अर्थ हुन्छ, उनीहरूका लागि गणतन्त्र आयो । राजा स्वयंमले आफू गैरहिन्दूहरूका राजा होइन भनी भनेपछि के अब नेपालका गैरहिन्दूहरूका लागि गणतन्त्र आएको हो कि होइन ?" भन्ने भावनामा प्रत्येक संवेदनशील नागरिकले एकपटक चिसो भएर सोच्ने त भइहाले, भने यसमा बौद्धहरू पनि गाभिँदै जाने भए । यस उसले परिवर्तित हुँदै गइरहेको वर्तमान परिवेशमा प्रत्येक मानिसले आ-आफ्ना मूल्यमान्यता सही ढंगले अगाडि बढिरहेका छन् कि छैनन् भन्ने कुरामा सोच-चिन्तन गरिनु नै पर्छ, यो मानिसको नैसर्गिक अधिकारको विषय पनि हो भने चाहे यो परम्परागत मूल्यमान्यताको विषय नै किन नहोस् ।

१९ १२ सन्ध्या टाइम्स दैनिक लेखक स्वयंवाछ अनुदित, प्रस्तुति- प्रियका।

अंधेरोको यात्री

□ श्रामणेर उत्तम, यांगुन

अंधेरोमै आएथें, बन्द नजर लिएर,
 अंधेरोमै जानु छ, बन्द नजर लिएर
 अंधेरोको यात्रामा जानुछ,
 त्यसैले म छटपटीरहेछु ।
 आशाको नजर बिछ्याई,
 आउंछ कि त्यो जुन,
 अंधेरो
 गोरेटोमा प्रकाश छर्न,
 टोलाई रहेछु,
 अनन्त दूर गगनमा,
 एक स्तब्ध नजरले चियाइरहेछु !
 सबै अन्जान रहेछन् ।
 कोसित सोध्नु, कसले बताईदला,
 दया गरी,
 म हराईरहेको एक यात्रीलाई,
 त्यो अंधेरोको बाटो ।
 भोको छु म,
 गहिरो चित्तमा !
 प्यासी छु म,
 गहिरो तृष्णामा !
 सखि भनू या अरु नै कुनै,
 त्यो मेरो,
 प्यारो मुटु !
 यात्राको गोरेटोमा,
 धेरै भूस्याहा कुकुरहरूले,
 मलाई भुके, मलाई टोके,
 आखिर के आशमा
 मलाई आँखैले देख्दैनन् यिनीहरू ?
 मसित के छ र ? म को हूँ र ?
 र यसरी चर्तिकला देखाउंछन् ।
 लगाएका लुगाहरू,
 सब टुक्रा-टुक्रा किन ?

मुटु नै चुंडाल्ला जस्तो,
 यी कुकुरहरूका फौज कति हरामी छन्,
 एक्लो यात्री देखि नसहने ।
 त्यसैले कहिले काहिं यस्तो लाग्छ,
 के जानू र त्यो यात्रामा,
 कुकुरहरूले देख्नै नसक्ने
 आँखालेदेखि नसहने,
 त्यो एक्लो यात्रा !
 तर कहिले काहिं मनमा,
 शरद्मा ओइलिएको फूल,
 बसन्त बहारको आगमनमा फूले भैं ।
 आशा पनि यसरी फूल्दथ्यो,
 र लाग्थ्यो,
 यात्रामा आइसकेपछि,
 यी भूस्याहा कुकुरहरू,
 यी लुटेराहरूबाट,
 भग्नावशेष, टुक्रा-टुक्रा,
 चोक्टा-चोक्टा विचार धाराहरूलाई,
 सडे गलेका मस्तिष्कहरूलाई,
 मैले चेतनाको सावुनले धुनुछु,
 चेतनाको दियो बाल्नु छ,
 केही गर्नु छ,
 तर कहिले काहिं उदाश हुन्छु,
 आफूलाई फगत ठान्छु,
 तर जे होस् यात्रापछि,
 बुद्धत्व मनमा बसाई,
 मैले काँढाका जंगलबीच,
 शान्तिको फूल,
 रोप्नु छ,
 फुलाउनु छ,
 अंधेरोको यात्रा पूर्ण गर्नुछ !

हिंद बुधे जाते सक्यमुनीति : लुम्बिनी स्तम्भलेखको व्याख्या

□ दिनेशचन्द्र रेग्मी

संस्कृति विभाग, त्रिभुवन विश्वविद्यालय

काठमाण्डौबाट २५० कि.मी. दक्षिण पश्चिमस्थित लुम्बिनी यसै नामको अञ्चलको तराई क्षेत्रको गाउँ हो। यहाँ पाइएका तेईस सय वर्ष पहिलेका स्तम्भलेख र अभ्र पुराना मानवीय अवशेषहरूले लुम्बिनीको ऐतिहासिक र धार्मिक महत्व देखाएका छन्। स्तम्भलेखमा हिंद बुधे जाते सक्यमुनीति अर्थात् "शाक्यमुनि भनिने बुद्ध यहीं (लुम्बिनीमा) जन्मे" भनी लेखिएको छ। बुद्धको जन्म भएको ठाउँको रूपमा प्राचीन धार्मिक साहित्यमा लुम्बिनीको माहात्म्य पाइन्छ। यस रूपमा स्तुतिगान गरिँदै आइएको सो ठाउँ लामो समयसम्म अज्ञात रह्यो। त्यो ठाउँ वर्तमान लुम्बिनी नै थियो भन्ने कुरो एक सय आठ वर्ष पहिलेमात्र जानिएको हो। साढे दुइ सय वर्षअघि सुरु भएको एकीकरणको अभियानमा यो क्षेत्र नेपाल अधिराज्यमा सामिल भएको हो। लुम्बिनीको भ्रण्डै ४० कि.मी. वरिपरी हाल भारतको पिपरहवा लगायत नेपालका अनेक स्थलहरूमा विभिन्न खालका मानवीय गतिविधिका अवशेषहरू पाइएका छन्।

दुइ हजार वर्ष अघिको बौद्ध साहित्यमा त्यस समयभन्दा पनि पाँच सय वर्षअघिको अर्थात् ईसापूर्व छैठौं शताब्दीको लुम्बिनीको बारेमा उल्लेख पाइन्छ। यस अनुसार लुम्बिनी शाक्यहरूको राज्यको राजधानी कपिलवस्तु र बुद्धको ससुराली खलक कोलियहरूको देवदह राज्यको बीचमा पर्ने वन, शालवन, क्रीडावन अर्थात् बगैँचा थियो। राजधानीबाट लुम्बिनी आइपुग्दा शाक्य शासक शुद्धोदनकी पत्नी महामायाले शिशु बुद्ध- सिद्धार्थलाई जन्म दिएको थिइन्। बुद्धत्व प्राप्त गरिसकेपछि देवदहमा भिक्षाटन गर्दै बुद्ध लुम्बिनी आएका प्रसंगहरू पनि त्यहाँ पाइन्छन्। वर्तमान जगत्ले बुद्धजन्मस्थलको जानकारी पाउँदा लुम्बिनीमा रुम्मिदेई भनिने घना जंगल थियो। रुम्मिनदेई सायद लुम्बिनीबाटै बनेको शब्द थियो। जसबाट हाल जिल्लाको रुपन्देही भन्ने नाम रहन गयो।

लुम्बिनी भन्ने नाम बुद्धकी आमाकी पनि आमा (बज्रै) को नाउँबाट रहन गएको भन्ने कथा पाइन्छ। केही लेखकले नजिकै बग्ने रोहिणी नदीको नामबाट कसैले 'दुःखबाट मुक्ति दिने' भन्ने अर्थ गर्ने शब्दहरूबाट लुम्बिनी नाम रहन गएको ठानेका छन्। लुम्बिनीको स्तम्भलेखमा

यस ठाउँको नामको उच्चरण लुम्बिनी भन्ने गरिएको छ। ईसवीको पाँचौं शताब्दीका फाहियान र सातौं शताब्दीका युवानच्वांग जस्ता चीनियाँ यात्रीहरूले लुम्बिनीलाई क्रमशः लुंगमिंग र लफनी भनी बयान गरेका छन्। संस्कृतको बुद्धचरितम् महाकाव्यमा बुद्धको जन्मस्थललाई लुम्बिनी भनिएको छ र यसको तुलना स्वर्गको बगैँचासँग गरिएको छ। ईसापूर्व तेस्रो शताब्दीका अशोकको साथसाथै ईसवीका पाँचौं र सातौं शताब्दीका चीनियाँ यात्रीहरू र चौधौं शताब्दीका कर्णाली प्रदेशका मल्ल राजा रिपुमल्ल लुम्बिनी आउनेहरूमा प्रसिद्ध छन्। रिपुमल्लको नाम लुम्बिनीस्तम्भको माथिल्लो भागमा कुँदिएको छ।

एउटै ढुगाको डोलो आकारको अशोकस्तम्भ भनिने ठाम लुम्बिनीको चिनो हो, जसको बारेमा पहिलो सूचना इ.सन् १८९३ मा प्रकाशित भयो। सन् १८९६ मा यसमा अभिलेख पाइयो, सो पढियो, तेईस सय वर्ष पहिलेको लेखोट भन्ने जानियो र प्राचीन लुम्बिनीको बारेमा जानकारी प्रकाशित भयो। लुम्बिनीभन्दा ३८ कि.मी. पूर्वको तौलिहवा बजार नजिकैको निगिलवहवामा अभिलेख भएको अर्को अशोकस्तम्भ भाँच्चिएको अवस्थामा त्यसै बेला पाइयो। सन् १८९९ मा भारतको अंग्रेज सरकारको तर्फबाट पुरातात्विक खोज गर्न खटिएका विशेषज्ञले लुम्बिनी र निगिलहवा नजिकैका विस्तृत क्षेत्रमा अनुसन्धान र उत्खनन कार्य गरे र तिलौराकोटलाई बुद्धको परिवार शाक्यहरूको राज्यको राजधानी प्राचीन कपिलवस्तु माने।

यी दुवै स्तम्भलेख लेखाउनेको नाम देवताको प्यारो राम्रो प्यारो देखिने राजा लेखिएको छ। यो नाम भारत र पाकिस्तानमा पाइएका चट्टानलेख र स्तम्भलेख गरी तीन दर्जन जति लेखोटहरूमा पाइएको छ। यिनमध्ये केही लेखोटमा यस नामको साथसाथै अशोक भन्ने व्यक्तिगत नाम समेत लेखिएकोले यी सबै ईसाको तेस्रो शताब्दी पहिलेका मौर्यवंशका राजा अशोकका कृति मानिन्छन्। अशोकले हालको विहार राज्यको पटनालाई राजधानी तुल्याई भारतको ठूलो भू-भागमा पहिलोपल्ट अभिलेख प्रसारित गर्दै राज्य गरे। अशोकले सीमावर्ती क्षेत्रहरूमा चट्टानमा र राजधानी नजिकैका क्षेत्रमा कलात्मक ढुंगे स्तम्भमा अभिलेख कुँदाए। केही अभिलेख अनेक विषयका र ठूला छन् भने केही एकै विषयका र आकारमा साना। नेपालका दुवै

स्तम्भलेख एउटा मात्र विषयका छन् र साना छन्। लुम्बिनी स्तम्भमा पाँच हरफको र निग्लिहवा स्तम्भमा चार हरफको लेखोट पाइन्छ।

विहार, दिल्ली, नेपाल, उत्तरप्रदेश र मध्यप्रदेशमा पाइने अशोकस्तम्भ प्राचीन भारतीय कलाको इतिहासमा उच्चस्तरको शिला निर्माण प्रविधि र कलाकारिताका नमूना मानिन्छन्। आकार र वजनमा फरक रहेतापनि सबै स्तम्भको बलौटे ढुंगाको जात र निर्माण प्रविधि एकैनासको छ। यी वेलना आकारका डोला छन् र माथितर क्रमशः पातलिदै गएका छन्। शीर्षभागमा घोप्ट्याइएको कमलको कोपिला र आसन अनि त्यसमाथि सिंह वा सँढेजस्ता पशुका मूर्ति भएका स्तम्भ पनि पाइएका छन्। सारनाथको (वाराणसी जिल्लाको) अशोकस्तम्भको शीर्षभागमा रहेको चारैतर्फ मुख फर्काई गर्जिरहेको सिंहलाई भारतको राष्ट्रिय चिन्ह बनाइएको छ। घोटीघोटी चम्काइएको अशोकस्तम्भको पालिश श-प्रसिद्ध छ।

सतहमा कतैकतै अझै पालिशको चमक देख्नसकिने नेपालका दुवै अशोक स्तम्भका शीर्षभाग खालि छन्। लुम्बिनी स्तम्भ नजिकैको उत्खननमा पाइएका ढुंगाका केही टुक्राहरूलाई पुरातत्वविद्हरूले अश्वमूर्तिका खण्ड मानेर नजिकै राखेकाछन्। ५.३१ मीटर अग्लो लुम्बिनी स्तम्भको माथिल्लो घेरा १.९६ मीटर व्यासको छ र यो माथिवाट तलसम्म ठाडो गरी चर्केको छ। पछि यसलाई जोगाउन माथिल्लो भागमा दुइ ठाउँमा फलामको पाता बाँधिएको छ। धेरैपल्ट जग हेर्ने उद्देश्यले खनिएको कारण लुम्बिनीस्तम्भ एकातिर केही ढल्केको छ।

अशोकले पाकिस्तानका दुइ चट्टान लेखहरू वाहेक आफ्ना सबै अभिलेखहरूमा ब्राह्मी वा वम्भी नामक स्थानीय लेखन पद्धतिको र सबैमा तत्कालीन जनभाषा पालिको प्रयोग गरेका छन्। ब्राह्मीलिपि खास किसिमको लेखनपद्धतिको प्रारम्भिक नाम हो, जो देब्रेवाट दाय्यातिर लेखिन्छ, पढिन्छ। ब्राह्मीको समृद्ध वर्णमाला पर्याप्त र स्वर र व्यञ्जनवर्णहरू छन्, व्यञ्जनमा स्वर जोड्ने मात्रा पद्धति छ र व्यञ्जन जोड्ने अर्थात् संयुक्तताक्षरको व्यवस्था छ। नेपालका लिच्छविलिपि र नेवारीलिपि, नेपाली र हिन्दी लगायत अनेकौ भाषा लेख्न पढ्न उपयोग गरिने देवनागरी लिपि र भारतका सबै प्रान्तीय लिपिहरू ब्राह्मीवाटै विकसित भएका हुन् र यिनीहरूमा ब्राह्मीका धेरै विशेषताहरू पाइन्छन्।

सन् १९३३ देखि सन् १९३९ सम्म लुम्बिनी स्तम्भनजिकै अमर्यादित किसिमले खन्ने खोस्ने कामको साथ त्यहीँका निर्माण सामग्रीवाट त्यही प्राप्त मायादेवीको पुरानो मूर्ति राख्न मन्दिर र यात्रीहरूका लागि धर्मशाला बनाइयो र

खन्दा निस्केको माटोका केही ढिस्काको निर्माण गरियो। त्यस काममा स्तरविरुन्यास र पुरावशेषहरू नष्ट भएकोमा पुरातत्वविद्हरू दुखेसो व्यक्त गर्नेगर्छन्। सन् १९७० देखि भारतीय र नेपाली पुरातत्वविद्हरूले यहाँ वैज्ञानिक किसिमले उत्खननकार्य गरे र छव्वीस सय वर्ष पहिलेदेखिका विभिन्न किसिमका कलाकृति, निर्माण र अनेक किसिमका मानवीय गतिविधिका अवशेषहरू फेला पारे।

लुम्बिनीस्तम्भको ठीक पछाडि केही वर्ष पहिले मायादेवीको मन्दिर थियो। बुढा काटिएका इट्टाहरूले तेह्र सय वर्षअघि निर्मित सप्तरथ वनोटका शिखरमन्दिरको निर्माण अवशेषमाथि सो मन्दिर सन् १९३३-१९३९ मा बनाइएको साधारण कोठा थियो। लुम्बिनी स्तम्भ लेखले संकेत गरेको बुद्धजन्मस्थल त्यही कतै रहेको कुरामा विशेषज्ञहरूको विस्वास थियो। सन् १९९३-१९९६ मा जापानी बौद्ध संघ र लुम्बिनी विकास कोषका पुरातत्वविद्हरूले सो मन्दिर भत्काई उत्खनन गरे। त्यहाँ १६ फीट जति तल विचित्र र जटिल निर्माण अवशेष पाइएका छन्। यसमा पूर्वदेखि पश्चिमतर्फ २६ मीटर लामो र उत्तरदेखि दक्षिणतर्फ २१.३ मीटर चौडा जग्गामा दोहोरो पर्खाल भित्र तीन लहरमा बनेका जम्मा १५ वटा वर्गाकार वा लाम्चो चारकुने असमान आकारका कोष्ठ वा

Happy Baishakh Day
2548 With Best Com-
pliments of

CE

CONSTRUCTION PVT. LTD.

Bagmati Chambers, Mlat 4/5
Ka 2-2/18 Milan Marg, Teku
P.O. Box 1223, Kathmandu, Nepal
Phone No. 4243120, 4252124
Fax : 977-1-4231043
E-mail : cecon@mail.com.np

कोठाहरू छन् । सबैतिर प्रत्येक लहरमा पाँच कोष्ठ छन् । बीचका तीनवटा कोष्ठ ठूला र प्रायः वर्गाकार छन् । तीमध्ये पश्चिमबाट हेर्दा दोस्रो लहरको बीचको कोष्ठभित्र एउटा १० सेन्टीमीटर मोटो र ७०x४० सेन्टीमीटर चुरे पहाडमा पाइने खालको खस्रो दानाको प्राकृतिक ढुंगा राखिएको अवस्थामा देखिएको छ । यस निर्माणलाई बुद्धजन्मस्थलको प्रतीकको रूपमा अशोकले बनाएको स्मारक मानिएको छ र स्तम्भलेखमा यसको उल्लेख खोजिएको छ । प्राप्त अवशेषमाथि हाल सिमेन्टको ठूलो मन्दिर बनाइएको छ ।

लेखोट

लुम्बिनीको स्तम्भलेखको सम्पूर्ण पाठलाई शब्द छुट्ट्याएर लेख्दा यसप्रकार हुन्छ :

देवान पिय पियदसिन लाजिन वीसतिवसाभिसितेन अतन आगाच महीयिते हिद बुधे जाते सक्यमुनीति सिलाविगडभीचा कालापित सिलाथभे च उसपापिते हिद भगवं जातेति लुमिनिगामे उवलिके कटे अठभागिये च

विभिन्न लेखकहरूले यस लेखोटलाई यसरी अर्थ गरेका छन् :-

देवताका प्यारा र प्यारा देखिने राजाले आफ्नो राज्याभिषेकको वीसौ वर्षमा शाक्यमुनी बुद्ध यहीं जन्मेका हुन् भनी आफै आएर पूजा गरे वा गौरवान्वित भए, ढुंगाको घोंडाको वा हात्तीको सालिक वा सूर्यचक्र वा कुनै प्रतीकात्मक मूर्ति वा असाधारण पर्खाल वा छेकवार र रेलिङ्गसहितको पर्खाल वा इँट्टाहरूले घेरावन्दी गरिएको ठोकेर सारो र अग्लो बनाइएको प्रसिद्ध ढुंगाको स्तम्भ वा कुनै खोट नभएको ढुंगे थाम पनि ठड्याए, भगवान् बुद्ध यहीं जन्मेकाले लुम्बिनी गाउँका किसानहरूलाई उत्पादनको आठ भागको एक भाग मात्र दिनुपर्ने गरी (अन्य) करमा मिनाहा गरे वा रुपियापैसा बाडे वा अष्टागिकमार्गको भागी बनाए ।

यस लेखोटको अर्थ गर्दा केही कुरामा विचार पुऱ्याउनुपर्छ । पहिलो कुरा, अशोकका सबै लेखोटहरूको भाषा संस्कृतसँग घनिष्ट सम्बन्ध राख्ने भएतापनि संस्कृत भने होइन । अशोकको भाषाका केही शब्द र अर्थ अभिव्यक्तिको शैली ईसापूर्वका आरम्भिक शताब्दीहरूको बौद्ध साहित्यको पालिभाषाका भन्दा पनि बेग्लै छन् र भिन्दाभिन्दै अर्थ गरिनुका कारण हुनगएका हुन् ।

दोस्रो कुरा, आफ्नु आशय धेरैले जानून् भनी सबैले बुझ्ने भाषामा बोल्ने अशोकले यहाँ पनि सकेसम्म कम शब्दहरूको माध्यमले सोभो र स्पष्ट बोलेको हुनुपर्छ ।

अशोकको भाषामा साहित्यिक भाषाको समान अभिव्यक्तिको काव्यमय, भावपूर्ण र कलात्मक शैली र अनेक अर्थ लाग्ने शब्द, सैद्धान्तिक कुरा, आदेशात्मक क्रिया र घुमाउरो पारा पाइँदैनन् भन्ने कुरा सम्झनुपर्छ । अर्को कुरा, यस लेखोटमा वाक्यको बनावटमा ध्यान दिनु जरुरी छ जो कर्तृवाच्य होइन । खासगरी अशोकका अन्यत्रका अभिलेखहरूमा नपाइने अतन आगाच महीयिते, सक्यमुनीति, भगवं, सिलाविगडभीचा, लुमिनि गामे, उवलिके कटे र अठभागियेच जस्ता शब्दहरूको अर्थ गर्दा यस्ता कुराहरूमा ध्यान दिनु आवश्यक छ । पहिलो लहरमा आएको देवान पिय पियदसिन लाजिनमा रत्रा (संस्कृत राजा जस्तै) "राजाद्वारा" भन्ने अर्थमा आएको लाजिन शब्द तृतीया विभक्तिको हो । "राजाको अभिषेक भएको वीसौ वर्षमा" भन्ने अर्थमा आएको वीसतिवसाभिसितेन शब्दमा लाजिनको विशेषण भएकोले तृतीया विभक्ति लागेको छ । वाक्यमा कर्ताभन्दा महीयिते, उसपापिते र कटे जस्ता क्रियापदलाई बढी महत्व दिइएको छ । पहिलो लहरको अर्थ हुन्छ : "बीस वर्षअघि अभिषिक्त भएका (राज्याभिषेकको वीसौ वर्षमा) देवताहरूमा प्यारा, राम्रा प्यारा देखिने राजाद्वारा" ।

दोस्रो लहरको अतन र आगाच शब्दहरूलाई आत्मना (आफैले) र आगत्य (आएर) जस्ता संस्कृतका समानार्थी मानेर ठीक अर्थ गरिएको छ । महीयितेको सम्बन्ध संस्कृतको मह धातुसँग देखिन्छ जसबाट पूजा गर्नु र पूजित हुनु भन्ने दुवै अर्थ व्यक्त गर्ने क्रियापद बन्दछन् । यसको अर्थ जर्ज बूलरले पूजा गरे भन्ने लगाएका छन् भने जे.एफ. फ्लीट र राजवली पाण्डेयले गौरवान्वित भए वा गौरव राखे भन्ने गरेका छन् । तथापि यहाँ "राजा गौरवान्वित भए" भन्ने अर्थ गर्नुभन्दा "राजाद्वारा पूजा गरियो" भन्ने सोभो र व्यावहारिक अर्थ गर्नु मुनासिव हुनेछ । यसपछिको हिद बुधे जाते सक्यमुनीतिको अर्थ "यहाँ शाक्यमुनी भनिने बुद्ध जन्मे" भन्ने हुन्छ । पालि भाषामा यहाँको (संस्कृतमा अत्रको) अर्थमा इध शब्दको प्रयोग भएको पाइन्छ । हिद "यहाँ नै" भन्ने अर्थमा अगाडि हि जोडिएको संस्कृत अत्र (=एत्र) को समानार्थी शब्द हुनुपर्छ जो चौथो लहरमा पनि यसै अर्थमा प्रयोग भएको छ । सक्यमुनीतिमा "सक्यमुनि र "इति" गरी दुइ शब्दहरूको सन्धि गरिएको छ । इतिको अर्थ "भनिने वा यस्तो" हुन्छ । शाक्यजातिमा जन्मेकाले र मुनिको जीवन बाँचेकाले बुद्धले शाक्यमुनि भन्ने नाम पाएका हुन् । यस लहरको अर्थ हुन्छ : "यहाँ नै शाक्यमुनि भनिने बुद्ध जन्मे भनी स्वयं आएर पूजा गरियो ।"

तेस्रो लहरका पहिलो शब्दावली सिलाविगडभीचाको अर्थ धेरै किसिमले गरिएको छ । सिला (शिला) शब्दले

विगडभीचाको सम्बन्ध ढुंगासँग रहेको स्पष्ट पाउँछु। यसपछिको स्तम्भको अर्थ लाग्ने शब्द थभेमा पनि अगाडि सिला जोडिएकोले अशोकले यहाँ दुइवटा ढुंगाप्रधान निर्माण गरेको भन्ने कुरा बुझ्न सकिन्छ। धेरैले सिला, विगड र भीचा गरी तीन शब्दहरूको समास मानेर यसको हिज्जे गरेका छन् भने कसैले विगडभीलाई एउटै शब्द र त्यसमा 'पनि' को अर्थ गर्ने चा जोडिएको मानेका छन्। पालि भाषाको विगड शब्दको संस्कृतको समानार्थी शब्द खोज्ने प्रयासमा घोडाको अर्थमा विगर्दभ, मूर्तिको अर्थ गर्ने विग्रह, रूपान्तरण गरिएको (शिला) को अर्थ गर्ने विकृत, डरलाग्दो वा असाधारण भन्ने अर्थमा विकट, कुनै खोट वा दोष नभएको भन्ने अर्थ गर्ने विगद र प्रसिद्धि पाएको अर्थ गर्ने विगदित जस्ता शब्दहरूको सुझाव गरिएको छ।

आरम्भका केही लेखकहरूले यसलाई स्तम्भको टुप्पा वा शीर्षभागमा रहेको मूर्तिको उल्लेख माने र कसैले घोडा र कसैले हात्तीको सालिक भन्ने अर्थ गरे। फ्युहररले विगडभीलाई संस्कृतको विगर्दभी (विगर्दभी.पोथी गधा नभएको अर्थात् घोडा) शब्दको समानार्थक मानेर लुम्बिनीस्तम्भमा ढुंगाको अश्वमूर्ति बनाएको कुराको उल्लेख भएको भन्ने अर्थ गरे। कसैले भीचालाई सानो हात्तीको अर्थ लाग्ने भिन्न प्राकृत शब्द माने। हो, बुद्धको जीवन कथामा घोडा र हात्तिको महत्व रहेको छ। घरवार छोडेर जाँदा केही परसम्म सिद्धार्थलाई कन्थक कहलिन उनको घोडाले साथ दिएको थियो। आख्यानअनुसार बुद्धकी आमाले आफ्नो गर्भमा पसिरहेको हात्तीलाई सपनामा देखेकी थिइन्। यसकारण बौद्धहरूले मानिआएको प्रतीक चिन्हनहरूमा यी पनि पर्दछन्। ईसवीको सातौं शताब्दीमा त्यहाँ पुगेका चिनियाँ यात्री युवान च्वांगले लुम्बिनीस्तम्भमाथि घोडाको ढुंगे सालिक देखेको कुरा लेखेका छन्।

विगडभी शब्दले स्तम्भमाथि बनाइएको घोडा वा हात्तीको मूर्तिलाई अर्थात्को भन्ने कुरा चित्तबुझ्दो छैन। घोडा वा अस्स प्राचीन कालदेखिनै यस भेकको लोकप्रिय पशु हो जो भन्न यति घुमाउनुपर्ने कुनै कारण देखिदैन। अशोकका कुनै पनि स्तम्भलेखमा स्तम्भको शीर्षभागमा रहेको कुनै मूर्तिको उल्लेख भएको पाइँदैन। संभावित हात्तीमूर्तिको त कुनै अंश उत्खननमा पाइएको पनि छैन। स्तम्भको शीर्षभागमा घोडा भएको कुरा मानिदिनु एउटा कुरा हो र अभिलेखमा त्यसको उल्लेख भएको खोज्नु वेग्लै कुरा हो। नेपालका कतिपय सरकारी प्रकाशनमा विगडभको घोडा भनी सकारिएको अर्थ उपयुक्त देखिँदैन।

अर्को आरम्भिक लेखकले विगडभीको अर्थ सूर्यको प्रतीक ढुंगाको चक्र भन्ने गरे। यस प्रसंगमा उनले

साहित्यमा बयान गरिएको शाक्यहरूको उत्पत्ति कथा संभे, जस बमोजिम शाक्यहरू इश्व्वाकुकुलका सूर्यवंशी थिए र अशोकले शाक्यवंशप्रति श्रद्धा प्रकट गर्न यसो गर्नसक्ये। वरिपरीको उत्खननमा कतै तथाकथित शिलासूर्यचक्र वा त्यसको कुनै अंश पाइएको छैन।

आर.जी. भण्डारकरले विगड र भीचालाई संस्कृतका विकट र भित्तिका (नेपाली भित्ता) शब्दको रूपान्तरण मानेर "असाधारण आकारको ढुंगे परखाल" भन्ने अर्थ गरे। जे. एफ. फ्लीटले अरु स्पष्ट गर्दै यसको अर्थ "सवैतिरबाट घेर्ने पर्दाको रूपमा बनेको पर्खाल" गरे। भारतको सरकारी प्रकाशनमा भीचाको रेलिंग वा छेकवार भन्ने अर्थ गरिएको छ।

पछिल्ला लेखक आर.पिशेलले पहिले विगडलाई विकृत शब्दको समानार्थक मानेर विकार गरिएको वा रूप फेरिएको ढुंगा भन्ने अर्थ निकालेका थिए। पछि उनले विगडलाई संस्कृतको विगद (विगद अर्थात् कुनै रोग नलागेको) शब्दको समानार्थक मानी कुनै खोट वा दोष नभएको शिला भन्ने अर्थ गरे। तथापि यो स्तम्भ बनाइएको ढुंगाको विशेषण हो भने दुई ठाउँमा सिला शब्दको प्रयोगको उद्देश्य बुझ्नसकिँदैन।

लुम्बिनीमा ईसवीको चौथो शताब्दीताका कुनै चीनियाँ यात्रीले ल्यापिसल्याजुली जातको बहुमूल्य ढुंगाको सिद्धार्थ जन्मदृश्य भएको मायादेवीको मूर्ति देखेका थिए। लुसियानो पेटेकले हाल त्यहाँ रहेको खिइएको मूर्ति त्यस्तै कुनै प्राचीन नमुनाको आधारमा बनाइएको होला भन्ने अनुमान गरेका छन्। हालको मायादेवीको मूर्तिको वारेमा धेरै कुरा गरिएको छ तर निकै खिइएको कारण यथार्थमा केही भन्न गाहरो छ।

व्याककको धम्मसाथ विश्वविद्यालयमा सन् १९८० मा यसका निमित्त आयोजित गोष्ठीमा सिलागिडलभीचाको ढुंगाको परिवर्तित रूप वा प्रतिमा भन्ने अर्थ गरिएको सूचना महास्थविर सुदर्शनले दिनुभएको छ। कसैले यस शब्द समूहको अन्तको चालाई 'पनि' को अर्थ लाग्ने संस्कृत शब्द चको रूपान्तरण मानेर विगडभी अर्थात् डर हराएको भनी संस्कृतमा रूपान्तरण गरेका छन्। यस्ता अर्थ गराईमा व्यावहारिकता कम र दार्शनिकता बढी देखिन्छ।

हालै प्रकाशित ए.के. नारायणको विचारमा विगड संस्कृतको विगदित शब्दको रूपान्तरण हुनसक्छ, जसको अर्थ "धेरै भनिएको अर्थात् प्रसिद्धि पाएको" हुनुपर्छ। उहाँले भीचा शब्दको तुलना नेपाल तराई र वाराणसीमा समेत बोलिने स्थानीय भोजपुरी भाषाको भीता वा भीठा र भींचना (क्रियापद) जस्ता शब्दहरूसँग गर्दै "पूजा वा धार्मिक समारोह

गर्ने र सार्वजनिक भेटघाट गर्ने उद्देश्यले ठोकेर सारो र अग्लो बनाइएको वा इट्टाहरूले घेराबन्दी गरिएको स्थल" भन्ने अर्थ गर्दै उत्खननमा प्राप्त इट्टाको विचित्र निर्माणलाई नै भीचा मान्नुभएको छ । यसमा पनि केही नमिल्दा कुरा देखिन्छन् । जस्तै यहाँको शब्द संयोजनबाट "प्रसिद्धि पाएको" भन्ने विशेषण भीचाको प्रतीत हुन्छ, नकि सुरुको सिलाको । उत्खननमा कोष्ठभित्र एउटामात्र प्राकृतिक कलाशून्य शिलाखण्ड बाहेक ढुंगाको कुनै निर्माण पाएको छैन । विगड (विगदित) शब्द सिलाको विशेष्यको क्रम मिल्नेपनि नियम छैन, तर अशोकको भाषामा प्रायः यो क्रम मिलेकै पाइन्छ । प्रसिद्ध शिला भन्ने अर्थ गर्दा त्यो शिला अशोकले राखेको नभई पहिलेनै प्रसिद्ध भइसकेको भन्ने सोभो आशय निस्कन्छ । शायद यही प्रसिद्ध शिलालाई संरक्षण गर्न कैयौं प्रकोष्ठहरूको साथसाथ इट्टाका पर्खाल र इट्टा छापिएको कोष्ठको निर्माण गराइएको थियो । यसलाई नेपाल, भारत, पाकिस्तान र जापानका विशेषज्ञहरूले बुद्धको जन्मथलोको ढुंगेचिनो मानेका छन् । भगवानको जन्मस्थलको सूचना दिने लेखोटमा अशोकले आफ्नो स्तम्भको साथसाथ यस निर्माणको उल्लेख गर्नु स्वाभाविक देखिन्छ । त्यसपछिको कालापितलाई कारयत् वा बनाउन लगाउनुको अर्थमा प्रयोग गरिएको शब्द मानिएको छ । यस लहरको अर्थ भयो "प्रसिद्ध ढुंगा (को संरक्षणको लागि) भीचाका निर्माण गराइयो र ढुंगे थाम पनि ठड्याइयो ।"

चौथो लहरको पहिलो शब्दसमूह हिद भगव जातेति (जातेति=जात+इति) को अर्थ सबैले "यही भगवान् (बुद्ध शाक्यमुनि) जन्मेकाले भनी" ठीक गरेका छन् । यहाँ यही भन्ने अर्थमा आएको हिदको प्रत्यक्ष सम्बन्ध लुम्बिनिगामे शब्दसँग देखिन्छ । पालि शब्द उवलिके संस्कृतको नत्रर्थक शब्द अवलिकको (अवलि वा वलिमुक्तिको) समानार्थक हुनुपर्छ भन्ने विचार ठीक देखिन्छ । वलि शब्दको प्रयोग "जीवनको वध गरी सम्पन्न गरिने पूजा" र "राजालाई दिनुपर्ने कर वा राजस्व" गरी दुवै अर्थमा गरिँदैआइएको छ । अन्तिम लहरको अठभागियेचसँग उवलिकेको नजिकको सम्बन्ध देखिन्छ ।

पालि भाषामा अठ वा अट्ट शब्दको अर्थ अष्ट वा र अर्थ (रुपियापैसा) दुवै हुन्छ । अशोकले हजारौं असर्फीको रकम दान दिन्थे भन्ने बौद्धसाहित्यमा पाइने अध्ययनलाई ध्यानमा राखेर जर्ज बूलरले यसको "अशोकले लुम्बिनीमा रकमदान गरेको" भन्ने अर्थ गरेका छन् । तर कुराको प्रसंगको साथसाथ वाक्यको बनावट पनि यस्तो अर्थसँग मिल्दो देखिँदैन ।

महास्थविर सुदर्शनले उवलिके कटेको अर्थ

"वलियुक्त पूजा बन्द गरे" र अठभागियेचको अर्थ शास्त्रीय पाराले घुमाएर "अष्टागिकमार्गको भागी होउ" भनी गर्नुभएको छ । अशोकले अरु लेखोटमा प्राणीहिंसाको विरोधमा बोलेका छन् भन्ने वहाँको कुरा सत्य हो । तर अशोकले कतै पनि बुद्धधर्मको सैद्धान्तिक कुरा उठाएका छैनन् भन्ने कुरा यहाँ सम्झनुपर्छ । "वलियुक्त पूजा बन्द गरिएको छ भन्ने कुरा बुझेर यसो नगर र अष्टागिकमार्गको भागीदार बन" भनी घुमाउरो पाराले गरिएको आदेशमूलक अर्थभन्दा गाउँलेहरूलाई निगाह गरिएको भन्ने सोभो र स्पष्ट आशय खोज्नु उपयुक्त देखिन्छ ।

प्राचीन साहित्यमा करको अर्थमा बलिका विभिन्न किसिम र मात्राको वयान पाइन्छ । कहीं उत्पादन गर्ने किसानले राज्यलाई कुल उत्पादित वालीको छ भागको एक भाग र कहीं आठ भागको एक भाग बलि दिनुपर्ने कुरा विभिन्न स्थान र कालको साहित्यबाट थाहा हुन्छ । धेरैजसो लेखकहरूले उवलिकेको आशय करमा मिनाहा र अठभागियेको अर्थ "आठ भागको एक भाग मात्र" भन्ने गरेका छन् ।

करमा मिनाहानै चित्तबुझ्दो अर्थ हो । धेरैले यसबाट "बुद्ध जन्मेकाले लुम्बिनी गाउँलाई उत्पादनका आठ भागको एक भाग मात्र दिनुपर्ने गरी करमा मिनाहा गरिएको" भन्ने अर्थ निकालेका छन् । याये चाही त्यति मिल्दो छैन । उवलिके "कर दिनुनपर्ने वा अकर" भन्ने अर्थमा आएको नत्रर्थक शब्द हो तर अठभागिये नत्रर्थक शब्द होइन । चले यी दुवै शब्दहरूलाई छुट्याउन नसकिने किसिमले जोडेको छ । यी दुवैको बीचमा रहेको कटे कृत (म्) को अर्थमा आएको क्रियापद हो भन्ने कुरामाथि ध्यान दिनु जरुरी छ । उवलिके कटे अठभागिये चलाई संस्कृतमा अवलिकं कृतम् अष्टभागीय च भनी रूपान्तरण गर्न मुनासिकव हुन्छ । अत एव यहाँ "उत्पादनको आठ भागको एक भाग समेत राजस्व दिनुनपर्ने गरी करमुक्त (अवलिके) गरिएको" भन्ने अर्थ वढी स्पष्ट प्रतीत हुन्छ । यस्तो राजस्व अनिवार्य हुन्थ्यो । कसैलाई राजस्व मिनाहा गर्न राजामात्र सक्थ्यो र यो ठूलो निगाह मानिन्थ्यो । निश्चयनै यो अशोकको आधिकारिक वक्तव्य हो ।

लुम्बिनी स्तम्भलेखको अर्थ यस किसिमले गर्नु युक्तिसंगत हुनेछ :

बीस वर्षअघि अभिषिक्त भएका (राज्याभिषेकको बीसौं वर्षमा), देवताका प्यारा र राम्राप्यारा देखिने राजाद्वारा आफ्नो शाक्यमुनि बुद्ध यहीं जन्मेका हुन् भनी आफै आएर पूजा गरियो, प्रसिद्ध ढुंगाको (संरक्षणको लागि) भीचा (इट्टाहरूले घेराबन्दी गरिएको ठोकेर सारो र अग्लो बनाइएको सायद उत्खननमा प्राप्त निर्माण) बनाउन

लगाइयो, ढुंगाको स्तम्भ पनि ठड्याइयो, भगवान् (बुद्ध) यहीं जन्मेकाले लुम्बिनी गाउँलाई उत्पादनका आठ भागको एक भाग समेत दिननपने गरी करमा मिनाहा गरियो ।

शाक्यमुनि बुद्धको जन्मस्थलको निर्देशन गरिएको, कुनै किसिमको निर्माणको साथसाथै स्तम्भ ठड्याएको र गाउँमा हरमिनाहा गरिएको कुराको उल्लेख भएको कारण यस लेखोटको ऐतिहासिक, धार्मिक र पुरालेखनअध्ययनका दृष्टिले महत्व बुझ्न सकिन्छ । बुद्धजन्मस्थलको परिचय दिएर यसले स्वयं शाक्यमुनि बुद्धको ऐतिहासिकतालाई प्रमाणित गरेको छ । लुम्बिनलाई साहित्यमा बयान गरिएको वन वा वगैँचा नभनी यसमा गाम भनिएकाले बुद्धको तीन सय वर्षपछि लुम्बिनीमा बस्ती वसिसकेको कुरा बुझिन्छ । निग्लिहवामा कनकमुनिनामका बुद्धको सम्मानमा निर्मित कुनै स्तूपलाई देस्रोपल्ट ठूलो बनाएको पाँच वर्षपछि मात्र लुम्बिनी आएका अशोकको गतिविधिमाथि पनि यसले प्रकाश पारेको छ ।

धार्मिक दृष्टिले पनि यस स्तम्भलेखको महत्व छ । आरम्भकालमा महापुरुष मानिने बुद्ध कालान्तरमा भगवान् वा ईश्वर कहलाए भन्ने कुरा बौद्धधर्म को इतिहासबाट जानिएको छ । बुद्धको तीन सयवर्ष पछि यहाँ बुद्धलाई भगवं (भगवान्) भनिएको छ । अर्थ राग, देष र मोह नाश गर्न सक्ने शक्तिमान, आदरणीय र प्रभुको अर्थमा भगवान् शब्दको उपयोग भएको पाइन्छ । अझ पछि बुद्ध शाक्यमुनिको साथसाथै अरु विभिन्न नामले पुकारिएका छन् । अशोकको समयमा बुद्ध नामले एकभन्दा बढी व्यक्ति चिनिन्थे भन्ने कुरा स्वयं निग्लिहवा स्तम्भलेखमा कनकमुनि भनिने अकै बुद्धको उल्लेख भएवाट बुझ्नसकिन्छ । पछिल्लो बुद्ध धर्ममा अनेक बुद्धहरूको महत्व बताइएको छ । लुम्बिनीको प्रसिद्धिको कारण बनेको छ ।

ईसापूर्व २४९ को लुम्बिनी स्तम्भलेखको महत्व पुरालेखनको दृष्टिले पनि रहेको छ । दक्षिण एशियामा लेखोटका प्रथम नमुना अशोककै अभिलेख देखिन आएकाले यो आरम्भिक ब्राह्मीका विशेषताहरूको अध्ययन गर्ने अन्यतम आधार बनेको छ । यस लेखोटमा जम्मा ९० वटा स्पष्ट पढ्न सकिने अक्षरहरू छन् । यसमा आरम्भिक ब्राह्मीमा पाइने जम्मा छ वटा स्वरहरूमध्ये तीन र ३३ वटा व्यञ्जनहरूमध्ये २१ व्यञ्जनवर्णहरू र व्यञ्जनमा आकारका, इकारका, इकारका, उकारका र एकारका मात्राचिन्हहरू छन् र एउटै मात्र संयुक्ताक्षर (य जोडिएको क=क्य) रहेको छ ।

लुम्बिनीलाई अन्तर्राष्ट्रिय तीर्थाटन र पर्यटनको केन्द्र बनाउन संयुक्त राष्ट्रसंघको पहलमा जापानका वास्तुविदद्वारा निर्मित गुरुयोजना सन् १९७८ मा स्वीकृत

भई सो अनुरूप सुस्त गतिले काम हुँदो छ । यस अनुसार लुम्बिनीमा बगैँचा, पोखरी, प्रशासकीय भवन, र विहारक्षेत्र छुट्टयाइएको छ र विभिन्न देशहरूले विहार, संग्रहालय, र धर्मशाला बनाइसकेका छन् र केही बनाइदैछन् ।

सन्दर्भ कृतिहरू :

- Acharya, Kosh Prasad and Bidari, Basanta. "Report on The Structural And Chemical Conservation Of The Excavated Archaeological Remains At The Maya Devi Shrine In Lumbini" (Unpublished paper with the LDT).
 मद्र, जनार्दन, अशोक के धर्मलेख. देहली : पब्लिकेशन डिविजन, १९५७ ।
 Buhler, G. "The Asoka Edicts of Padaria and Niglhava", Epigraphia Indica, Vol. v. 1998-99.
 Deo, S.B. Archaeological Investigations in Nepal Terai, 1964. Kathmandu: HMG Department of Archaeology, 1968.
 Fuhrer, A. Antiquities of the Buddha's Birth Place in the Nepalese Terai. reprint. Varanasi: Indological Book House, 1972
 HMG of Nepal, Lumbini different booklets and brochures on Lumbini and Lumbini Development Trust, 1972, 1973, 1975, 1976, 1980 and 1983.
 महास्वयंवर, भिक्षु सुदर्शन, लुम्बिनीको काखमा ललितपुर : हिमाली बौद्ध प्रशिक्षण संस्थान, २०५५ ।
 Mukherji, Purna Chandra, A Report on a Tour of Exploration of the Antiquities of Kapilavastu Terai of Nepal during February and March, 1899. reprint. Varanasi, 1969.
 Narain, A.K. "The Stone Marker and the Stone Pillar Inscription of Asoka at Lumbini" Archaeological Research at Maya Devi Temple, Lumbini, Vol. 1. Tokyo, 2001. 6 68-77
 Norman, K.R. "A Note on Silavigadabhicha in Asok's Rummindei inscription" The Buddhist Forum, Vol. iii. 1994.
 पाण्डेय, राजवती, अशोक के अभिलेख, वाराणसी । ज्ञानमण्डल लि., २०२२ ।
 Petech, L. Northern India According to the Shui-Ching-Chu. Rome, 1950.
 Rewatha Thero, Dodamgoda and Bidari, Basanta. Lumbini: Past, Present and Future With The Master Plan. Calcutta: Maha Bodhi Society of India, 2000.
 Rijal, Babu Krishna, Archaeological Remains of Kapilavastu, Lumbini and Devadaha. Kathmandu: Educational Enterprises, 1979.
 Smith, V.A. "The Rummindei Inscription, Hitherto known as the Padaria Inscription of Asoka", Indian Antiquary, Vol. xxxiv. 1905.
 वैद्य, तुलसीराम, "लुम्बिनी शिलास्तम्भ अभिलेख," अन्वेषण. इतिहास र संस्कृति विभाग, स्नातकोत्तर क्याम्पस, विराटनगर, वर्ष २, सं. २, (२००२) । ८१-८३ ।

(लुम्बिनी विकासकोषद्वारा आयोजित "लुम्बिनी अशोक स्तम्भमभिलेख: व्याख्यान गोष्ठी" वा प्रस्तुतकार्यपत्र, ४-५ फागुण, २०६०-सम्पादक)

आशिका

□ 'ज्योति' शाक्य क.बु.

रागको दलदलमाभ्र फँसेको
आफ्नो विचलित जीवनलाई
प्रमादबाट उकास्नलाई
सदाचरण नै लक्ष्य बनाई
सम्यक् पथमा हिँड्न सक्ँ अत्र
बुद्धका शिक्षा सदा अपनाई ॥

तृष्णाको लहलहैमा भूली
पञ्च विषयको खोजमा लागी
सार-असारको मर्म नबुभी
बन्न पुगेछु क्लेशको भोगी,
शील-धर्ममा रमन सक्ँ अत्र
आसक्तिबाट चित्त हटाई ॥

संतोष कहिले हुन्नै नजान्ने
भौतिक-लिप्सा मनमा वोकी
कर्मको फलको होश नराखी
मस्त हिँडेछु भविष्य नसोची,
शुभ चर्यामा लाग्न सक्ँ अत्र
कुशल-वृत्तिले पुण्य बढाई ॥

मनका विकार रोग हटाई
अन्तर शोधन गर्नलाई
ज्ञान महौषधि पाउन सक्ँ अत्र
सप्त बोधिको अंग जुटाई
दुःखको सिन्धु तर्न सक्ँ अत्र
बुद्धका शिक्षा सदा अपनाई ॥ ❀

आज वैशाख पूर्णिमा

□ गणेश माली "पथिक"

आजको दिन,
अन्धकारमा बाटो भुलिरहेका
हामी कहाँ
विश्वको ज्योति फुटेर निस्केको दिन !

आजको दिन,
मार भगाई,
अशान र दुःख हटाउनलाई,
मैलो मार्ग शील-समाधि-प्रज्ञाको,
यस धरतीमा खोजी निस्केको दिन !

आजको दिन,
चित्त राखी वशमा,
अप्रमादी बनी,
गर्नुपर्ने काम गर सम्पादन भनी
वहाँ विश्वको ज्योति विश्वलाई नै झलमल गरी
ज्योति समान भइ गएका दिन !

आजको दिन,
आ-आफ्नो स्वार्थको अग्नि कुण्डमा
भस्म बन्दै गइरहेका हामी सबै,
भई एक, ज्ञान दृष्टि खोली
शीतल शान्ति ज्योति खोज्ने दिन !

**Peace of the world is based on
peace in the family**

World Distribution Nepal Pvt. Ltd.

P.O. Box : 11291, Siddhi Bhawan, Kathmandu, Nepal

Tel : 4243706, 4246234, 4255088, 4263600, Fax : 977-1-4243726

E-mail : bishwa@ccnep.com.np

लुम्बिनी स्थित अशोक स्तम्भको अभिलेख

□ शुक्रसागर श्रेष्ठ

प्रमुख पुरातत्व अधिकृत, पुरातत्व विभाग

अभिलेख खोजीको इतिहास:

अशोक र उनका अभिलेख पढ्ने र अर्थ्याउने कार्य भएको आज दुई शताब्दिभन्दा पनि बढि भैसकेको छ। तैपनि यसको पुनःप्राप्ति, लिप्यान्तर, अनुवाद र अर्थ्याइएको कार्य भने पुरा भएको मान्न सकिन्न, कारण ती मृतभाषालाई व्युत्ताउन खोजिंदा कता-कता कमजोरीहरू महसूसभै नै रहन्छन्।

सरसर्ती हेर्दा अशोकका अभिलेखहरू अर्थ्याउने त कुरै छडौं शताब्दियौदेखि पढ्ने नसकी, महत्त्वै नबुझी मिल्की बसेकै पनि हजार वर्षभन्दा बढि भैसकेका थिए। त्यसमा के लेखिएका थिए, बुझ्न र भन्न नसकिने भैसकेका थिए। केवल स्थानीय वासिन्दाद्वारा वर्षौदेखि वावुवाजेवाट सुनिआएको भरमा मात्र पाँचौ र सातौ शताब्दिमा आएका चिनियाँ तीर्थयात्रुहरू फाइयान र हुयनसाङ्गलाई अभिलेख तथा स्तम्भका बारेमा भनिएका थिए र ती यात्रुहरूले पनि त्यसैलाई आफ्नो यात्रा वृतान्तमा लेखिएका हुन्। तैपनि अशोकका कीर्ति ती हुन् भन्ने कुरा भने तत्कालिन समाजले विसीसकेका भने थिएनन्। यसरी अशोकका अभिलेखहरूको खोजी र त्यसको पुनःप्राप्त नै पनि एउटा गहन अनुसन्धानको विषय हुनपुगेको थियो।

सर्वप्रथम इ.सं. १७५० मा पादरी टिफेण्ट हालर (Tieffent Haller) ले दिल्ली नजिक मेरथको अशोक स्तम्भमा केही प्राचीन कुरा प्राचीन लिपिमै लेखिएको व्यहोरा पत्तालगाई पढ्न खोजिएपछि यसको अनुसन्धान क्रम सुरु भएको थियो। त्यस्तै अशोक अभिलेखको खोजीको क्रममा अन्वेषण गर्दै नागार्जुनका पहाडी गुफाहरूमा पनि त्यस्ता अभिलेख भएको कुरा थाहा पाई खोज गर्न जाँदा अँग्रेज खोजकर्ता हजेज (Hodges) ले डाँकुहरूको पंजामा परी ज्यान गुमाउन पुगेका थिए।

आजसम्म प्रामाणिक लिखौटको रूपमा प्राप्त सर्वप्राचीन अभिलेखमा अशोकद्वारा कुँदाउन लगाइएका शिलालेखहरू नै अग्रस्थानमा आउँछ। त्यसभन्दा पहिलेका ऐतिहासिक प्रमाण भनेको पौराणिक कथा मात्र हुन्। यसरी प्रामाणिक अभिलेखहरू पनि कुदिएको केही शताब्दिपछि नै लिपिको ज्ञान र धार्मिक आस्थाको कमीले गर्दा पढ्न नसकिने भैसकेका थिए। फलस्वरूप त्यसैमाथि अनेकन थप अनावश्यक अक्षरहरू कुदिन पुगे। यदि धार्मिक सहिष्णुता भएको र लिपिको महत्त्व बुझेका भए त्यसरी आफू भन्दा अधिका पुस्ताले कुदेर गएको अभिलेखमा विरूप हुनेगरी अर्को अनावश्यक थप अक्षरहरू कुदने थिएन होला। आफ्नो कीर्तिको स्थायित्व राख्न आफैले नयाँ स्तम्भ खडा गर्थे होलान्। समुद्र गुप्तद्वारा कुदिएको प्रयागको स्तम्भ अभिलेख यसको ज्वलन्त प्रमाण हो।

पढ्ने नसकिने अर्थ्याउने नसकिने भए तापनि त्यस्ता अशोक अभिलेखहरू मध्ये दिल्ली टोपरा र अलाहाबाद कौशामको प्रतिलिपिहरू भविष्यमा विद्वानहरूको ध्यानाकर्षण होस् भनी सन् १८०१ मै Asiatic Research Bulletin मा छापिए। यसले गर्दा विद्वानहरूलाई पढ्न कोशिस गर्ने मौका मिल्यो। साथसाथै थप अभिलेखहरूको पनि पत्ता लाग्दै गयो। उता पाइएका अभिलेखहरूको पढ्ने कोशिस पनि हुँदै गरेको थियो। फलस्वरूप पहिलो अभिलेख पत्ता लागेको ८० वर्ष पछि र प्रतिलिपि प्रकाशनमा आएको ३७ वर्ष पछि सन् १८३७ मा प्रीन्सेपद्वारा पहिलो पटक दिल्ली टोपरा र जुनागढको अभिलेख पढी Journal of Asiatic Society Bengal मा प्रकाशन गराए। मृत अक्षरलाई व्युत्ताउने सफलता उनलाई मिल्यो।

Wishing you all the best
on the occasion of Happy
Buddha Purnima

Tibet Cottage (Pvt) Ltd.

P.O. Box : 1-49 Chha, Jyatha, Thamel, Kathmandu, Nepal

Tel : 4226577, 4252867 Max : 977-1-4240165

E-mail : tcottage@mos.com.np

http://www.tibetcottage.com

Tibet Cottage is known for excellence and caters to its patrons' wish for cleanliness, help fulness and warm hospitality. Because we are family-owned guest house, stay with us and make it a temporary home of their own.

यदि प्रीन्सेपको अथक प्रयास र सही पढाई नभएको भए आजसम्म यत्रा अशोकन स्तम्भहरू केवल भीमशेनको तमाखु खाने नली र त्यसमा कुँदिएका अक्षरहरू बोक्सीको मन्त्रमै सीमित रहने थिए ।

प्रीन्सेपले पढ्न सुरु गरेको अभिलेखहरूलाई अन्य विद्वानहरूले अर्थ्याउन र अनुवाद गर्न थाले । ती हुन्- हुल्ज, शेनार्ट, स्मीथ, कनिंघम, पिशेल तथा राजवली पाण्डे, जनार्दन भट्ट डि.सी. सर्कार, के.आर. नेर्मन र भिक्षु सुदर्शन महास्थविर । पश्चिमाले गरेको शुभ कार्यमा राष्ट्रियताको भाले विजय पछि मात्र भारतीय विद्वानहरू यस क्षेत्रमा अधि सरेका देखिन्छन् ।

कतिपय अभिलेखहरूको व्याख्या अझै पूर्ण रूपमा भैसकेका छैनन् । व्याख्या गर्ने तरीका भने परिवर्तन, परिमार्जन र विकसित हुँदै गइराखेका छन् ।

अशोकका अभिलेखहरू:

आजसम्मको अनुसन्धानको क्रममा चार देशमा गरी जम्मा ४२ स्थानमा अशोकका अभिलेखहरू पाइएका छन् । ती हुन्-

भारतको विभिन्न ठाउँमा गरी	-----	३६
नेपाल	-----	२
पाकिस्तानमा	-----	२
अफगानिस्तानमा	-----	२

ती ४२ मध्ये अफगानिस्तानमा पाइएका अभिलेखहरू दुई लिपिमा कुँदिएका छन् ।

एकमा अरमैक खरोष्ठी,

अर्कोमा ग्रीक अरमैक नेपालमा २ ठाउँमा गरी ३ वटा अशोकन अभिलेखहरू पाइएका छन् । ती मध्ये २ वटा शीला स्तम्भमा कुँदिएका छन् भने तेस्रो मूर्ति प्यानलमा कुँदिएको छ । प्यानलमा कुँदिएको अभिलेखको अध्ययन कार्य हुँदै गरेको छ । त्यसर्थ यहाँ उक्त अभिलेखको फोटो र छापा मात्र दिइएको छ । त्यसको आधिकारिकताको बारेमा थप अध्ययन र अनुसन्धान हुनु जरुरी देखिन्छ । उक्त अभिलेख निग्लीहवाको अभिलेखसँग ट्वाक्कै मिल्दछ र अखण्डित पनि छ । त्यसर्थ सो मूर्ति प्यानल यसै क्षेत्रबाट काठमाण्डौ आइपुगेको देखिन्छ ।

उक्त प्यानल प्राप्तिको इतिहास यस प्रकार छ:-

२०५७ साल चैत्र महिनामा विदेश निकासी गर्न लाग्दा पुरातत्व विभागको छाप नभएको भनी त्रिभुवन अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थल भंसार कार्यालयले पुरातत्व विभागमा पठाएको थियो । थप अनुसन्धान पछि पुरातात्विक हिसाबले अति महत्वपूर्ण प्यानल ठहरी जफत गरियो र हाल राष्ट्रिय संग्रालयमा संग्रहित छ । थप अध्ययन गर्न सकिन्छ ।

अभिलेख पत्ता लाग्नु नै पनि अनुसन्धानको अन्तिम विन्दु थिएन । लिपि चिन्न छाडि सकिएको थियो । भाषा

वोल्न विसिद्द सकेको थियो । दुई शताब्दि अधि देखिका अंग्रेज विद्वानहरूको अथक प्रयास र सोःह सयवर्षअधि यस क्षेत्रको तीर्थाटन गर्ने ती लगनशील, धैर्यधारी र बहादुर चिनियाँ तीर्थयात्रीहरू फाइयान र हुयनसाङ्ग जस्ताको साहसले गर्दा आज ती महत्वपूर्ण इतिहासका पाना पुनः कोर्न सम्भव भएको छ । अन्यथा ती कुँदिएका शीलापत्र तथा स्तम्भहरू जंगल जमीन तथा वगर र पोखरीमा पुरी बस्ने थिए, लोप हुने थिए । अन्य पौराणिक व्यक्तिहरू जस्तै अशोक र बुद्ध पनि मात्र पौराणिक व्यक्तित्वमा गनिन पुग्ने थियो ।

लुम्बिनी स्तम्भ अभिलेख:

यो स्तम्भ अभिलेखको इतिहास, पुरातत्व, भाषा, वस्तु इत्यादि विषयमा धेरै वर्षदेखि धेरै विद्वानले धेरै पटक धेरै अनुसन्धान तथा खोज कार्यमै धेरै लेख तथा पुस्तक प्रकाशन पनि भैसकेका छन् । अझै पनि अध्ययन हुँदै गरेको कुरा यो सम्मेलनबाट चाल पाएँ । अनुसन्धान एक अनवरत रूपमा चलिइरहने प्रकृया हो । अहिले पनि चल्थो । हामी सहभागी हुन पायौँ । खुशिको कुरा पनि हो ।

भगवान् बुद्धको जन्मभूमि भएर होला इतिहासको यत्रो कालखण्डमा पनि आधिकारिकतामा कुनै आँच नआउने गरी जमिन मुनी गाडिएर अभिलेख भाग पूर्णतः वचेर रहेको छ । हुयन साङ्ग लेख्छन्- स्तम्भ चट्याङ्ग लागी टुक्रिएको थियो । तर अभिलेख वचेको छ । सुनिन्छ खड्ग शम्सेरले हात्ती लगाएर निकालेर हेर्न खोजेका थिए तर त्यो स्तम्भ निकलएन । देवला मित्राले तलसम्म खनी हेरी यथास्थान (In-Situ) छैनक भनी जान्न खोजेकी थिइन । तलसम्म पुग्न पाइएन । सयौँ वर्ष माटोमा पुरिई अभिलेख वा अक्षरहरू शतप्रतिशत सुरक्षित बस्यो । नत्रभने त्यसै माथि वा वीचवीचमा प्रयाग स्तम्भमा जस्तै थप अक्षरहरू कुँदिने थिए । तैपनि अनावश्यक अक्षरहरू त कुँदिएकै छन् । तर भाग्यवश लुम्बिनीको आधिकारिकतामा तिनले कुनै दखल पुऱ्याएन । स्तम्भ एक इन्च मात्र यताउता सरेको पाइएको भए लुम्बिनीको आधिकारिकताका बारेमा प्रतिस्पर्धीहरूले कपिलवस्तुमा जस्तै ठूलो वखेडा उठाउने थिए ।

अशोक स्तम्भमा कुँदिएको अभिलेखको लिपि र लिप्यान्तरका बारेमा अब कुनै विवाद छैन । थप विवाद निकाल्नु प्रायः व्यर्थसिद्ध भैसकेको छ । यो नै एउटा यस्तो अभिलेख हो जस्मा कुँदिएका अक्षरहरू हामी बालक छँदा पढेको वर्णमाला पुस्तकमा छापिएका अक्षर जस्तै प्रष्ट छन् । कतै टुक्रिएको छैन, कतै पाप्रो उक्केको छैन, कतै अस्पष्ट छैन, कतै पढ्न नसकिने गरी खिइएको पनि छैन । सबै सवै अक्षरहरू एकदम राम्रो अवस्थाका छन् । यो हाम्रो भाग्य नै भन्नु पर्दछ ।

**हिंदू ब्रह्म जाते सक्यमुनीति
हिंदू भगवं जातेती लुम्बिनी गामे ॥**

लुम्बिनी शिलास्तम्भ अभिलेखको नब्बे अक्षर मध्येका यी नै केही अक्षरहरू हुन जस्तै बौद्ध विश्वमा अति महत्वपूर्ण विषय भगवान् गौतम बुद्धको जन्मस्थलका वारेमा ठोक्नुवा दिई भन्न सकिएको छ । यदि यसको अप्राप्ति वा खडित अवस्थामा प्राप्त भएको भए आज भगवान् बुद्धको जन्मस्थलका वारेमा कति शंका उपशंका अंदाज, वादविवाद भै विद्वान वर्गहरूमै पनि सोही विषयलाई लिएर पक्ष विपक्षमा विभाजित हुनुपर्ने अवस्थासम्म आईपुग्ने थियो । यस्तो पवित्र स्थलको बदलामा संसारको कुनै अर्को नक्कली कुनामा सो स्थानलाई सककली मनाई पूजन बाध्य गराइन्थ्यो होला । यो भाग्यकै कुरा हो लुम्बिनी अभिलेखको वचावट र व्यहोराले त्यस्तो हुन पाएन ।

तैपनि उडीशामा यसको नक्कल भएरै छाड्यो, जस्को फल भरखरै पनि पत्रिका वाजीमै कति नोक्सान भयो सुनेकै हो, पढेकै हो । यो अभिलेखको खण्डन-मण्डन डि.सी. सर्कार र के.एम. श्रीवास्तवले मनग्य गरिसकेका छन् । यहाँ दोहोर्न्याउनु पर्दैन ।

लुम्बिनी अभिलेख ले तीन मुख्य विषयलाई हल्लाउने नसक्ने गरी प्रमाणित गरिदिएको छ । ती हुन्ः
- गौतम बुद्ध अलौकिक भगवान् थिएनन् । तिनी हामी जस्तै साधारण मानव थिए, तर भगवान् रूप र स्वभावका ।
- उनी जन्मेको ठाउँ लुम्बिनी हो ।
- लुम्बिनी यहीं नै हो जहाँ यो अभिलेख युक्त शिलास्तम्भ खडा छ ।

त्यसैले बौद्ध जगतका अति महत्वपूर्ण अशोक अभिलेखहरूमा लुम्बिनीको स्तम्भ लेखलाई लिइन्छ । मुसलमानको मक्का र क्रिश्चियनहरूको वेथलहेम जस्तै यो शिलालेखले बौद्धहरूको लुम्बिनीलाई प्रमाणित गरी दिएको छ ।

त्यसैले लुम्बिनी अभिलेखलाई यसको पूर्णपत्ता लागोदेखि क-कस्ले कसरी पढे र त्यसलाई कसरी अनुवाद गरे भन्ने विचार गर्न यहाँ पाएसम्मका अनुवादहरू उतार गरेको छु ।

लुम्बिनी अभिलेखको अनुवादः

अव रह्यो यो अभिलेखमा कुदिएको भाषा र व्याकरण अनि अर्थ गराइका वारेमा भएका विभिन्न अडकल, विश्लेषण अनि अडचन मतमतान्तर र अनुवादमा कुनैपनि भाषाको सही अर्थका निम्ति भाषा व्याकरण र लिपि अध्ययन समानान्तर रूपमा जानु आवश्यक देख्छु । तर यहाँ मृत लिपि जिउँत्याइयो । भाषा अर्धमृत अवस्थामा छ । त्यस्तै एकै शब्द र वाक्यका वारेमा पनि विद्वानहरूद्वारा विभिन्न अर्थ

गर्नु स्वभाविकै हो । त्यसभन्दा पर अशोकले प्रयोग गरेका अभिलेखहरू भारतीय उपमहाद्वीपका कुना-कुनासम्म फैलिनु, यति ठूलो क्षेत्रमा बोलिएको कारणले पनि वाक्य र शब्दमा विभिन्न अर्थ लाग्नु । अशोककै समयमा प्रयोग भएका भाषा पनि प्राकृत, पाली, मागधि के हो यकीन भन्न नसकिनु । भगवान् बुद्धले मात्र होइन, अशोकले पनि स्थानीय भाषामा धर्मप्रचार गर्न प्रोत्साहन तथा स्वीकृत दिनु इत्यादिले गर्दा तत्कालिन भाषा सम्बन्धमा द्विविधाहरू हाम्रा सामू आएका हुन् ।

यी सबै कारणले गर्दा लुम्बिनी स्तम्भ अभिलेखमा प्रयुक्त केही शब्दहरूको अर्थमा बहूअर्थ आइरहेको पाइन्छ । तर ती शब्दका अर्थ केवल संस्कृत व्याकरणलाई आधार मानी त्यसलाई मात्र वल्टाई पल्टाई व्याख्या गर्न खोजिंदा ती समस्या आइपुगेको देखिन्छ । कुनै एउटा भाषाको शब्दलाई अर्को भाषाको व्याकरणले अर्थ्याउन खोज्दा अर्थको अनर्थ हुनजानु स्वभाविकै हो । एउटै थलोमा बोलीने दुई भाषामै पनि बहूअर्थ लाग्नजान्छ । उदाहरणकोनिम्ति मैले जानेको र सबैभन्दा बुझेको दुई भाषा नेपाली र नेवारीबाट बहूअर्थ लाग्ने तीनवटा अक्षर लिउँ ।

ए तता !

नेपालीमा यसलाई सुन्दा कसैले कसैलाई भान्साभिन्न केही अर्थाई राखेको भान हुन्छ ।

अतुलनीय टिकाउ र आरामदायी सुविधाका साथ Jialing को परम्परागत पावरको आर्च्यजनक संगम । आजैदेखि Jialing हाँक्न शुरु गर्नुहोस् र बाँकी अन्य बाइकहरूभन्दा तपाईंलाई धेरै अगाडि यसले पुर्‍याएको महसूस गर्नुहोस् ।

Sugan Trading Company P. Ltd.

Jialing Complex, Basundhara, Ring Road
Kathmandu, Nepal

Tel : 4353136, 4355365, Max : 977-1-4355348,

E-mail : sujgan@mos.com.np

Tripureshwar Showroom, Tel : 249503

ए (चिया) तता !
 ए (भात) तता !
 ए (पानी) तता !
 ए (दाल) तता !
 ए (तरकारी) तता !

त्यस्तै गरी एकजना नेवारले सुन्दा कतै, कसैले कुनै महिलालाई सम्बोधन गरिराखेको ठान्छ । जस्तै:

ए दिदी (कता जान लागेको ?)
 ए दिदी (भात खानु भयो ?)
 इत्यादि ।

हुनत: यी दुबै भाषा काठमाण्डौमा बोलिने हुन् । तर अर्थ भने आन का तान फरक पन्थो । अर्थको अनर्थ हुन पुग्यो । यसै गरी अशोकन अभिलेखका यी दुई वाक्यहरू पनि यसरी नै फरक परेको हुनुपर्दछ । जस्तै गर्दा आजसम्म सही अर्थ लाग्न नसकेको जस्तो देखिन्छ ती हुन्-

‘सिला विगडभिचा’ र ‘उवलिकेकटे अठभागियेच’

पहिलो वाक्य “सिलाविगड भिचा” को अर्थ गराईमा विचार गरी हेर्दा एउटा घोडाको मूर्ति खम्बा माथि राखेको कुरा यति महत्व दिई धर्मस्तम्भ मै उल्लेख गर्नुपर्ने भए सारनाथमा चार-चारवटा सिंहको मूर्ति, लौरिया नन्दनगढको स्तम्भमा सिंह तथा लौरिया अरराजको खम्बा माथि राखिएको हात्तीको पनि वर्णन हुनुपर्ने थियो । तर ती भएनन् । त्यसकारण लुम्बिनीमा कुनै महत्वपूर्ण घटना साधारण शिलाको प्रयोगले भएको थियो र त्यो काम अति महत्वको भएको देखिन्छ ।

हाल आएर पुरातात्विक उत्खननबाट पनि त्यस्तै नतिजा आएको अनि आजभन्दा सय वर्षअघि नै R. Pischel ले ‘सिला विगड भिचा’ को अर्थ A flowless Stone भनी व्याख्या गरेको कुरा सत्यको नजिक देखिन्छ ।

अशोक जस्ता सम्राटले त्यति साधारण ढुंगा किन राख्यो होला ? यस विषयमा धेरै विद्वानहरूले एउटै शंका व्यक्त गर्दछन् । अशोक जस्ता सम्राटले बुद्ध जन्म भएको ठाउँमा किन त्यति साधारण एउटा बलौटे ढुंगा राख्यो र तर्क गर्दछन् । यदि यही नै स्थान जन्म विन्दू थियो भने उनले सो विन्दूमा श्रीपेच नै राख्ने थिए होला । सुन जुहार त मणि माणिक्य इत्यादिले नै सजाउने थिए अर्थात् त्यति पनि नभए स्तम्भजस्तै राम्रो शिला राख्ने थिए । यो अभिव्यक्ति नेपालका धेरै जसो विद्वान र प्राध्यापक वर्गबाट सुनिएको थियो । त्यति मात्र होइन जापानको ओसाका विश्व विद्यालयका भारतीय कलाविज्ञ प्राध्यापक हिजुका ताकासि समेतले व्यक्त गरेका छन् । यसको उत्तर मायादेवी मन्दिर उत्खननमा संलग्न हुनुभएका पुरातत्व विभागका वर्तमान महानिर्देशक कोश प्रसाद आचार्यज्यूले दिनुभएको छ ।

उहाँका अनुसार उक्त जन्मशिला (Marker Stone) अशोक आउनुभन्दा धेरै अघिदेखि नै त्यस स्थानमा पुजिदै आएको थियो । कुशिनगरमा बुद्धको महापरिनिर्वाण हुनुपूर्व आनन्दले भगवान्को महापरिनिर्वाण पछि तथागतलाई कसरी संभन्ने भनी सोधनी गर्दा भगवान्ले ‘चार संवेजनीय स्थलमा श्रद्धा भक्ति गरी स्मरण गरिने छ’ भन्नुभएअनुसार नै भगवान्को महापरिनिर्वाण भएको लगत्तै पछिदेखि नै अझ भनी भगवान्को ज्ञान प्राप्त भएदेखि नै लुम्बिनीको महत्ता बढ्न गई सो स्थानको एकिन पहिचानको निमित्त कुनै अमूक श्रद्धालुले त्यसरी चीर परिचय हुनेगरी शिला राखेको हुनुपर्दछ । पछि सोही शिलाको महत्त्व बढ्दै गयो र मौर्य कालमा इट्टाको वेदीका बनाई त्यस्ताई चीरस्थायी बनाई दिएको थियो ।

साधारण शिला राखी जन्मविन्दू पहिचानलाई चीरस्थायी गर्न र त्यस स्थानमा भएको कार्यको पवित्रता र महत्त्व दर्शाउन सिला विगड भिचा शब्द उल्लेख भएको देखिन्छ ।

माथि उदाहरणको रूपमा लिइएको दुई भाषाको अर्थलाई भएको भिन्नता जस्तै ‘उवलिके कटे अन भागियेच’ को अर्थमा पनि यस्तै भिन्नता देखिने प्रबल सम्भावना छ । त्यसर्थ यसको अनुवादको वारेमा भने लुम्बिनीको विषय र महत्त्वको वारेमा बढी चिन्तन गर्नु हुने स्वर्गीय भिक्षु सुदर्शन महास्थविरकै अनुवाद बढी मान्य देख्दछु । कारण लुम्बिनीमा एकलाख सुवर्ण मुद्रा दानगर्ने अशोकले भिगाको पखेटामा टाँसेको घिउ पक्कै मनि कोतरेर निकालेनन् होला । यदि वैकट सुवैया र हेरी फक्सका बनाइजस्तै चार भाग या छ भागमध्ये एकभाग कर लिनू सट्टा त्यसमा कम गरी ८ भागमा १ भाग मात्र कर तिरे पुग्नेगरी सहूलियत दिएका भएपनि त्यस बेलाको लुम्बिनी ग्रामवाट कति नै राजश्व उठ्ने गर्थ्यो होला र त्यत्रो महत्वपूर्ण धर्मस्तम्भमा उल्लेख गर्न पुगे । त्यस बखतको लुम्बिनीमा कति नै घर थिए होला कति नै परिवार थिए होला र कति विघा जमीन नै जोतिएको थियो होला र त्यसको मात्र पोतामा ५०% वा ३३% मिनाहा दिएको कुरा पनि यत्रो महत्व दिई धर्मस्तम्भमा उल्लेख गर्न पुगनुपर्थ्यो । यसले त अशोक जस्तो दानी र उदार व्यक्तित्व भएका सम्राटको साइलक अर्थ नीति भएको कुरा सिद्ध हुनपुग्छ । तसर्थ यो धर्मस्तम्भको आर्थिक नीतिसंग कुनै सम्बन्ध छैन र राखिन खोज्नु पनि हुँदैन । धर्मस्तम्भमा अर्थनीतिको कुरा नआउनु नै बढी युक्तिसंगत देखिन्छ । त्यसैले दिवंगत भन्तेकै अनुवादलाई बढी प्रमाणिक देख्दछु । भन्ते लेख्नुहुन्छ :

उ भनेको पालीमा Negation हो
 वली भनेको Sacrifice र
 कटे भनेको काट्नु हो त्यस्तै

उवलिकेकटे भनेको 'वली नदिनु हो ।' वली वर्जित गरिएको हो । त्यस्तै 'अठ भागियेच' को अर्थ पनि अठ भनेको आठ वा अष्ट अनि भागियेच भनेको भागी हुनु जसको पूरा अर्थ अष्टांगिक मार्गमा भागी हुनु हो ।

यो अर्थ नै सान्दर्भिक देख्छु ।

अठभागियेच- अष्टांगिक मार्गमा पनि भागी हुनु ।

पुरातत्व विभागको अनुवाद:

२०५५ सालमा श्री ५ को सरकार हुलाक सेवा विभागले यस अभिलेखको टिकट प्रकाशन गर्न आधिकारिक अनुवादको निमित्त लुम्बिनी विकास कोषलाई अनुरोध गरिएकोमा उक्त कोषबाट सो कार्यका लागि पुरातत्व विभागमा पठाइएअनुसार पुरातत्व विभागले २०५५ साल फागुनमा लुम्बिनी अभिलेख स्तम्भको अनुवाद त्यसवेला भरखरै प्राप्त बुद्ध जन्मशिला समेतलाई ध्यानमा राखी गरेको थियो । तर केही प्राविधिक कारणले गर्दा टिकट प्रकाशनको पहिलो टाँचामा यो अनुवाद छापिएन र अरु नै छापियो । पुरातत्व विभागले गरेको उक्त अनुवाद अंग्रेजी र नेपालीमा यस प्रकार छ ।

In the twentieth year after his coronation, King Piyadasi (Asoka the beloved of Gods) made a personal visit to this place, the birthplace of Shakyamuni Buddha and re-set the stone marking the exact place of his birth. He also had a stone pillar erected and Lumbini village being the birthplace of the Lord, was tax freed and made it subject to only one eighth of the land tax.

देवताका प्रिय राजा (अशोक) आफ्नो राज्याभिषेकको वीसौं वर्षमा स्वयं यस ठाउँमा आउँदा अव्यवस्थित अवस्थामा रहेको शाक्यमुनी बुद्धको खास जन्मस्थान संकेतक शिलालाई व्यवस्थित बनाए । शिला स्तम्भ पनि स्थापन गरे । भगवान् जन्मनु भएको यस लुम्बिनी गाउँलाई अठ भागको एक भाग मात्र भूमिकर तिरे पुग्नेगरी अन्य सबै करहरूबाट मुक्त गरे ।

अब सरकारी अनुवाद र व्याख्या यसैलाई मान्नु पर्दछ ।

शिला विगडभिचाको अर्थ केही वर्ष पूर्वको पुरातात्विक उत्खननबाट प्राप्त प्रमाणको आधारमा गरेको थियो तर R. Pischel ले सय वर्षअघि गरेकै अनुवाद नजिक पुगेको देखिन्छ । उनले भने जस्तै Flowless Stone बाट स्तम्भ बनाएको नभै बुद्धको जन्म बिन्दूमा राखिएको Flowless Stone लाई चीरस्थायी (चीर परिचय) गरिदिए भन्ने अर्थ बढी स्वाभाविक र सत्यताको

नजिक देखिएकोले श्री ५ को सरकार पुरातत्व विभागबाट पनि २०५५ सालमा त्यसै प्रकारको अनुवादलाई स्वीकार गर्‍यो । 'उवलिके कटे अथ भागियेच' को अर्थ भने पूर्व रूपमै कायम राख्यो ।

आधिकारिक रूपमा भन्नुपर्दा आजसम्म यसै अनुवादलाई मान्नुपर्ने हुन्छ ।

अन्य अनुवादहरू:

देवताहरूका प्रिय (सम्राट अशोक) राज्याभिषेक भएको वीसौं वर्षमा आफै आएर यहाँ बुद्ध शाक्यमुनिको जन्म भएको भनी पूजा गरे र घोडाको एउटा मूर्ति बनाई यो शिलास्तम्भ माथि प्रतिष्ठा गरे । यहाँ भगवान्को जन्म भएकोले लुम्बिनी गाउँलाई सबै करबाट मुक्त गराइयो र (राज दुकुटीबाट) अर्थको प्रापक बनाइयो । Fuher-1897

राजा अशोक देवताहरूका प्रिय (आफ्नो) राज्याभिषेक भएको वीसौं वर्षमा आफै आई 'यहाँ बुद्ध शाक्यमुनीको जन्म भएको' भनी पूजा गरे र ठूलो सूर्य विम्ब सहितको शिला फलक बनाए र शिलास्तम्भ (पनि) खडा गरे । यहाँ भगवान्को जन्म भएको हुँदा लुम्बिनी गाउँलाई सबै करबाट मुक्त गराई अर्थको प्रापक पनि बनाइयो । -G. Buhler- 1899

धर्माधिराज (राजा) अशोकद्वारा मौसुफको (शुभराज्याभिषेक गरिएको) वीसौं वर्षमा (मौसुफ स्वयं) सवारी भई 'यहाँ शाक्यहरूको मुनि बुद्धको जन्म भएको' भनी वक्सी पूजाअर्चना गरी वक्स्यो । शिलाको एउटा घोडा बनाई वक्सियो र शिलालाई स्तम्भ (पनि) ठड्याइ वक्स्यो ।

यहाँ भगवान्को जन्म भएकोहुँदा लुम्बिनी गाउँलाई सबै धार्मिक करबाट मुक्त गराइवक्स्यो र भूमिकरमा पनि एक अठांश तिरे पुग्ने गराइवक्स्यो । -V.A. Smith-1899

देवताहरूका प्रिय (राजा अशोक) ले (आफ्नो) राज्याभिषेकको वीसौं वर्ष पछि, आफै आई (यसस्थानमा) पूजा गरे । यहाँ शाक्यमुनि बुद्धको जन्म भएको थियो त्यस्तै यहाँ एउटा ढुंगाको स्मारक उठाई शिलास्तम्भ खडा गरे । यहाँ भगवान्को जन्म भएको थियो, त्यस्तै लुम्बिनी गाउँमा (सदाको लागि) कर माफि गरी दिए र (उब्जिनको) आठौं भाग पनि (जुन राजाको हक लाग्दथ्यो-राजश्व) उसै गाउँ (लुम्बिनी) लाई नै दिईने व्यवस्था गरियो । जनार्दन भट्ट १९२३

देवताहरूका प्रिय राजा अशोकको राज्याभिषेक भएको जब वीस वर्ष पुगेको थियो (उनी आफै आए) र (यसस्थानमा) पूजा गरे किनभने यहाँ शाक्यमुनी बुद्धको जन्म भएको थियो । उनले (भगवान्को यहाँ जन्म भएको भनी देखाउन घोडाको एउटा मूर्ति बनाए र एउटा शिला स्तम्भ) पनि खडा गरे ।

उनले लुम्बिनी गाउँलाई सबै करबाट मुक्त गराए (र उत्पादनको पनि) एक अठांश तिरे पुग्ने गराए ।

-Hultzsch-1925

धर्माधिराज (राजा) अशोकद्वारा राज्याभिषेकको बीसौं वर्ष, यहाँ शाक्यमुनी जन्मेको भनी मौसुफ स्वयं सवारीभै पूजा गरिबक्स्यो । भगवान्को जन्म भएको (ठाउँ) भनी चिनाउन एउटा ढुंगाको मूर्ति बनाइबक्स्यो र शिलास्तम्भ पनि खडा गराईबक्स्यो ।

लुम्बिनी गाउँलाई धार्मिक करहरूबाट मुक्त गरिबक्स्यो र बालीको पनि एक अठांश भाग तिरे पुग्ने गराई बक्स्यो । -राजा कुमुद मुखर्जी-१९२७

आफ्नो राज्याभिषेकको बीसौं वर्षपछि देवताहरूका प्रिय राजा अशोक (ले) आफै आई यहाँ पूजा गरे किनभने यहाँ शाक्यहरूका मुनि बुद्ध (को) जन्म भएको थियो । उनले आफ्नो तीर्थयात्राको उपलक्ष्यमा यस स्थानको चारैतर्फ ढुंगाको पर्खाल लगाए (अति) यो शीलास्तम्भ पनि ठड्याए । भगवान्को जन्म यहीं भएकोले लुम्बिनी गाउँलाई सबै कर माफि गरिदिए र चलिआएको दर भन्दा उब्जनीको बाली पनि एक अठांश तिरे पुग्ने गराईदिए । -डि.सी. सर्कार-१९५७

देवताहरूका प्रिय राजा अशोकद्वारा राज्याभिषेकको बीसौं वर्षमा आफै (यहाँ) 'शाक्यहरूका मुनि बुद्ध जन्म भएको ठाउँ' भनी पूजा गरे; एउटा गधईको शिलामूर्ति कुंदन लगाए, शिलास्तम्भ पनि खडा गराए; लुम्बिनी गाउँलाई सबै करबाट मुक्त गराए, उब्जनीको पनि एक अठांश मात्र तिरे पुग्ने गराए किनभने यहाँ भगवान्को जन्म भएको थियो । -R.K. Basak-1959

बीसवर्षदेखि अभिषिक्त देवताहरूका प्रिय (राजा अशोक) द्वारा आफै आई (यस स्थानको) गौरव बढाई दिए (पूजा गरे) किनभने यहाँ शाक्यमुनी बुद्धले जन्म लिनुभएको थियो । शिलाको खँदिलो पर्खाल यहाँ बनाइयो र शीलास्तम्भ ठड्याइयो किनभने यहाँ भगवान् उत्पत्ति भएका थिए । लुम्बिनी गाउँलाई धार्मिक करबाट मुक्त गराईयो र आठमागको (एक भाग) दावी पनि बनाई दिए । -राजवली पाण्डे -१९६५

हुलाक टिकटमा प्रकाशित (नेपाल दर्शन टिकट माला-२०५६):

King Piyadasi (Ashoka)
The Beloved of Devas, in the
Twentieth year of the coronation,
himself made a royal visit. Buddha
Sakyamuni having been born here,
a stone railing was built and a
stone pillar erected. The Bhagavan

having been born here, Lumbini
village was tax freed and entitled
to the eight part.

देवताहरूका प्रिय (राजा अशोक) ले राज्याभिषेक (भएको) २० वर्ष पछि आफै आई (यस स्थानको) पूजा गरे किनकि यहाँ शाक्य सिंह बुद्धको जन्म भएको थियो । यहाँ शिलाको एउटा स्तम्भ खडा गरेर शिलाकै एउटा मूर्ति पनि ठड्याए । यहाँ भगवान् बुद्धको जन्म भएको थियो (त्यसैले) लुम्बिनी गाउँलाई धार्मिक करहरू माफि गरिदिएका थिए र (त्यस्मा उब्जनीको) एक अठांश भाग नै (भूमिकरको रूपमा) लिने गरिन्थ्यो । -एन पी रस्तोगी 'देवताहरूका प्रिय प्रियदर्शी राजाले राज्याभिषेकको बीस वर्षमा/यहाँ आएर पूजा गरे, यहाँ बुद्ध शाक्यमुनी जन्मेका थिए । ढुंगाको स्तम्भ पनि स्थापना गरे । यहाँ भगवान् जन्मेको हुनाले लुम्बिनी गाउँमा कर माफि गरियो । आठौं भाग पनि' -भुवनलाल प्रधान-२००३

प्राप्त अनुवादहरू केलाएर हेर्दा मूख्यतया पांच प्रकारले अर्थ्याइएको देखिन्छ:

सर्वप्रथम डा. फुहररले शिलास्तम्भ माथि ढुंगामा निर्मित घोडाको मूर्ति राखे भनेका छन् । त्यसैलाई पछिका लेखकहरूले दोहऱ्याउँदै गए । हुयन सांगको यात्रा वृतान्तमा अशोकस्तम्भमाथि घोडा भएको व्यहोरा उल्लेख भए वमोजिम डा. फुहररले घोडाको मूर्ति राखे भन्न पुगेका देखिन्छन् । भाषा र व्याकरणका आधारमा यो अनुवाद मेल खाएको देखिन्छ ।

त्यसपछि भिन्सेन ए स्मीथ, जनार्दन भट्ट, राजवली पाण्डे तथा डि सी सर्कारहरूले भने शिलास्तम्भ खडा गरी ढुंगाकै पर्खालले घेरिदिए भन्न पुगे । अभिलेखको भाषा तथा व्याकरणको आधारमा यो अनुवाद गरेको देखिन्छ । यसैलाई K.R. Norman ले पनि अनेक व्याकरणीय सिद्धान्तका आधारमा सकारे । यो अनुवाद पनि सारनाथमा निस्केको ढुंगाको रेलिङ्गको आधारमा लुम्बिनीमा पनि यस्तै होला (हुनु पर्दछ) भन्ने सोचाइका आधारमा तानतुन गरेर मिलान गरेको देखिन्छ । तर पुरातात्विक उत्खननबाट प्राप्त प्रमाणले यो कुरा पुष्टि गरेन ।

उन्नाइसौ शताब्दिको अन्ततिरका प्रख्यात पाली भाषाविद्हरू हुल्लर र वुहलरले सूर्यविम्बको मूर्ति कुदीं शिलास्तम्भ माथि प्रतिष्ठापन गरे भनी उल्लेख गर्न पुगे ।

तर राजाकुमुद मुखर्जी र एन पी रस्तोगी जस्ता भारतीय लेखकहरूले भने केवल एउटा मूर्ति कुदीं शिलास्तम्भ माथि राखे भनेका छन् । तर मूर्ति केको थियो यस विषयमा भने दुवैजना मौन रहे ।

अन्तमा R.G. Basak ले त गधईको मूर्ति कुदि शिलास्तम्भ माथि खडा गरे भन्नेसम्म लेख्न पुगे र किन अशोक जस्ता सम्राटले आफ्नो धर्मस्तम्भमा गधईको मूर्ति स्थापना गर्नुपन्यो त्यो लेखेनन् । यसमा गधईको मूर्ति राख्नुपर्ने कुनै कारण पनि देखिन्न ।

यसरी विद्वानहरूद्वारा सिलाविगड भिचा शब्दको पाँच किसिमका अर्थ लगाएको देखिन्छ । ती सबै अर्थ र अनुवाद मायादेवी मन्दिर उत्खनन हुनुपूर्व भएका हुन् ।

आधुनिक विश्वमा इतिहास लेखनको निम्ति पुरातात्विक उत्खननबाट प्राप्त प्रमाण एउटा सर्वमान्य सिद्धान्त भैसकेको छ । किनभने कुनै पनि कुराको भौतिक प्रमाण तथा आधारहरू पुरातात्विक उत्खननबाटै फेला पर्दछन् । मायादेवी मन्दिरमा पनि बुद्ध जन्मेको विन्दुलाई चीरस्थायी गर्नका निम्ति मौर्य कालमा राखिएको भौतिक प्रमाण बुद्ध जन्म शिलाको प्राप्ति पछि श्री ५ को सरकारले त्यसैलाई आधार मानी २०५२ साल माघ २० गते तत्कालिन प्रधानमन्त्री शेर बहादुर देउवाबाट घोषणा गराइएको छ । त्यसै जन्मशिलाको आधारमा पुरातत्व विभागले पनि शिलाविगडभिचा को अनुवाद गर्‍यो ।

निष्कर्षः

निष्कर्षमा भन्नुपर्दा आज मुख्यतया दुई अनुवादलाई ध्यान पुऱ्याउनु पर्ने देखिन्छ । श्री ५ को सर कारले गरेको आधिकारिक अनुवाद र विषयसंग सम्बन्धित विद्वान भिक्षु सुदर्शन महास्थविरले गर्नुभएको अनुवादमा बुद्ध धर्मसँ दीक्षितभै बुद्धधर्म, पुरातत्व, इतिहास र पाली भाषाका ज्ञाता भिक्षु सुदर्शन महास्थविरको अनुवादलाई पनि गहन विचार गरिनुपर्ने र नकारिनु नहुने देखिन्छ । यस सम्बन्धमा यो विद्वान मित्रहरूले छलफल र निकयौल गर्नु हुनेछ भन्ने आशा गर्दछु ।

सन्दर्भ ग्रन्थहरूः

- पाण्डे, राजवली- अशोकके अभिलेख, वाराणसी ज्ञान मण्डल लि., वि.सं. २०२२
- प्रधान, भुवनलाल- लुम्बिनी कहाँ पर्दछ- विविध प्रमाणले पुष्टि गर्दछ । २५ ४७ औं बुद्ध जयन्ती स्मारिका बुद्ध जयन्ती समारोह समिति आनन्दकुटी विहार, स्वयम्भू
- भट्ट, जनार्दन - अशोकके धर्मलेख ज्ञान मण्डल कार्यालय, काशी वि.सं. १९८०
- भिक्षु सुदर्शन महास्थविर- लुम्बिनीको काखमा, हिमाली बौद्ध प्रशिक्षण संस्थान ललितपुर- २०५५
- Asher, M. Frederick and G.S. Gai - Indian Epigraphy (1st Bearing on the History of Art) Pub: Oxford and IBH Pub. Co. New Delhi- 1985
- Basak, Radhagovinda - Asokan Incriptions, Pub: Progressive Publishers Calcutta-1959
- Buhler, G. - Epigraphica Indica, Vol V- 1898-99
- Falk, Harry - The Discovery of Lumbini. Pub: Lumbini Int. Research Institute Occasional papers-1, Lumbini-1998
- Hultzsch, E. - Inscriptions of Asoka (New Edition), Vol-1, Pub: Govt. of India, Clarendon Press London-1925
- Mukherji, R.K. - Asoka (Gaekwad Lectures) Second Edition, Pub: Rajkamal Pub. Ltd. Delhi-1955
- Rijal, B.K. - A Great Discovery in Mayadevi Temple in Lumbini, LUMBINI- Buddhajayanti (Pub.), Yr-3, NO.-3. International Buddhist Society, Lumbini- 1997
- Sen, Amulyachandra - Asoka's Edicts, Institute of Indology, Ind. Pub. Society, Calcutta-1956
- Smith, V.A. - Emperor Asoka, Wisdom Publications, U.P. India
- Smith, V.A. - Asoka- The Buddhist Emperor of India Low Price Pub., Delhi-1998
- Woolner, A.C. - ASOKA TEXT AND GLOSSARY Part I Pub: Punjab University Rare Reprints-New Delhi 1982

लुम्बिनी विकास कोषद्वारा आयोजित "लुम्बिनी अशोकस्तम्भभिलेख : व्याख्यान गोष्ठी" मा प्रस्तुत कार्यपत्र, ४-५ फागुण, २०६०- सम्पादक।

Through

Vision TOURS & TRAVELS (P.) Ltd.

(A Quality Tour Operator in Nepal)

PO BOX: 10666 THAPATHALI, KATHMANDU, NEPAL

TEL: 244114, 258326, FAX: 977-1-244114/524588

Email: vision@wlink.com.np, Website: www.visiontours.com

- Inbound Tour & Outbound Tour
- Air Ticketing

- Cultural & Religious Tour
- Hotel Booking

भिजन टूरस एण्ड ट्रभल्सले नेपाली श्रद्धावानहरूको लागि थाइल्याण्ड, बर्मा, श्रीलंका तथा चीन जस्ता बौद्ध देशहरूको तीर्थ यात्रा जान इच्छुक श्रद्धावान महानुभावहरूले सम्पर्क गर्नुहोला ।

सम्पर्क : ज्ञानुराज शाक्य, प्रणय श्रेष्ठ

२५४८ औं बुद्ध

पूर्णिमाको हार्दिक

मंगलमय शुभ

कामना

Lumbini: The birthplace of Lord Buddha

मानवीय चेतना - शुद्ध र अशुद्ध भावना

□ भिक्षु संघरक्षित, संघाराम

मानिसको स्वभाव पनि अचम्मको हुंदो रहेछ । मानिस बने देउता यही छ । अनि मानिस विग्रे दानव पनि यही छ । बुद्ध हुने व्यक्ति मानव नै हुन् । उहाँ मानवमात्रको आदर्श व्यक्तित्व हुनुमा दुइमत छैन ।

मानवीय नराम्रो स्वभाव

मानवीय स्वभाव नबुझिंदो त छुँदै छ । अफत्यसमाथि पनि, मानिसको नराम्रो स्वभावलाई मात्र खोतलेर हेर्ने हो भने स्पष्ट देखिन्छ, मानिस अरुको राम्रो पक्षलाई हेर्न जान्दैन, राम्रो कामकुरालाई सम्भन सक्दैन, अनि राम्रा गुणहरूलाई अनुसरण पनि गर्न जान्दैन ।

मानिस, जो केवल अरुको नराम्रो अवगुणहरूलाई मात्र स्मरण गरेर मनमा क्रोध उत्पन्न गराएर बस्न रमाउछ, द्वेषी भएर बसिराख्छ । कथंकदाचित् अरुका राम्रा पक्षहरूलाई हेरिहालेमा पनि, मानिस, जो मनमा दाह र ईर्ष्या राखेर बस्दछ, जसरी पनि त्यस व्यक्तिलाई खुट्टा तान्ने र नराम्रो गर्ने अवसर खोजेर बस्दछ । वास्तवमा भन्नुपर्दा, यो एउटा मानवीय नराम्रो प्रवृत्ति नै हो भन्दा बढी नहोला ।

मन शुद्ध पानुपर्ने बुद्धोपदेश

महामानव भगवान् बुद्धको उपदेश हो, सर्वदा आफ्नो मनलाई शुद्ध र राम्रो बनाएर बस्नुपर्छ र अरुप्रति कुनै पनि प्रकारको नराम्रो नसोच्नु, कुविचारको प्रादुर्भाव गराएर नबस्नु । हरपल हरक्षण सम्पूर्ण प्राणीहरूको राम्रो होस्, मंगल रहोस्, कल्याण होस् भन्ने कामना गरेर बस्नु, आफ्नो मनमा अरुप्रति कुनैपनि तवरले नराम्रो चिताउन नदिई मनलाई शुद्ध तथा पवित्र बनाएर राख्नु हो र मन राम्रो भएमा काम-कुरा पनि राम्रो बनाउन ठूलो योगदान पुग्नुजाने कुरा अवश्यम्भावी देखिन्छ ।

अशुद्ध मनको परिणाम- देवदत्त

बुद्धको समयमा उहाँकै भाइ पर्ने व्यक्ति थियो- देवदत्त । पछि ऊ बुद्धशासक्तमा भिक्षु पनि भयो । उसको मन नराम्रो भएर नै हो, केही लौकिक चमत्कारिक शक्ति प्राप्त हुनासाथ स्वयं उनले आफै नै बुद्ध हुने इच्छा गर्न थाल्यो । त्यसको निम्ति उसले भगवान् बुद्धलाई मानसमेत अनेक प्रयत्न गर्‍यो, भिक्षुसंघमा भेदसमेत गराइदियो । त्यतिमात्र होइन, उसले राजगृहका मिर्दोष राजकुमार अजातशत्रुलाई आफ्नो हातमा पारेर राजकुमारको पिता राजा विम्बिसारलाई जेलमा राख्न लगाउने, ठूलो दुःख दिएर मान लगाउने कामसमेत गर्नपुग्यो ।

उसले आफ्नो जीवनभरि नै धेरैप्रकारका पापकर्म पनि गर्‍यो । यसैको विपाक हो, उसले आफ्नो जीवनको अन्तिम शय्यामा ठूलो दुःख, कष्ट र पीडा भोग्नुपर्‍यो । अफ अन्तिम समयमा बुद्धको दर्शन गरेर उहाँको शरणागमन हुने उसको इच्छा पनि पूरा भएन । ऊ जिउदै जमीनमा पुरेर सोभै महाअविचि नरकमा पुगेको कुरा बौद्धसाहित्यमा उल्लेख भएको छ । यो पनि मन वा चेतना नराम्रो भएकोको ज्वलन्त नमूना हो ।

शुद्ध चेतनाको सुखद फल- अनाथपिण्डक

अर्का एकजना महाजन छन्- अनाथपिण्डक । उनी भगवान् बुद्धको उपदेश सुनेर एकदम प्रभावित भयो र ज्ञान अवबोध गर्‍यो, चित्तलाई राम्रो पायो । उनले श्रावस्ती नगरमा ठूलो विहार बनाएर भिक्षु महासंघलाई दान दिने इच्छा राख्यो । उनले चवन्न (५४) करोड रुपियाँ खर्च गरेर बुद्धप्रमुख भिक्षुसंघलाई दान दियो, जुन विहार जेतवन विहार वा अनाथपिण्डक आरामको नामले पनि प्रख्यात छ । यो विहारमा भगवान् बुद्धले अत्यधिक वर्षावास किताउनुभएको थियो ।

त्यतिमात्र होइन, त्यो महाजनले दैनिक हजारौं भिक्षुहरूलाई आफ्नो घरमा भोजन दान पनि गरिरहन्थ्यो । बुद्धशासनमा उनलाई भगवान् बुद्धले चार परिषद्बीचमा महाउपासकको रूपमा घोषणा गर्नुभएको थियो । वास्तवमा त्यो महाजनको मन शुद्ध भएर नै यति धेरै त्याग, तपस्या र पूण्य कार्यगर्न सफल हुनसकेको हो ।

चित्त परिशुद्ध पार्ने सम्यक् प्रयत्न

भगवान् बुद्धले जसरी पापकाम कहिल्यै पनि गर्न नहुने र सर्वदा धर्म गर्नुपर्ने उपदेश दिनुहुन्छ, त्यसरी नै आफ्नो मनलाई परिशुद्ध पानुपर्ने उपदेश पनि दिनुहुन्छ । हुन पनि हो, हामीले हरक्षण जागरुक भएर मनमा आइरख्ने अनेक प्रकारका नराम्रा विचारभावहरूलाई दमन गरिराख्नुपर्दछ । मनमा अरुप्रति राम्रो कामना गरी आफ्नो मनलाई शुद्ध गरिराख्नसके अरुलाई राम्रो चिताउनेमात्र होइन, व्यावहारिकरूपमा कार्यन्वयन गर्न पनि सक्ने कुरामा निश्चित छ । मन नै अशुद्ध र विकारयुक्त भए को व्यक्तिप्रति के नै राम्रो काम गर्न सक्ला र ? के राम्रो कुरा बोल्न सक्ला र ?

भगवान् बुद्धले आर्यअष्टांगिक मार्गको व्याख्या गर्ने क्रममा "सम्यक्प्रयत्न" अन्तर्गत उपदेश गर्नुहुन्छ -

१. अनुपपन्नानं कुसलानं धम्मानं उप्पादाय वायामो अर्थात् उत्पन्न हुन वाकी कल्पना र कुरालाई उत्पन्न गर्न प्रयत्न गर्ने,
२. उप्पन्नानं कुसलानं धम्मानं भिय्योभावाय वायामो अर्थात् उत्पन्न भइसकेका राम्रा विचारभावलाई अफ राम्रो बनाउदै अभिवृद्धि गर्ने,
३. अनुपपन्नानं अकुसलानं धम्मानं अनुप्पादाय वायामो अर्थात् उत्पन्न नभएका नराम्रा पापविचारलाई उत्पन्न नै नगर्ने प्रयत्न गर्ने,
४. उप्पन्नानं अकुसलानं धम्मानं पहानाय वायामो अर्थात् उत्पन्न भइसकेका अकुशल पापविचारलाई पनि हटाउन ठूलो उत्साह गर्न प्रयत्न गर्ने ।

मन संयमित गर्ने बेजोड उपाय

मनलाई पवित्र तथा शुद्ध पानुपर्ने बुद्धको उपदेश हो तर, मनको स्वभाव हो, अति चंचल हुनु, एकै ठाउँमा नरहनु । यसैले पनि हो, मनलाई परिशुद्ध पार्ने बुद्धको उपदेश भन्न जति सजिलो छ, व्यवहारमा उतार्ने त्यति नै गाह्रो पनि छ । यही गाह्रोविषयलाई सहज पार्न नै भगवान् बुद्धले एउटा राम्रो उपाय बताउनुभएको थियो- ध्यानभावना ।

ध्यानभावनारहित जो कोहीले आफ्नो मनलाई राम्ररी चिन्न सकिँदैन, संयमित गर्न सक्दैन । त्यसैले पनि हो, मनलाई राम्ररी संयमित र एकत्रित पार्न सकेमा एउटा व्यक्ति बुद्ध पनि हुनसकिन्छ, मनलाई वशमा राख्न नसके त्यो व्यक्ति देवदत्त पनि हुनसक्छ । यस कुरालाई हेक्का राखेर मनलाई राम्रो विचार तथा चेतनाले भरिपूर्ण बनाउने, नराम्रो कलुषित विचारभावलाई मनमा पटककै आउन पनि नदिने, केवल कुशल तथा राम्रो चेतनामात्र आउन दिने गर्नु तड्कारो देखिन्छ ।

निष्कर्षमा

समग्रमा भन्नुपर्दा, जसरी आफूलाई सुख मनपर्छ दुःख मनपर्दैन, त्यसरी नै अरुलाई पनि त्यस्तै इच्छा र चाहना हुनेछ, भन्ने कुरालाई राम्ररी विचार पुऱ्याएर राम्रो चित्तले कामकुरा गर्ने, मनमा राम्रै चेतना राखिरहने गर्नुपर्दछ । त्यसरी नै, आफू पनि आनन्दले बस्ने, अरुलाई पनि विना कुनै बाधा र अडचन आनन्दले वाञ्छ दिने, आफू सहीमार्गमा लाग्ने र अरुलाई पनि सो मार्गमा अधि बढ्न प्रेरणा दिने कुरामा पनि ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ । यो कुरामा हामीले विचार गर्नमा ढिला गर्न नहुने कुरामा दुइमत छैन भन्दा अत्युक्ति नहोला । ❀

HAPPY NEW

YEAR B.E. 2548

We invoke blessings on the occasion of the 2628th of the Birth, 2593th Enlightenment and 2548th the Parinirvana of the Lord Buddha for suffering of all humanity.

Tel : 4221008

New SRINATH
Jewellers

New Road, Kha 1/293, Kathmandu, (Nepal)

म हुँ

उठ नेपालीहरू

□ कृष्णाहरि जि.सी.

हाल- म्यानमारमा अध्ययनरत

□ राजीव वज्राचार्य,
भिन्ठे बहाल, ल.पू.

म वृद्धको जन्मथलो वासी हुँ
गर्व मलाई बुद्ध जन्मथलो वासी हुनुमा ।
शान्ति छ रे ! राग, द्वेष र मोह हट्नुमा
सफल चोला निव्वान हुनुमा ॥

म हुँ गोर्खालीको देश वासी
बहादुरीताको नामले फुल्ल यो छाति ।
आँखा गाडे वैरीले यसमा कति
मुकाविलामा हराईदिए नहटी रति ॥

म हुँ जानकीको जन्मथलो वासी
सुन्दरताकी प्रतिमा उपमा वरी सरी ।
रावणले हरण गर्‍यो रे छेल गरी
पतिव्रता डगाईनन् तै पनि कसैगरी ॥

म भृकुटीको माईती देशी गाउँले हुँ
उत्तरतिर चिन्छन् सारा हरित तारा नाउँले ।
शान्ति सन्देश बोकी गईन उत्तर तिर उनले
साम्राज्ञी भनि चिन्छ सधैँभर यिनले ॥

म वस्ने हिमालको पनि न्यानो काखमा
तेस्रो नेत्र खोल्दछन् यहाँ मुनिले ललाटमा ।
गरे तप कहिले यही हो पुण्य तप भूमी
तब नै गरी पाए ज्ञान स्वर्ग, आकास पातल छुनी ॥

देश मेरो सगरमाथाको माझ भएको
वसन्त देखी सिशिर सम्मले प्रित लाएको ।
स्वच्छ निलो गगनले छानो छाएको
मिरमिरे र गोधुलीले गित गाएको ॥

उठ अब नेपालीहरू आँखा उघार्ने समय आयो
समयले पखिदैन समय वितेर जान्छ ।
त्यसैले म भन्छु रातो रगत शरीरमा चलिरहेसम्म
देश विकाशको लागि आफ्नो सामर्थ्य निकाल्नु पर्यो ।
युद्ध होइन मिलन चाहियो यो विश्वको लागि
अब एक मात्र हैन हजारौ हजार बुद्ध चाहियो
दिन दुई गुणा रात चौगुणा मान्छे मर्छन दिनमा कति जना ?
समाचारमा भन्छ

रेडियो नेपालबाट माओवादी र आर्मी मरे
लाचार नेपालीहरू समाचार सुन्न बाध्य भए
एक दिन यस्तो समाचार सुन्न पाओस्
देशमा शान्ति छाओस्

उठ अब नेपालीहरू आँखा उघार्ने समय आयो
दुई करोड नेपालीहरूलाई जादु देखाउछन्
राजनितिज्ञहरू छिन छिनमै

कुरा बदल्न जान्ने भाषण छोड्दै शासन गर्छन
कुरा मात्र हैन अब हात पनि चाल्नुपर्‍यो
देशले मागे आफ्नो रगत र आँशु पनि फार्नु पर्‍यो
उठ अब नेपालीहरू आँखा उघार्ने समय आयो
खोई देश विकाश भएको ?

नाक मुख थुन्दै फोहरमा सडक वाल वालिकाहरू
तर राजनेताहरू अझै भुल्न सकेका छैनन्
भ्रष्टाचार गर्न छाडेका छैनन्

उठ अब नेपालीहरू आँखा उघार्ने समय आयो
युद्ध होइन मिलन चाहियो यो देशको लागि
मात्र एक हैन हजारौ हजार बुद्ध चाहियो

उठ अब नेपालीहरू आँखा उघार्ने समय आयो । ✽

Happy Purnima Baishakh Day

With best complements of

बैंक अफ काठमाण्डौ लिमिटेड

Bank of Kathmandu Ltd.

New Road, P.O. Box : 9044 Kathmandu, Nepal
Tel : 4231556, 4231557, 4231558, 4231674, 4231575,
Fax : 4223279, Tlx : 2820 BOK NP
SWIFT : BOKLNPKA, E-mail : moti@bok.com.np

कि कसो ओइ..... भुन्टे

एकदिन म बिना काम लखतरान भएर आफ्नै धुनमा लुखुर-लुखुर हिंड्दै थिएँ । ओ- क्या वात बाटोमा एकजना बुढा बाजेले देखेछन् र मलाई सम्बोधन यसरी गरेछन्, महाशयले- “भुन्टे..... ओ..... भुन्टे..... मैले सुन्ने त के कुरा, त्यतिखेर मेरो मनमा यस्तो खाले तर्कना चल्दै थियो कि, भगवान् बुढले भन्नु भएअनुसार “हे भिक्षु हो शरीरमा जम्मा ६ वटा इन्द्रियद्वारहरू हुन्छन् ती मध्ये ५ वटा द्वार बन्द गरेस् अनि एउटा द्वारबाट भित्र पसेर भित्र भएको शत्रुको जरा सुद्धै उखालेर बाहिर फ्याकेस्” यही शुरुमा वडो होसियार भएर मैले पहिलो द्वार आँखा अनि कान बन्द गरेर सडकमा हिंडेरहेको थिएँ ।

एकातिर लखतरान भएर लुखुर-लुखुर चाल अर्कातिर महाशयले चिच्याएर मैले नसुनेको गाल, एक छिन त गलेको सुरमा उपासक महोदयले- भुन्टे ओइ.... भुन्टे..... भनी गर्जिएको आवाजले त मलाई लाग्यो कि, महाशय कुनै भुन्टीलाई बोलाउँदैछन् । मैले पनि मेरो बन्द गरेको द्वारलाई खोलेर यसो संवेदनशील भएर महाशयतिर हेर्ने भनेको त आजै ताछेको मेरो चिन्डो टाउको डयाम्म विजुलीको पोलमा ठोकिन पुगेछ भन्या,..... ठोकाईको कारणले नास्पाति डल्लोभन्दा पनि ठूलो टुटुल्को भित्रको ज्यादै दुखाई अनि उपासकले वेस्सरि चिच्याउँदा त ६ वटा द्वारको के कुरा कोशिका पचपन्न ढोकाभन्दा पनि बढि द्वार खुलेछन् कि कसो ?

जमाना बडो विकसित भइसक्यो, कारण ? वैज्ञानिकले गर्दा नै होला भन्नुपन्यो । वैज्ञानिकले T.V. रेडियो D.V.D., MP3 डिजिटल क्यामरा मोबाइल मात्रै बनाएनन् कि, अहिले त मान्छे पनि बनाउन थालेका छन् । यसले गर्दा अपुतालि खान खोज्ने लोभीको लोभले पनि विश्राम पाउने भएको छ किन कि, वैज्ञानिकहरूले अब मानिसका आनुवंशिकाद्वारा D.N.A विकसित पश्चात् टेष्टट्यूब वेवि जन्माएर त नभनौं उत्पादन गरेर बुवा

□ भिक्षु बोधानन्द (बटुवा),
मातातीर्थ बुद्ध विहार

आमालाई बिना भ्रन्फंट कृतिम बच्चा कोकामा राखिदिने भएका छन् । तर यस आविष्कारले धेरैलाई मार पर्ने भएता पनि त्यति नै फाइदा पनि हुनेभएको छ । मारमा पर्नेहरूमा चाहि अपुतालि खान खोज्ने लोभी र जात भातको तुजुक देखाउने उच्च जातिका अहंकारी वर्ग पर्छन् भने फाइदा चाहि पोल्ट्र फार्म वालाहरूका हुने भए वा

विचरा ! पोल्ट्र फार्मवालाहरू एउटै प्रजातिका कुखुरा उत्पादन गर्दा गर्दा वाक्क भएका थिए अब त उनीहरूले उत्पादनका किसिममा बढोत्तरी भएर कुखुरा देखि मान्छेसम्म एउटै फार्ममा उत्पादन गर्नेभएका छन् । जो सुकैलाई घाटा-नाफा भएतापनि मान्छेको जीवन चाहि पोल्ट्र फार्म वरावर हुने हो कि कसो ? ❖

कृष्ण पाउरोटीहरू सधै उपभोग गर्नुहोस्

कमलपोखरी, काठमाडौं
फोन : ४४११४५२, ४४१००६०

बुद्धको देश

□ सुजन शाक्य, टक्सार-५, भोजपुर

हे महामानव शान्तिका नायक गौतम बुद्ध
यतिवेला तिम्रो जन्मभूमि,
युद्धको विभिषिकाले प्रचण्ड भएको छ,
तिम्रा अनुयायीहरू पनि युद्धको विभिषिकामा होमिएका छन् ।
करुतो अचम्म !

बुद्धजन्मभूमि नेपाल, आज हत्या, हिंसा, आतंक र
अत्याचारले चर्चित छ

हे अहिंसाका पुजारी महामानव गौतम बुद्ध
यतिवेला तिम्रो जन्मभूमिमा दुशासनको रजाई भएको छ,
तिम्रो सिद्धान्त र कर्तव्यमा उच्च महलहरूमा विस्फोट
गराएका छन्,

तिम्रो अमृतरूपी उपदेशका गुच्छाहरू दबाइएका छन्
तिम्रो कठोर त्याग र तपस्यामा इर्ष्या गर्नेहरू
हत्या, हिंसा, आतंक मच्चाउदैछन्, हुनतः

तिम्रा अनुयायीहरूले शान्तिपूर्ण समानता अनि
मिलनका कुरा नगरेका होइनन्

तर तिमीलाई ईश्वरको अवतार भन्न रुचाउनेहरू
हावामा बहकिदैछन्

तिम्रो आदर्शलाई कुल्चेर जंगली हात्ती भैं दौडीरहनेछन्
तिम्रो यो शान्तिमय जन्मभूमि आज कुरुक्षेत्रमा पीडित
हुँदैछन्

हे शान्ति नायक महामानव गौतम बुद्ध,
यतिवेला यो नाटकीय दृश्य देखेर शायद तिमी
दर्शक भएर शान्तिपूर्वक हेरीरहेको होला
किनकी तिमी शान्तिका नायक हौ
विश्वमा शान्तिका लहर फैलाएका हौ
विश्वलाई अहिंसा पाठ सिकाएका छौ
किनकी तिमी अहिंसाका पुजारी हौ । ❀

दुःखं मुक्त जुये यःशा

□ बाबुराम महर्जन

किप्

विपश्यना ध्यान यानाः अनित्य सिद्धिका
निर्मल चित्तं समता भाव सत्ययात म्हासिद्धिका
अनित्यधकाः सिद्धिकाः स्वर्यसला धाःसा दुःख मुक्तजुई

एकाग्र चित्तं तयाः स्वयेसल धाःसा
चित्तयात थुइका दुनुगलय् स्वतधांसा

थः शत्रु थःगु नुगलय्यहे सुला च्वंगुखनि
लोभ, क्रोध, मोह, अहंकार, इर्ष्या

न्हंका छोय् फत धाःसा मनया मुक्ति दई
थःके दुगु दुःखं पुलांगु न्हंका न्हूगु मदकेगु

जीवन दतले सुखपूर्वक म्वानां

जीवन मदईगु इलय् यामुक त्वःतेफइ

धर्म धकाः मालाच्वपिंस ध्वयात थुईका

न्हेज्या वन धाःसा धर्म अवश्य म्हासी
गुम्हेसिया चित्तय् धर्म वोलांन वलधाःसा

थःगु शरीर वःलाः बलेहे यायेनु

शरीर वःमलाका च्यूताःतयां

पछुतावय जुईमाली लिफ्लाकमले

अवसर दुवलयहे यायेगु

धर्म सेवक पिन्स

पियाच्वंगु दुः मुहानपोरी बुढानिलकण्ठसं

२५४८ औं मगवान् बुद्धको जन्मजयन्तीको शुभ उपलक्ष्यता आरोग्य
कामना गरी कमलपित्त अठलपित्त, ढम-खोकी बाल आदि रोगको सफल
चिकित्साको लागि हात्तीलाई सठमण्डोस् ।

पीयूषवर्षी औषधालय

महाबौद्ध, मासंगल्ली

फोन नं. ४-२२३८६०

थेरवाद भिक्षु, श्रामणेर, अनागारिका तथा विहारहरू (२०६१)

□ भिक्षु कोण्डन्य

बुद्ध विहार, भृकुटीमण्डप

आजभन्दा २६२८ वर्षअगाडि लुम्बिनी, नेपालमा जन्मनुभएका सिद्धार्थ गौतमले बुद्धत्व प्राप्त गरी सम्यक् सम्बुद्ध हुनुभएपछि चार आर्यसत्य भाविता गर्नुभई आर्यअष्टाङ्गिक मार्ग प्रतिपादन गर्नुभयो । मानव मात्रलाई मुक्तिको मार्ग खोल्दिनुभयो ।

उहाँको शिक्षा पछि गएर थेरवाद र महायानमा विभाजित हुनपुग्यो र जसको प्रभाव नेपालमा पनि पर्यो । जयस्थिति मल्लको पालादेखि हासोन्मुख भएको बुद्धधर्ममा सर्वप्रथम महाप्रज्ञाद्वारा थेरवाद शासनमा पुनर्जीवन दिने कार्यको थालनी भयो । राणकालीन क्रूर शासनबाट देश निकालासम्मको दुःख भोग्दै प्रथम संघनायक भिक्षु प्रज्ञानन्द, धम्मालोक भन्ते, भिक्षु अमृतानन्द आदिको संघर्षपूर्ण त्यागमय जीवनले बुद्ध जन्मभूमि नेपालमा थेरवाद शासनको जरो हाल्न सफल भयो ।

थेरवाद शासनको विकास क्रममा अखिल नेपाल भिक्षु महासंघको वि.सं. २००७ मा स्थापना कालपछि विस्तारैभएपनि धेरै संख्यामा भिक्षु, श्रामणेर, अनागारिकाहरू एकपछि अर्को थपिँदै जाने क्रम जारी छ । जसको परिणाम स्वरूप ६० वर्षको अवधिमा ९२ वटा थेरवाद विहारहरू जसमा २७ विहार काठमाडौंमा, १९ विहार ललितपुरमा, ४ विहार भक्तपुरमा र ४२ विहार अन्य जिल्लाहरूमा स्थापना भए । त्यसैगरी हालसम्म २५९ जना थेरवाद भिक्षु, श्रामणेरहरू र १३० जना अनागारिकाहरू एवं थेरवाद विहार ९२ वटाको अभिलेखात्मक जानकारी यसप्रकार छन् ।

वर्तमान नेपालमा थेरवादी भिक्षु तथा श्रामणेरहरू (२५९) :

- (१) अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध समाज, लुम्बिनी
 - १) भिक्षु मैत्री महास्थविर, २) श्रामणेर महापन्त,
- (२) अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध भावना केन्द्र, शंखमूल
 - १) श्रामणेर ज्ञाणावुध
- (३) अभिनव बुद्ध विहार, लुम्बिनी
 - १) भिक्षु विमलानन्द महास्थविर
- (४) आनन्दकुटी विहार, स्वयम्भू
 - १) भिक्षु कुमार काश्यप महास्थविर, २) भिक्षु धर्ममूर्ति
 - ३) श्रामणेर कोण्डन्य, ४) श्रा. प्रजारत्न,
 - ५) श्रा. कुमारजीव, ६) श्रा. अस्सजि

- (५) कपिलवस्तु बुद्ध विहार, तौलिहवा
 - १) भिक्षु सूर्यमंगल
- (६) कुटी विहार, कोटेश्वर
 - १) भिक्षु एसधम्मो, २) श्रामणेर मिलिन्दो,
- (७) गण महाविहार, गणबहाल
 - १) संघनायक भिक्षु सुबोधानन्द महास्थविर,
 - २) भिक्षु शोभित, ३) भिक्षु संवेजकीर्ति,
 - ४) श्रामणेर सुगतानन्द, ५) श्रा. चन्दानन्द,
 - ६) श्रा. सोमानन्द, ७) श्रा. सोरत, ८) श्रा. सोमरत्न,
 - ९) श्रा. विवेकानन्द, १०) श्रा. मेधानन्द,
 - ११) श्रा. प्रज्ञानन्द, १२) श्रा. शीलानन्द,
 - १३) श्रा. खेमानन्द, १४) श्रा. मेत्तानन्द,
- (८) चतुब्रह्म विहार, मातातीर्थ
 - १) भिक्षु थानसेट्ट, २) भिक्षु सम्यकरत्न,
 - ३) भिक्षु बोधानन्द,
- (९) चारूमति मिशन विहार, चाबहिल
 - १) भिक्षु तपस्सीधम्म, २) श्रामणेर शीवली,
 - ३) श्रा. अनुरुद्ध, ४) श्रा. आनन्द, ५) श्रा. महिन्द,
- (१०) जितवन विहार थानकोट
 - १) भिक्षु सुगतमुनि महास्थवीर
- (११) टोखा बुद्ध विहार, टोखा
 - १) श्रामणेर शोभन, २) श्रा. ज्ञानोदय
- (१२) धर्मशीला बुद्धविहार, पोखरा
 - १) भिक्षु सुभद्र २) भिक्षु श्रद्धानन्द
- (१३) ध्यानकुटी विहार, बनेपा
 - १) भिक्षु अश्वघोष महास्थविर, २) भिक्षु राहुल,
 - ३) श्रामणेर गौतम,
- (१४) पद्म सुगन्ध विहार, काठमाडौं
 - १) भिक्षु सुमेध
- (१५) पाटी विहार, नगदेश-ठिमी
 - १) भिक्षु वरसम्बोधि
- (१६) पूर्वाराम विहार, धुलिखेल
 - १) भिक्षु गुणघोष महास्थविर
- (१७) प्रणीधिपूर्ण महाविहार, बलम्बु
 - १) श्रा. सुख, १) भिक्षु चन्द्रगुप्त (बलम्बु)

(१८) बसुन्धरा बुद्ध विहार, काठमाडौं

१) भिक्षु पुण्यवर

(१९) बुद्ध विहार भुक्टीमण्डप, काठमाडौं

१) भिक्षु कोण्डन्य, २) भिक्षु सुशील

३) श्रा. अनुयोग, ४) श्रा. जवन

(२०) बुद्ध विहार, धनकुटा

१) भिक्षु धर्मवंश महास्थविर

(२१) बुद्ध विहार, धरान

१) भिक्षु मैत्री (तामाङ्ग), २) भिक्षु छविकीर्ति

(२२) बोधिचर्या विहार, बनेपा

१) भिक्षु बोधिसेन महास्थविर

(२३) बौद्ध समस्कृत विहार, भक्तपुर

१) भिक्षु धर्मशोभन महास्थविर

(२४) मणिमण्डप महाविहार, पाटन

१) भिक्षु शीलभद्र महास्थविर, (२) श्रा. पदुम,

(३) श्रा. नायको

(२५) मुनि विहार, भक्तपुर

१) भिक्षु सम्यक् ज्योति,

(२६) यम्पि महाविहार, ईवही

(१) भिक्षु भद्विय

(२७) विश्व शान्ति विहार, नयाँबानेश्वर

१) भिक्षु ज्ञानपूर्णक महास्थविर, २) भिक्षु बोधिज्ञान,

३) भिक्षु निग्रोध, ४) भिक्षु उदयभद्र,

श्रामणेपरहुरू: १) जनक, २) सुजात, ३) चन्द्रिमो, ४)

आचारो, ५) अमतो, ६) जागरो, ७) ओभासो, ८)

सुवण्णो, ९) सुभदो, १०) नन्दियो, ११) महिन्दो, १२)

पज्जोतो, १३) अरियो, १४) बुद्धपियो, १५) आलोक,

१६) बुद्धदत्त, १७) पणित, १८) काश्यप, १९) धर्मघोष,

२०) नागित, २१) विनय, २२) सुचित्त, २३) वायामो,

२४) सुदत्तो, २५) नेमिन्दो, २६) रोहितो, २७) जयन्तो,

२८) मेघियो, २९) इन्द्रियो, (लुम्बिनी थाई विहारवाट

३०) सुप्पमेधो, ३१) भानुसरण, (म्यानमार विहार

लुम्बिनीवाट

(२८) शाक्यसिंह विहार, ललितपुर

१) भिक्षु धर्मपाल महास्थविर, २) भिक्षु सुनन्द

महास्थविर, ३) भिक्षु धर्मरक्षित

(२९) शान्ति विहार, कुपण्डोल

१) भिक्षु सुबोधकीर्ति (महापन्त)

(३०) शिखलापुर विहार, धुलिखेल

१) भिक्षु धर्मानन्द महास्थविर

(३१) श्रीकीर्ति विहार, कीर्तिपुर

१) भिक्षु कीर्तिज्योति, २) भिक्षु प्रज्ञाकीर्ति,

२) भिक्षु धर्मकीर्ति, ४) भिक्षु अशोककीर्ति,

५) श्रा. सुन्दरकीर्ति, ६) श्रा. सुभाषकीर्ति,

(३२) श्रीघ: विहार, न.घल, काठमाण्डौं

१) भिक्षु धर्मसागर, २) भिक्षु मेघंकर,

(३३) संघाराम विहार, ढल्को

१) भिक्षु आनन्द, २) भिक्षु सद्वातिस्स, ३) भिक्षु कोलित,

४) भिक्षु संघरक्षित,

(३४) सुमंगल विहार पाटन

१) संघउपनायक भिक्षु बुद्धघोष महास्थविर,

२) भिक्षु शोभन,

(३५) सुदर्शन विहार, बनेपा

१) भिक्षु राष्ट्रपाल,

(३६) भिक्षु विमलकीर्ति, इलायबही

३७) घुमन्ते-अनआवासीय भिक्षु :

१) भिक्षु सम्यक् सम्बोधि प्राणपुत्र,

२) भिक्षु ध्यानरत्न

परदेशमा अध्ययनरत भिक्षु तथा श्रामणेपरहुरू (१३९) :

१) अष्ट्रेलिया:

क) भिक्षु उपतिस्स, २) श्रामणेपर खेमिक,

२) ताइवान:

१) भिक्षु धर्मगुप्त, २) भिक्षु मंगल,

३) भिक्षु वजिरबुद्धि,

३) थाइल्याण्ड:

१) भिक्षु सुगन्ध, २) भिक्षु विपस्सी धम्मरामो,

३) भिक्षु प्रज्ञामूर्ति, ४) भिक्षु चन्द्रकीर्ति, ५) भिक्षु

जीतकीर्ति, ६) भिक्षु धानकीर्ति, ७) भिक्षु सुजनकीर्ति,

८) भिक्षु सुमनकीर्ति, ९) भिक्षु महाराजानो

श्रामणेपरहुरू : १) संवर, २) सन्तमान, ३) सुमनकीर्ति,

४) शासनरत्न, ५) शान्तरक्षित, ६) मेधावी, ७) बुद्धरत्न,

७) धर्मरत्न, ८) शासनन्त, ९) संवर, १०) सन्तमान,

११) काश्यप, १२) सुमनज्योति, १३) सकिच्चायन,

१४) आर्यज्योति, १५) मेधावी, १६) शान्तरक्षित 'क',

१७) बुद्धरत्न, १८) धर्मरत्न, १९) सुमन, २०) संवरो,

२१) विजित, २२) सुप्रिम, २३) शान्तरक्षित 'ख', २४)

बुद्धरत्न, २५) धर्मरत्न, २६) चन्द्रविमल, २७) धम्मसेन,

२८) शीलरत्न, २९) प्रज्ञासार, ३०) सुमनो, ३१) धम्मधीर,

३२) शीलरत्न 'ख', ३३) दीपंकर, ३४) सोमालझार,

३५) प्रज्ञाज्योति, ३६) प्रज्ञारत्न, ३७) अमरज्योति, ३८)

सुजात, ३९) सुमेधो, ४०) रेवत, ४१) मेघंकर, ४२) पियरत्न, ४३) अनोमदस्सी, ४४) संघरत्न, ४५) सुमनानन्द, ४६) कपिल, ४७) जोन्सन, ४८) अनिल, ४९) कविन्द्र, ५०) उज्ज्वल, ५१) सतिश, ५२) अरविन, ५३) राजेन्द्र,

४) म्यानमार:

श्रामणेरहरू: १) प्रज्ञाविमल, २) उत्तमो, ३) जुत्तिमा, ४) कविन्दो

६) संयुक्त राज्य अमेरिका: (१ जना)

१) भिक्षु प्रज्ञालोक

७) लण्डन (वैलायत)

१) भिक्षु सुमन

८) श्रीलंका: (६६ जना)

१) भिक्षु नन्द, २) भिक्षु विनीत, ३) भिक्षु सकिच्च,

४) भिक्षु अशोक, ५) भिक्षु विरत्न,

श्रामणेरहरू :

१. रतन, २. वजिर, ३. तिस्स, ४. पमित, ५. चान्दिमा, ६. नालक, ७. आलोक, ८. शरणंकर, ९. विश्वकीर्ति, १०. प्रियदर्शी, ११. विमल, १२. नारद, १३. दयावास, १४. महानाम, १५. नालक, १६. धर्मपाल, १७. वज्रसिरी, १८. सुवर्ण, १९. शारद, २०. विनीत, २१. संघरत्न, २२. ज्ञानिन्द्र, २३. प्रज्ञासार, २४. प्रज्ञारत्न, २५. प्रज्ञाविमल, २६. पूर्ण, २७. सोम, २८. खेम, २९. सोम, ३०. शान्त, ३१. सुवोधी, ३२. सजन, ३३. सुसन, ३४. अनिस, ३५. सुमानन्द, ३६. विजितानन्द, ३७. शान्तशोभन, ३८. शान्तसिद्धार्थ, ३९. शान्त कोशल, ४०. शान्त मैत्री, ४१. शान्त, ४२. राजु, ४३. अंकित, ४४. सिद्धार्थ, ४५. नन्दा, ४६. राहुल, ४७) सुवोधि, ४८) महापन्थ, ४९) मेत्तानन्द, ५०) पञ्चावंश, ५१) जीनवंश, ५२) महिन्द्र, ५३) अस्सजि, ५४) सुमन, ५५) सुमंगल, ५६) सारद, ५७) पियदस्सी, ५८) उपालि, ५९) काश्यप, ६०) सुधिर, ६१) कोशलधीर, ६२) दिभद्र, ६३-६६ सम्म विद्यालंकार पिरिवेणमा चारजना श्रामणेर छन् ।

अ) स्वदेशमा निवासी एवं अध्ययनरत अनागारिकाहरू (१३०):

- १) अमरापुर विहार, वुंगमती, ल. पु.
१) अ. चारुत्राणी, २) अ. सुनीता (३) अ. पलितात्राणी, (४) अ. पमितात्राणी (५) अ. पदुमत्राणी
- २) अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध भावना केन्द्र, शंखमूल
१) अनागारिका अग्रत्राणी, (२) अ. निर्मलत्राणी
- ३) इलाय वही, ललितपुर

- १) अनागारिका शीलपारमी, २) अ. वीर्यपारमी, ३) अ. विनीता
- ४) किण्डोल विहार, स्वयम्भू
१) अनागारिका सुमना, २) अ. उत्तरा, ३) अ. सुमित्रा, ४) अ. मोलिनी, ५) अ. धम्मविजया, ६) अ. तेजावती, ७) अ. श्यामावती,
- ५) काशीवर्ण बुद्ध विहार, पनौती
१) अनागारिका सत्यपारमी
- ६) कुँसा बाहा: ह्यूमत, काठमाडौं
१) अनागारिका पटाचारी २) अ. उमावती
- ७) गौतमी विहार, लुम्बिनी
१) अनागारिका सुजाता, २) अ. खमेसी, ३) अ. हेमावती, ४) अ. रूपवती,
- ८) चतुव्रह्म विहार, मातातीर्थ
१) अनागारिका अणु
- ९) जयमंगल विहार, तनवहा: ल. पु.
१) अ. विजिता २) अ. नेक्खमी ३) अ. चित्तावती
- १०) मुनि विहार, भक्तपुर
१) अनागारिका सुगन्धावती, २) अ. पद्मावती
- ११) धर्मकीर्ति विहार, श्रीघ:
१) अनागारिका रत्नमञ्जरी, २) अ. धम्मवती, ३) अ. धम्मदिन्ना (चमेली) ४) अ. अनुपमा, ५) अ. संघवती, ६) इन्द्रावती, ७) अ. जयवती, ८) अ. वीर्यवती, ९) अ. शुभवती, १०) अ. ध्यानवती, ११) अ. रमावती, १२) अ. सुरम्मावती, १३) अ. सुप्पमा १४) अ. सुप्रिया, १५) अ. अमता, १६) अ. वण्णवती, १७) अ. सुवण्णवती, १८) अ. भद्रावती,
- १२) धर्मशीला बुद्ध विहार, पोखरा
१) अनागारिका कर्मशीला
- १३) धम्मावास विहार, खुसिवुं, काठमाडौं
१) अनागारिका कृषागौतमी, २) अ. वीर्यगौतमी, ३) अ. सुचिता, ४) अ. शीलगौतमी, ५) अ. शीलाचारी, ६) अ. उपेक्षागौतमी, ७) अ. क्षान्तिगौतमी,
- १४) नरसिंहाराम, धैना, ल. पु.
१) अनागारिका त्राणशीला, २) अ. सत्यशीला, ३) अ. शीलवती, ४) अ. एशवती, ५) अ. धरणी, ६) अ. जीनवती, ७) अ. शील्यवती,
- १५) पद्मकीर्ति विहार, कमलपोखरी
१) अनागारिका कमला, २) अ. पद्मावती
- १६) पदम चैत्य विहार, बटवल

- १) अ. उदयशीला २) अ. शान्तिवती
- १७) प्रणीधिपूर्ण महाविहार, बलम्बु
१) अनागारिका मुदिता २) अ. चन्द्रशीला
- १८) प्रज्ञानन्दाराम, ओकुवहाल ल.पु.
१) अनागारिका त्राणवती
- १९) बुद्ध विहार, धरान
१) अनागारिका सुमेधावती २) अ. कन्चना,
३) अ. शासनवती ४) अ. सुशीलवती
- २०) बौद्ध समस्कृत विहार, भक्तपुर
१) अनागारिका संघशीला
- २१) बौद्ध रिषि आश्रम, अनामनगर
१) अनागारिका प्रज्ञावती,
- २२) विश्व शान्ति विहार, नयाँ बानेश्वर
१) अनागारिका शुभा, २) अ. खेमा,
३) अ. सुधम्मा
- २३) विश्वशान्ति धर्मकीर्ति विहार, वसुन्धरा
१) अनागारिका धजवती (कुसुम) २) अ. पद्मावती
- २४) शान्ति सुखावास, चाकुपाट, ल.पु.
१) अनागारिका उत्पलवर्णा (चिनी)
- २५) श्रीकीर्ति विहार, कीर्तिपुर
१) अनागारिका मिना
- २६) सुनन्दाराम, धैना
१) अ. माधवी २) अ. अमरावती ३) अ. धम्मचारी ४)
अ. मासुखी ५) अ. माशोभा ६) माश्रद्धा ७) मासुधा
- २७) संघरक्षिता विहार, ल.पु.
१) अ. अभया ३) अ. शीलाचारी ४) अ. चन्द्रशीला
४) अ. शीलाचारी
- २८) संघाराम विहार, ढल्को
१) अनागारिका धर्मरक्षिता
- २९) सुलक्षणकीर्ति विहार, कीर्तिपुर
१) अनागारिका अनोजा २) अ. अतुला ३) अ. अणुला
४) अ. दर्शना
- ३०) महाबोधि विहार, तानसेन
१) अनागारिका धम्मदिन्ना (रेवती)
- ३१) अन्य अनागारिकाहरू
१) अ. श्रद्धावती (शंखमूल) २) अ. चन्द्रज्ञानी (ललितपुर)
- आ) विदेशमा अध्ययनरत अनागारिकाहरू
- क) ताइवानमा अध्ययनरत:
१) अनागारिका पञ्जावती, २) अ. रूपशीला
३) अ. सनी, ४) अ. निमा

ख) थाइल्यान्डमा अध्ययनरत:

- १) अनागारिका खेमावती २) अ. सिरिसुत्ता,
३) अ. शोभावती, ४) अ. रामशोभा
- ग) म्यानमार (बर्मा) मा अध्ययनरत:
१) अनागारिका जवनवती, २) अ. विमलजानी, ३) अ.
दानवती, ४) अ. त्यागवती, ५) अ. नन्दावती,
६) अ. वजिरा, ७) अ. करुणावती ७) अ. अम्बिका,
८) अ. बुद्धपाली,
- घ) श्रीलंकामा अध्ययनरत:
१) अ. केशावती, २) अ. पुण्यवती ३) अ. मेत्तावती ४)
अ. धमेसी ५) अ. सुनन्दावती, ६) अ. सुखवती,
७) अ. उपनन्दा ८) क्षान्तिवती, ९) अ. रूपवती,
१०) अ. श्रद्धागौतमी

नेपालमा थेरवादी विहारहरू (जिल्लानुसार)

क) काठमाडौं जिल्ला:	विहार फोन नं
१) आनन्दकुटी विहार, स्वयम्भू	४२७१४२०
२) आनन्दभूवन विहार, स्वयम्भू	४२७०४२९
३) कुटी विहार, कोटेश्वर	
४) गण महाविहार, सुनधारा	४२५३४५४
५) गौतम बुद्ध विहार, पांगा, कीर्तिपुर	४३३०५७६
६) चतुब्रह्म विहार, मातातीर्थ	४३१०५५८
७) चारुमती स्तूप विहार, चावहिल	४४८४६६९
८) टोखा विहार, टोखा	४३६२५१४
९) जेतवन विहार, धानकोट,	४३११९१२
१०) धर्मकीर्ति विहार, श्रीघः	४२५९४६६
११) धर्मचक्र विहार, वागवजार	४२५४२८६
१२) धम्मावास विहार, खुसिबु	४३५८६८८
१३) पद्मकीर्ति विहार, कमलपोखरी	४४३५५८६
१४) पद्म सुगन्ध विहार, मजिपात	४२६६२५५
१५) पिप्पली थेरवाद बुद्ध विहार, शिफल	४४७५०६६
१६) प्रणीधिपूर्ण महाविहार, बलम्बु	४३१०५९२
१७) बुद्ध विहार, भृकुटीमण्डप	४२२६७०२
१८) बुद्धरत्न विहार, पुतलीसडक	४२४४२७७
१९) बौद्ध ऋषि आश्रम, अनामनगर	
२०) वसुन्धरा बुद्ध विहार, महाराजगञ्ज	३५४२५१
२१) विजयराम विहार, बलम्बु, डोम्बु	
२२) विश्वशान्ति विहार, नयाँ बानेश्वर	४४८२९८४
२३) विश्वशान्ति धर्मकीर्ति विहार, वसुन्धरा	४३५४२५१
२४) श्रीघः विहार, नघः	४२५९११०
२५) श्रीकीर्ति विहार, कीर्तिपुर	४३३०८३६

२६) संधाराम विहार, ढल्को	४२५५९६०	१) पाटी विहार, ठिमी नगदेश	६६३१०१०
२७) सुलक्षण विहार, चोभार	४३३१७१८	२) नगदेश बुद्ध विहार, नगदेश	६६३५३९७
ख) काभ्रेपलाञ्चोक :		३) मुनि विहार, जगाती	६६१६४६४
१) काशीवर्ण बुद्ध विहार, पनौती		४) बौद्ध समस्कृत विहार	६६१०८४२
२) चन्द्रकीर्ति विहार, बनेपा		त) भोजपुर:	
३) ध्यानकुटी विहार, बनेपा	०११-६६१२४४	१) शाक्यमुनि विहार, टक्सार	०२९-४२०२७०
४) पूर्वाराम विहार, धुलिखेल	०११-६६१९७९	थ) मकवानपुर:	
५) बालहर्ष कीर्तिविहार, खोपासी		१) प्रजा विहार, हेटौंडा	
६) बोधिचर्या विहार, धुलिखेल	०११-६६१७८९	द) मोरङ:	
७) शिखलापुर विहार, धुलिखेल		१) बुद्ध विहार, विराटनगर	०२१-५२२१४६
८) सुदर्शन विहार, बनेपा		२) स्वयम्भू चैत्य बुद्धविहार, उर्लाबारी	०२१-५४००८०
ग) कास्की:		ध) म्याग्दी:	
१) धर्मशीला बुद्धविहार, पोखरा	०६१-५२०५१७	१) वेणी बुद्ध विहार	०६९-५२०२०४
२) माच्छापुच्छे बुद्धविहार, घाचोक		न) रुपन्देही:	
घ) कैलाली:		१) अभिनव बुद्ध विहार, लुम्बिनी	०७१-५८०१७२
१) लोकचक्र बुद्धविहार, धनगढी	०९१-६२२१७४	२) गौतमी विहार, लुम्बिनी	०७१-५८०११७
ङ) गुल्मी:		३) पद्मचैत्य विहार, वुटवल	०७१-५४६४७०
१) सुगन्ध विहार, रिडी	०७९-५२९४३५	४) पूगताभूमि जेतवन विहार, भैरव	०७१-५२९९२०
च) चितवन		५) महामाया विश्वशान्ति विहार, लुम्बिनी	०७१-५८०१४४
१) चित्रवन विहार, नारायणगढ	०५६-५२९४७८	६) लोकमुनि चुला विहार, लुम्बिनी	०७१-५८०१७९
छ) तौलिहवा:		७) शाक्यमुनि बुद्ध विहार, लुम्बिनी	०७१-५८०८४१
१) श्री मंगल विहार, कपिलवस्तु		८) लुम्बिनी थाई विहार, लुम्बिनी	०७१-५८०१४१
ज) धनकुटा:		न) ललितपुर :	
१) बुद्ध विहार, धनकुटा		१) अमरापुर विहार, बुंगमती	५५४२१०९
झ) नुवाकोट:		२) इलाय वही यल	५५३१७५५
१) सुगतपुर विहार, त्रिशुली	०१०-५६०१५३	३) एम्पी महाविहार, ईवही	५५३९६४४
ञ) पर्सा:		४) जनउदय विहार, सुनाकोठी	५७०२०९
१) बुद्ध विहार, बीरगञ्ज		५) जयमंगल विहार, तन बहाल	
ट) बाँके:		६) जीतापुर गन्धकुटी विहार, खोना	५५४२८४६
१) बुद्ध विहार, नेपालगञ्ज		७) ज्योतिउदय विहार, चापागाउँ	५५४२८४६
ठ) पाल्पा-तानसेन:		८) प्रज्ञानन्दाराम, ओकुबहाल	५५५३१४४
१) आनन्द विहार, टुडिखेल	०७५-५२०२२५	९) पुण्योदय विहार जल	५२७४५६
२) महाचैत्य विहार, टक्सार	०५७-५२००२४	१०) मणिमण्डप विहार, पट्को	५५२६५१७
३) महाबोधि विहार, लहरेपिपल		११) वेलुवनाराम, थेचो	५५७००६२
४) होलन्दी विहार, होलन्दी		१२) शान्ति विहार, कोपुण्डोल	
ड) बारा:		१३) शान्ति सुखावास, चाकृपात	५५२३६१३
१) जानोदय बुद्ध विहार, कलैया		१४) शाक्यसिंह विहार, थैना	५५२४७६०
ढ) बाग्लुङ्ग:		१५) संघरक्षिता विहार, तनवहाल	
१) जानोदय बुद्ध विहार, बाग्लुङ्ग	०६८-५२०९२१	१६) सिद्धिमंगल विहार, थसी	५५८१०९८
ण) भक्तपुर:		१७) सुनन्दाराम, थैना	५५२४७६०

- १८) सुमंगल विहार, लुखुसी ५५३१७५५
 १९) सुवर्ण दन्तपुर विहार, लुभू ५५८०४३०
- प) सुनसरी:
- १) बुद्ध विहार, धरान ०५३-५२०३५४
 २) वयरवन ज्योति विहार, चतरा धरान
 ३) स्वयम्भू चैत्य महाविहार, धरान ०२५-५२०७२८

फ) संखुवासभा:

- १) बोधिस्तव विहार, चैनपुर
 २) सिद्धि विहार, चैनपुर

ब) सम्बन्धित बौद्ध संघसंस्थाहरू :

- १) अखिल नेपाल भिक्षु महासंघ, नयाँवानेश्वर ४४८२९८४
 २) अक्षेश्वर महाविहार (विहार संघ), पाटन ५५२७६७०
 ३) आनन्दकुटी विहार, गुठी, स्वयम्भू ४२७१४२०
 ४) अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध भावना केन्द्र, शंखमूल ४८२७०७
 ५) अन्तर्राष्ट्रिय बौद्ध समाज, लुम्बिनी ०७१-५८०१३३
 ६) चारूमती बौद्ध मिशन, चावहिल ४४८४६६९
 ७) धेरवाद दायक परिषद, काठमाडौं ४२६१९७६
 ८) धर्मकीर्ति बौद्ध अध्ययन गोष्ठी, नघल ४२५९४६६
 ९) धर्मोदय सभा, भृकुटीमण्डप ४२२७१७६
 १०) धर्मश्रृंग विषयना केन्द्र, बुढानिलकण्ठ ४२२५४९०
 ११) नगदेश बौद्ध समूह, ठिमी ६६३५३९७
 १२) नेपाल बौद्ध परियत्ति शिक्षा, पाटन ५५२६५१७
 १३) नागार्जुन बौद्ध अध्ययन संस्थान, चाकुपाट ५५२७४४६
 १४) पण्डिताराम ध्यान केन्द्र, लुम्बिनी ०७१-५८०११८
 १५) बुद्धजयन्ती समारोह समिति, काठमाडौं ४२५९५९५

- १६) बुद्धिष्ट कम्युनिकेशन सेन्टर, पाटन ५५२३०६५
 १७) बौद्ध अध्ययन समाज, ललितपुर ५५२८००७
 १८) बौद्ध महिला संघ, नेपाल ४२२५४९०
 १९) बौद्ध युवा कमिटी, पाटन ५५४३९९८
 २०) बौद्ध वृद्धाश्राम, बनेपा ०११-६६९२६७४
 २१) बौद्ध शिक्षा तथा सामाजिक विकास केन्द्र, नेपाल ४२५०३८४
 २२) महिला बौद्ध संघ, बागलुङ्ग ०६८-५२०२२४
 २३) मेत्ता सेन्टर (अनाथाश्राम), बनेपा ०११-६६९२४४
 २४) युवक बौद्ध मण्डल, काठमाडौं ५५३८४१३
 २५) युवा बौद्ध संघ, पोखरा ०६१-५२०५१७
 २६) युवा बौद्ध संघ, काठमाडौं ४२६१२०९
 २७) लुम्बिनी विकास समिति ०७१-५८०२००
 २८) लोटस रिसर्च सेन्टर, पाटन ५५३४६९८
 २९) सम्यक शिक्षा समूह, धरान ०२५-५२०७२८
 ३०) सुखी होतु नेपाल ४२२६७०२, ४४८२९८४
 ३१) स्वयम्भू विकास मण्डल ४२७१७१२
 ३२) श्रीकीर्ति बौद्ध केन्द्र, कीर्तिपुर ४३३०८३६
 ३३) हिमालयन बुद्धिष्ट फाउन्डेसन ४३४६९८

(गत वर्ष आनन्द भूमि वर्ष ३० अङ्क १ मा प्रकाशित दातालाई सुधार गरी प्रकाशित यस संकलन दातालाई यसरी वर्षेनी अपडेट गरी प्रकाशित गर्ने क्रममा कसैका नाम छुटेको हुनसक्छ, त्यसको लागि सुभाब पठाउनु होला । सच्याएर प्रकाशित गरिनेछ । आवश्यक सुभाब तथा सल्लाहपूर्ण सहयोगका लागि भिक्षु बोधिज्ञान तथा भिक्षु निग्रोधलाई साधुवाद । -सं.) ❀

पाटन फाइनेन्स कम्पनी लि.

मानभवन, ललितपुर
 फोन : ५५३९४७५, ५५५११०२
 फ्याक्स : ५५४४२०६
 G.P.O. Box : 8975, EPC 2285
 E-mail : pfinance@wlink.com.np

कर्जा व्याजदर

क्र.सं	कर्जा	व्याजदर
१.	हायर पचेज	१५-१७
२.	औद्योगिक घरेलु हस्तकला	१४-१७
३.	व्यापार	१७-१७
४.	आवास	१६-१७
५.	सुरक्षण पत्रमा कर्जा (शेयर, सरकारी र अन्य सुरक्षण पत्रहरू)	१६-१७
६.	अन्य	
क)	निर्माण तथा टेक्का	१७
ख)	वित्तीय जमानी (सेवा शुल्क २.५% लाग्नेछ)	१७
ग)	त्रिज फाईनेन्स	१७
७.	शेयर धितो कर्जा	+२

श्रीलंकाको संसद र भिक्षु विधायकहरू

कोलोम्बो । विश्वकै संसदीय प्रजातन्त्रमा पहिलो चोटी चीवरधारी भिक्षुहरूको एउटा ठूलो समूह चुनाव जितेर सर्वोच्च विधायिकामा पुगेका छन् ।

श्रीलंकन राष्ट्रपति चन्द्रिका कुमारातुंगाले चार वर्ष अगावै गराएको मध्यावधि निर्वाचनमा नौ जना भिक्षुहरू विधायकको रूपमा चुनिन सफल भए । अप्रिल २ मा सम्पन्न त्यस निर्वाचनमा कुमारातुंगाले गठबन्धन फ्रीडम एलाइन्सले १०५ स्थान जित्यो र पूर्ण बहुमतका लागि त्यस गठबन्धनलाई ८ स्थानको कमी रह्यो ।

कुनैपनि दलको बहुमत नआएपछि श्रीलंकाको भावी राजनीति सहज नबन्ने संकेत संसद सभामुखकै चुनावबाट मिलेको छ ।

सभामुखको चुनावमा राष्ट्रपति कुमारातुंगाले उम्मेदवार कडा प्रतिस्पर्धा पछि पराजित भए । अप्रिल २२ का दिन भएको सभामुखको चुनावमा विपक्षी दलका उम्मेदवार डब्लू. जे. एम. लोक्वन्दरा एकै मतको अन्तरले विजयी बने । चुनावका बेला निकै चर्काचर्की र घम्साघम्सी भयो ।

पहिलो निर्वाचनमा दुवै उम्मेदवारले १०८ १०८ मत पाए र जीन हार छुट्टिएन । यस पटक एक मत रद्द भएको थियो ।

दोस्रो पटक निर्वाचनका बेला सत्तारूढ दलका सांसदहरूले मतपेटिका नै कब्जामा लिएपछि निर्वाचन बदर गर्नुपर्‍यो । उनीहरूले ५० मिनेटसम्म मतपेटिका माथि नै बसेर विरोध पाखेपछि तेश्रो पटक निर्वाचन गराइयो । यस पटक फ्रीडम एलाइन्सका उम्मेदवार डी. डब्लू. गुनसेकराको समर्थनमा १०९ मत खस्यो भने उनका प्रतिद्वन्दी लोक्वन्दराले ११० मत सहित विजय हात पायो । लोक्वन्दरा विगतमा बुद्धधर्म मामिला मन्त्री समेत रही सकेका छन् ।

नतिजाको घोषणा पछि क्रुद्ध सत्तापक्षीय केही सांसदहरूले विपक्षी दलका उम्मेदवारलाई मत दिएर जिताई

दिएकोमा आक्रोश पोख्दै ती भिक्षु भएतिर फाइल कभर र कागजपत्रहरू फालेका थिए ।

राष्ट्रपति कुमारातुंगाले सभामुख पदमा सत्ता पक्षीय उम्मेदवारलाई सघाउन दुई भिक्षु विधायकहरूलाई राजी बनाएका थिए । दुई विद्रोही भिक्षु विधायकहरूले मत हालेपछि सत्ता पक्षीय उम्मेदवारलाई गएको दुईवटा मतलाई निष्प्रभावी बनाउन अर्को दुई भिक्षु विधायकहरूले विपक्षी दलका उम्मेदवारलाई मत दिए ।

भिक्षुहरूको नेशनल हेरिटेज मतदानमा तटस्थ रहने भनेर गरेको वाचा पुरा गर्‍यो तर यस बापत ती भिक्षुहरू सत्तापक्षीय विधायकहरूको कोष विभाजनमा परे । यसो त त्यस पार्टीले आफ्नो चुनावी घोषणापत्रमा सरकार बनाउने र गिराउने खेलमा नभै नैतिक मूल्य एवं मान्यता हराउँदै गएको राजनीतिक फाँटमा चोखोपना ल्याउने नारा दिएको थियो ।

श्रीलंकाको संसदीय परम्परामा सभामुखको छनोटमा यति भद्रशील स्थिति कहिल्यै देख्नु नपरेको एक संसदीय पदाधिकारीले आफ्नो प्रतिक्रिया दिँदा भनेका छन् ।

सत्ता पक्षीय उम्मेदवार गुनसेकरा जितेका भए स्वतन्त्रा पछि १३ औं सभामुख बन्ने उनी एक्लो वामपन्थी नेता हुने थियो । यो पराजय राष्ट्रपति कुमारातुंगाले राजनीतिक जीवनका लागि ठूलो धक्का सावित भयो ।

अहिलेको संविधानमा फेरबदल गरेर तेश्रो पटक कार्यकारी अधिकार हात पार्ने राष्ट्रपति कुमारातुंगाले महत्वाकांक्षा यो पराजय पछि तुहिन पुगेको छ । अहिलेको संविधान मुताबिक राष्ट्रपतिको दोस्रो कार्यकाल सन् २००५ को डिसेम्बरमा समाप्त हुनेछ र यसपछि उहाँले राजनीतिबाट सन्यास लिनुपर्नेछ ।

नवनिर्वाचित सभामुख लोक्वन्दराले उप सभामुख र संसदीय समितिहरूको अध्यक्षहरूको निर्वाचन मे १८ मा गर्ने घोषणा गरिसक्नु भएको छ ।

तमिल टाइगर विद्रोहीहरूसँगको शान्ति वार्तामा विपक्षी यूनाइटेड नेशनल पार्टीका प्रधानमन्त्री रनिल विक्रम सिंघेको भूमिकाप्रति चित्त नबुझेर संसद विघटन गर्नुभएका राष्ट्रपतिले आफ्नो नयाँ प्रधानमन्त्रीको जिम्मेवारी महिन्द्र राजापाकसेलाई दिनुभएको छ । अब संसदमा उहाँको सरकारले बहुमत हासिल गर्न सक्ला वा नसक्ला, त्यो हेर्न बाकी छ ।

सरकारमा सम्मिलित मार्क्सवादी जेभीपीको ३९ जना विधायकहरू छन् तर मन्त्रालयको बाँडफाँडमा उसको चित्त बुझेका छन् ।

श्रीलंकाको संसदमा भिक्षु विधायकहरूको ठूलो उपस्थिति संसद पदाधिकारीहरूका लागि गजब कै समस्या भैदियो । ती भिक्षुहरूले आफूहरू वस्नका लागि संसदको बैठक कक्षमा बेग्लै आशनको माग गरेका थिए । संसद पदाधिकारीहरूले भिक्षुहरूको यो माग पुरा गर्न नमाने पनि शाकाहारी भिक्षुहरूका लागि भोजनको बेग्लै प्रबन्ध गरिदिन राजी भए । त्यहाँका भिक्षुहरू मध्याह्न १२:३० वजेपछि भोजन ग्रहण गर्दैनन् ।

चोरी गर्ने दुई भिक्षुको भिक्षुत्व खोसियो

न्होमपेन । एक व्यक्तिलाई नरामरी चुटेर उसको मोटर साइकल चोरिका दुई कम्बोडियाली बौद्ध भिक्षुहरूलाई पकडेर उनीहरूको भिक्षुत्व खोसिदिएको समाचार छ ।

न्होमपेन शहरका प्रहरीले २३ वर्षीय खुत चाक र २१ वर्षीय चय थामाथि डकैती गरेको र मान्छे मार्ने दुस्साहस गरेको अभियोग लगाउने तयारी गरिरहेको छ । बौद्ध भिक्षुहरूले अल्पहार लिने, भौतिक सुख सुविधा त्याग्ने र मारपीट नगर्ने कठोर नियम पालन गर्नुपर्दछ । १ करोड २० लाख जनसंख्या भएको कम्बोडियामा ९० प्रतिशत जनता बुद्धमार्गी छन् । गएको फेब्रुअरीमा एउटा विहार माथि प्रमुखत्व जमाउन गुलेली र बलेको मट्टितेलको शीशीले हानाहान गरेका थिए ।

बुद्धको आकृतियुक्त स्वीमसूट प्रति विरोध

वैकक । बुद्धको चित्र कोरिएको स्वीमसूट बजारमा ल्याएपछि थाइलैण्डको मुख्य धार्मिक संस्था ब्यूरो अफ नेशनल बुद्धिज्मले त्यसलाई "अपमानजनक" भन्दै त्यसको विक्री रोकन माग गरेको छ ।

एशियन फ्लोरल तान्किनी नाम दिई बजारमा ल्याइएको त्यस वस्त्रका निर्माता एक अमेरिकी कम्पनी हो जसको नाम भिक्टोरियाज सेक्रेट हो । उक्त संस्थाले विदेश मन्त्रालय मार्फत विरोध पत्र पठाएको थियो ।

त्यस कम्पनीको थाइलैण्डमा विक्री कक्ष खोलिएको छैन । शिकायतहरू ओइरिन थालेकोले वेवसाइटबाट उक्त वस्त्रको फोटो र विवरण तत्काल भिकिएको फ्रान्सेली समाचार एजेन्सी ए.एफ.पी. ले जनाएको छ ।

लुकाएको धर्म गुरुको स्वास्थ्य स्थितिप्रति चिन्ता

धर्मशाला, भारत । दशौं पंचेन लामाको अवतार भनी मानिएका एक किशोरको सवास्थ्य स्थिति र उसको जीवन शैली स्वतन्त्ररूपले बुझ्न पाउनुपर्ने माग निर्वासित तिबतेली संस्था सेन्टर फर ट्यूमन राइट्स एण्ड डेमोक्रेसीले गरेको छ ।

सन् १९९५ देखि गेधुन चोयकी निमा नाम गरेका ती किशोरलाई चीनिया सरकारले निगरानीमा राख्दै आएको तिबतेली जनता बताउँछन् । आइतवार उनी १५ वर्ष पुगे । वर्षेनी उनको जन्मदिन मनाई आएका तिबतेली जनताले उनको रिहाईको माग गर्दै आएका छन् ।

चीनियाहरूले आफ्नो प्रतिद्वन्द्वी धर्म गुरु खडा गर्दै छन् भन्ने सुन्नमा आएपछि दलाई लामाले गेधुनलाई सन् १९९५ मे १४ का दिन पंचेन लामाका वास्तविक अवतार हुन् भनी घोषणा गरिदिएका थिए । त्यसको केही दिन पछि उक्त केटो हरायो । चीनिया सरकारले ग्याल्सेन नोर्बु नामका अर्को केटोलाई पंचेन लामाको अवतार भएको घोषणा गर्‍यो । उनलाई शिगात्से शहरको ताशीलहुम्पो गुम्बामा राखिएको छ ।

चीनिया सरकारले सन् २००० को अक्टुबरमा एक बेलायती प्रमण्डल सामु पंचेन लामा स्वस्थ्य रहेको र विद्यालयमा अध्ययन गर्दै गरेको बताएको थियो । त्यस प्रमण्डललाई गेधुनको भनेर दुईवटा फोटोहरू पनि देखाइएको थियो तर फोटो भने दिइएन । ती फोटोहरू गेधुन कै थिए भन्ने पुष्टी त्यतिखेर गर्न असमर्थ भयो ।

पंचेन लामाको सन् १९८८ मा मृत्यु भएको थियो । तिब्तप्रतिको चीनिया नीतिको विरोध गरेका कारण उनलाई धेरै वर्ष बन्दी बनाइएको थियो । गेलुग्पा सम्प्रदायका उनी दलाई लामा पछि दोस्रो आदरणीय धर्म गुरु मानिन्थ्यो ।

बुद्ध जयन्तीया भिन्तुना !

□ चन्द्रकाजी शाक्य

यताबहा: गोफल टोल

चात्तु चाहिला वल हाकनं बुद्ध जयन्ती भीगु न्ह्योने
विश्व मानवमात्र यागु लागि खः थ्व पुण्यगु तिथि ।

वैशाख पुन्हि खः पवित्रगु दिन

जन्म, बुद्धत्व प्राप्ति, महा-परि-निर्वाण त्रि-संयोगया दिन ।

विश्व शान्तिया अग्रज बुद्ध, शीलया दाता

मध्यम मार्ग दर्शक, आर्य सत्यया ज्ञाता ।

मने भीगु न्ह्यावले ल्यै ल्यै दनेमा मानवीय सदगुणत

जगे जुडमा सदां मैत्री, करुणा व सेवा भावत ।

लुकु विडमा न्ह्यावले भीके अमानवीय गुणत

राग, द्वेष, मोह अले सारा लोभ, क्रोधत नं ।

बुद्ध, धर्म, संघ अले बुद्ध भावनात थुइके नु

शील सदाचार युक्त जुया बुद्ध जयन्ती, हनेनु ।

वलाना च्वनेमा भीके शील, समाधि, प्रज्ञा, सद्भावना

थ्वहे खः बुद्ध जयन्तीया मंगलमय शुभ-कामना !

मुक्त जुयेनु

□ धर्म सुन्दर वज्राचार्य (थिमि)

सुथः न्हापं सूद्यो लुई सनिलय् सूद्यो विई
एवमुरितं म्हिगः, थौं, कन्ह्य जुया दिन बिते ज्वी

थौं बूम्ह मचा, ल्यायूम्ह, बुढा जुया छन्हू सिइ
संसारया रीत जन्म ज्वीधुंका अवश्य छन्हू सिइ माःगु

निन्हूयागु थ्व जीवनय् जि जिगु धैगु मदयुका
सकलप्राणीया हित ज्वीगु ज्याः यायेगु स्वयेनु

अनित्य थ्व जीवन क्षण क्षण हे परिवर्तन ज्विइगु
अप्रमादी जुया उत्पाद व्यय धर्म याकनं थुइक्य नु

शीलया लखं म्वःल्हया समाधिया वलं प्रजायात थुइका
अनित्य, दुख, अनात्मयात लुमंका, थ्व भवसागरं मुक्त जुयेनु

Wishing you all the best Happy
Baishakh Purnirna

Sea Land Traders
Red Sun

Sports point

Sports & Musical Goods
Wholeseller & Retailer

Kantipath Jyatha, Kathmandu, Nepal

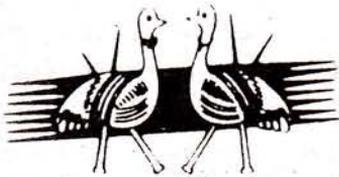
Ph. : 4267069, 4248856, (Res.) 4259870

Fax : 977-1-4269284, E-mail : sportspoint@mail.com.np

Also Remember us fo

Manufacturing of School Belts, Badges, Medals, Name
Plates, Shields, Trophy, Electroplating, Etching and
all types of screen prints as per your desired order.

"कुनै प्रकारको पाप कर्म नगर्नु. कुशल
कर्म गर्नु आफ्नो चित्तलाई परिशुद्ध
गर्नु. यही नै बुद्धको शिक्षा हो ।।"

२६२८ औं बुद्ध पूर्णिमाको उपलक्ष्यमा
समस्त नेपालीको सुख, शान्ति तथा
समृद्धिको हार्दिक मंगलमय शुभ कामना
व्यक्त गर्दछौं !

GRAND SHOPPING CENTER
Shukrapath Marga-180
Shukrapath, Indra Chowk
Kathmandu, Nepal
Hello: 259460, 253760

बुद्धया स्वावलम्बनवाद

□ सुवर्ण शाक्य,
ऊँ बाहाः, यँ

हलिमय तःताजि धर्मया सृजना जूगु दु । अप्वःधैथें मनुखं धर्मं धैतःगुया लिधंसा स्वावलम्बन मजुसे परावलम्बन जुयाच्वंगु खनेदु । धर्मं धैगु न्यनेगु, कनेगु, कनेगु व सीकेगु जक मखसे पालन यायेगु वस्तु खः । धर्मया ह्यलय् पालन याकीम्ह व पालन याइम्ह निखलः दैच्वंगु दु । ईश्वरं सृजना याःगु, ईश्वरपुत्र व ईश्वरया दूतपिसं दयेकातःगु, अपौरुषेय आदि धकाः धैतःगु ग्रन्थयागु खँ धकाः उकीयाते सत्यगु धर्मं कथं पालन यायेगु व याकेगु जुयाच्वंगु दु । थथे धर्मया खँ ल्हायेवल्य बुद्धधर्मयागु नं खँ वः । धाथेला धर्मं धैगु छगू स्वतन्त्र व अलगगु वस्तु खः गगु स्वच्छ, निर्मल, रंगरहित व संप्रदायविहीन खः । अथेसां धर्मप्रवर्तकया नामं धीधीकथं धर्मया नां दैवल । उगु नामं कय्च्यानातःगु धर्मय् धर्मप्रतिपादक धाःपिंगु थःथःगु व्यक्तिगत सिद्धान्तया खँ प्रतिष्ठित जजुं वनाः धर्मया लक्ष्य, धर्मया व्याख्या, धर्मया प्रतिपादन याःगु मखु । प्रकृतिजन्य मानवस्वभावयात दुनेथ्यक वालाः मानवजगतय् दुगु प्यंगू आर्यसत्ययात प्वलाः दुःख जायाच्वंगु लोकय् मनुया उद्धार ज्वीगु लंपुजक बुद्धं क्यंगु खः । बुद्ध स्वयमं धर्मयात थःगु हे धर्मं धकाः गुवलें मधाः । बुद्धं कंगु जुयाः मनूतसें बुद्धया उपदेशयात बुद्धधर्मं धकाः धाःगु खः ।

बुद्धधर्मया आधिकारिक स्रोत धायेगु त्रिपिटक खः । त्रिपिटक बुद्धं चैथकूगु ग्रन्थ मखु अले बुद्धस्वयाः न्हयःया परम्परां वैच्वंगु नं थ्व ग्रन्थ मखु । बुद्ध मध्ये धुंकाः वया शिष्यपिसं बुद्धं कनाथकूगु खँयात न्वयवयेकाः, लुमंकाः, सकसियां पाखें तथ्य खः धकाः प्रमाणित याकाः ग्रन्थया रूपं व्यूगु खः । त्रिपिटक छगू ग्रन्थ जूगुलिं नं थुकी बुद्धं धाःगु छुं छुं त्वःफी नं फु-बुद्धया विचाःकथं मत्वःगु छुं खँ तनायंकूगु दयेनं फुगु खँ आश्चर्ययागु खँ ज्वीमखु । अतिश्रद्धा व परिस्थितिबशा उखें थुखेया विश्वासया प्रभाव लानाः नं बुद्धया उपदेशया प्रतिक्लंगु अलौकिक व अन्धविश्वासया खँ थुगु ग्रन्थय् थपय् जूगु नं दयेफु ।

बुद्धं जिं हे थ्व लोकया सृजना यानागु खः, जिं हे धर्मया प्रतिपादन यानागु खः, जिगु खँ सकसिनं न्यनेमाः, जिगु खँ न्यंसा जक मनूत थ्व भव-संसारं उद्धार ज्वी, जिं

आशीर्वाद वियाः सकसितं उद्धार यायेफु, जिं हे थ्व लोकया मालिक खः, थ्व संसारय् जिहे सकतां खँया नियान्त खः धकाः थुज्वःगु खँ गुवलें मधाः । बुद्धं स्वर्गं नरकया आश व त्रासं नं गुवलें मब्यू । बुद्धं कल्पनाया भरय् वर्णन यानातःम्ह शक्तिसंपन्नम्ह थःथें मजुसे, मनुष्यकुलय् जन्मजूम्ह प्रत्यक्षम्ह विशेषतां जाःम्ह मनू खः । बुद्धं हे थःत थःधकाः गुवलें मधाः । मनूतय् विचय् विशेषम्ह मनू जूगुलिं वस्पोलयात महामानव धाइगु खः । मनूया गुनं महामानव ज्वीगु खः, मनूया गुनं बुद्धत्व प्राप्त याइगु खः, मनूया गुनं व्यापकगु अथाहकथंया प्रकृतियात नं थ्वीकाकाइगु खः । बुद्धं थुकथंया गुनं जायाः विशेषताय लानाच्वम्ह तथागत खः ।

अप्वः धैथें धार्मिक मतय् थःगु धर्मया ग्रन्थयात स्वतः प्रमाणकथं मानय् यानावैच्वंगु खनेदु । थःगु धर्मग्रन्थ हे मनूया जीवनसंचालनया लागीं मजिमगाःकथं याये माःगु ज्याखँया लिधंसा खः, लोक व लोकोत्तर जीवनयत्कं उद्धार ज्वीत माःगु सकतां खँया मूल स्रोत खः धकाः धाइगु धर्ममतत दु । थःथःगु धर्मकथं हे मनूया जीवन संचालन यायेमाः धाइगुलिं छगू धर्मग्रन्थया खँ मेगु धर्मया ग्रन्थया खँनाप मिलय् मजुयाः मनूतय् विचय् धार्मिक त्वापु ज्वीगु खः । त्वापुं यानाः दुःख सांगु खः । धर्मग्रन्थं धाःगु खँ हे लोकय् सर्वमान्य ज्वीगु खःमा न्हापा धर्मशास्त्रया आधारय् पृथ्वी चेष्टो धाःथें आःनं पृथ्वी गोल मखु धकाः हे धैच्वने मालीगु खः । उवलय् धर्मग्रन्थय् धैतः कथंया विरुद्धय् वन धकाः पृथ्वी चेष्टो मखु धकाः धाःम्हसित स्याना हे विल । धर्मग्रन्थयात स्वतः प्रमाण मानय् याइगुलिं यानाः मनूतय् प्रति तःधंगु अत्याचार जुल । ग्रन्थयात स्वतः प्रमाण खः धायेगु छगू धर्म असहिष्णुताया हुनि खः धैगु सीदु । थथे मानय् यायेगुलिं यानाः मनूतय्के धर्मान्धता, मिथ्यादृष्टि, अन्धविश्वास व मानसिक दासता व्वलंकावीगुया नापं मनूतय्के दैगु ज्ञानक्षमताया अभिवृद्धि यानायंकेगुली पंगलः थनावीगु याः । ग्रन्थयात स्वतः प्रमाण खः धायेगु त्वःनुगुलिं हे मनूतय् विचय् विद्या व सभ्यताया प्रगति जुयाच्वंगु खः । ग्रन्थं धैगुली रुढी, अन्धविश्वास व अज्ञानतां मनूतय्क भवाकलय् थुनेगु खँत नं दैच्वंगु खनेदु । ग्रन्थं धैगु ई व्यः व

परिस्थितिनापया धार्मिक, सामाजिक, राजनैतिक व्यवहार या परिपोषक नं जुयाच्चनीगु खः। गुगुं नं ग्रन्थयात प्रमाणसिद्ध खः वाय् मखु मखु धायेत बुद्धिया भर कायेमाः धाःसा बुद्धिहे जकं स्वतः प्रमाणगु खनेदत सिबाय् ग्रन्थ स्वतः प्रमाण ज्वीमखु धैगु अथे हे खनेदत। मनूत परिशुद्ध व मुक्त ज्वीत स्वतन्त्र ज्वीमाः। ज्या यायेगु स्वतन्त्रताया लागी बुद्धिया स्वतन्त्रता दयेमाः। बुद्धिया स्वतन्त्रताया लागी ग्रन्थवादया परतन्त्रता मदयेमाः धैगु अथे हे सीदु।

बुद्ध उपदेश वीबलय् मनूया ध्वीकेगु क्षमता स्वयाः वीगु याः। सुनां गुथायत्तक ध्वीके फैथे च्वं उम्हसित उथाय् तकया लागी शिक्षा वियाः सरल धंगं मनूयात ध्वीकेत स्वैगु। बुद्ध खं कनीबलय् थम्हं जक कनागु कनां मयासे सुनानं छुं खं मसिल मथुल धकाः न्यनधाःसा अल्लिस मचासे उपमा वियाः, उदाहरण वियाः ध्वाध्वीकावीगु कुतः याइगु। बुद्धया उपदेशया तरिका गुगुं न्यसःकथं जूसा गुगुं लिसः कथं जू। थम्हं कनागु खंयात न्यनाः न्यैक्व फुक खं खहे खः धकाः पत्याः याये माःगु मद्दु धकाः बुद्धं च्खेक धायेगु याः। बुद्धं तप्यंक धाःगु दु कि शिक्षाया खं धायेवं सुनानं धाल धकाः न्यनाखँय् ल्यू ल्यू बनेमाः धैगु मद्दु, परंपरानिसं चल्य जुयावैचंगु धायेवं थम्हं नं यायेहे माः धैगु मद्दु, गुगुं नं खं तर्कसम्मत् जू धायेवं उकीयात मानय् हे यायेमाः धैगु मद्दु, न्यायसगत जू धायेवंतुं नं समर्थन यायेहे माः धैगु मद्दु, थय्क स्वये बलय् मानय् यानायंके माःथे च्वंसां मानय्हे यायेमाः धैगु मद्दु, पत्याः याये ब्रथे च्वंसां पत्याः यायेहेमाः धैगु मद्दु। थयेहे हनाबना तयेमाःपिसं धालधायेवं, आचार्य गुरुपिसं धालधायेवं उकीयात मानय् हे यायेमाः धैगु मद्दु। गुगुं खंयात थम्हं स्वीकार यायेगु उचित ताल उज्वःगु खं हे नं हितकर ज्वीगु ला मज्वीगु ला, मेपिसं कुखिनीकथं ज्वीगु खःला, लिपाथम्हं कसा नये मालीकथं ज्वीगु खःला धकाः थःगु अनुभवकथं बिचाः यानाः स्वयेमाः। थःगु बिचाःकथं पाय्छि जू बाय् मजू धैगु खंपाखे थःगु विवेक छ्यलाः जक ग्रहण याये दैगु बुद्धया शिक्षा हे बुद्धधर्म जूगुलिं थ्व धर्मयात विश्वय् मनूया लागी विचारस्वतन्त्रता प्राप्तगु धर्म धकाः धैतःगु दु।

धर्म धैगु विश्वास यानाःलि उकीयात अभ्यास नं याये माःगु खं खः। न्यैजक न्यनाकायेगु, सिजक सीकाचनेगु बुद्धया शिक्षा मखु किन्तु स्यूगु, थूगु, ज्यूगु खं व्यवहारय् हे छ्यलेमाःगु खः। थःगु बुद्धियात थम्हं स्वतन्त्रपूर्वक छ्यलाः थम्हं तुं कार्यन्वयन यायेगु कथंया थ्व बुद्धधर्मया

स्वावलम्बनवाद खः। कर्पिगु भरय् जक च्वनाः कर्पिसं धाःथेजक खः धयाः परवन्त्रय् थःत लःल्हायेगु, थःसुयां दास ज्वीगु खं बुद्धं गुबलें गनं धाःगु मद्दु।

ल्यतुमतुल्ययाः, वातुमतुवालाः सत्यगु खं खः मखु धकाः वांलाक जांचय् यायेमा छम्ह विवेकीम्ह मनूया ज्या खः। बुद्धधर्म मनूया लागी छगू स्वतन्त्रगु विचार वीगु जुयाः थ्व धर्म मनूतय्त सहनशील व सन्तुष्ट याइगु जूगु दु। बुद्धशिक्षा धैगु स्वतन्त्रदिमाग व सहानुभूतिपूर्ण हृदयया शिक्षा खः। थुगु धर्म सम्पूर्ण विश्वयात थुकी दुने दुगु प्रजा व करुणाया संयुक्त जितं तुयूजः वियाः चकंकाचंगु दु। करुणां जाःगु बुद्धया शिक्षाया छत्रछायाय् च्वनाः मनूत जन्म व मरणया सागर पार यायेत लालकैचंगु दु। बुद्धं धैब्यूगु दु, सुनानं स्वीतं न उद्धार यायेफै, न स्यंकेफै। मनूत स्यनीगु भिनीगु थःथेगु हे ज्याखं खः। थः स्वयं हे स्वावलम्बी जुयाः ज्या यायेगुया लागी मनूतय्त बुद्धं पूर्णस्वतन्त्रा ब्यूगु दु। मनूया स्वतन्त्रताया न्यःने बुद्ध थः स्वयं हे उलि छुं मखु धकाः धर्मप्रचार याइम्ह उम्ह बुद्धया नुगः पूर्ण स्वतन्त्रवाद खः। स्वावलम्बन यायेया लागी छुं नं खँया हुनि ध्वीकाः न्यचिलेमाःगु खं बुद्धया शिक्षा खः, उपदेश खः, धर्म खः। उकिं बुद्धया धाथेयागु वाद धैगु हेतुवाद खः। हेतुवाद चतुरार्यसत्यया सारांश खः।

दुःख तंकेत धर्म यायेगु खःसा मनूखं मनूप्रतिजक मखु दक्व प्राणीतयप्रति हे दुर्व्यवहार यायेगु त्वःतेमाः। मनूखं मनूप्रति याइगु अनुचित व्यवहारया लिच्वः हे मनूयाप्रतिया दुःख खः। धर्मया ज्या उपदेश वाःगु जक मखु सदाचरणशील ज्वीमाः धैगु भावना व धारणा मनूया मनय् दुने स्वचाकावीगु खः। शिक्षा वीगुया लागी बुद्ध गुबलें संकुचित मजू। शिक्षा वीबलय् तःधम्ह, चीधम्ह, मिसाम्ह, मिजम्ह आदि धकाः ब्वथलेगु कथं बुद्धं गुबलें याःगु मद्दु वरु ल्वःम्हंसित ल्वःकथं स्यने कने यायेगु यायेमाः धकाः शिक्षायात महत्त्व वियाः मनूया गौरव तयेगु याइगु। बुद्धधर्मय् न्हापांगु शिक्षा धैगु मनूयात मनूया लँपुइ पाय्छिक यंके फयेकेगु खः। मनूखं गुगुं खँया प्राप्तिया लागी कामनाजक यानां मज्यू, थःगुलागी थम्हं तुं भूमिका नं म्हितेमाः। थःत थम्हं पत्याः ज्वीकथं थःगु विवेक बुद्धि छ्यलाः ज्या यायेदुगु भगवान् बुद्धया स्वावलम्बनवाद थौया लागी जक मखु म्हिगः व कन्हय्या लागी नं उलिहे उचितगु खः। विश्वय् बुद्धधर्मया गौरवमयगु मानववाद ब्वलंगु शिक्षा धैगु थ्व स्वावलम्बनवाद खः गुगुं खं विश्वं ध्वीकाः बुद्धयात सम्मान यानाचंगु दु।

सुपात्रय दुने तनाच्वंमह सूधी

□ रीना तुलाधर, "प.स.कोविद"

घाराक्क मिंक खापा सः वयेकाः मन मयजु लुखा दुहां वन । थन छैय् बूढिमह लतंमाया अजियात सुसाःकुसाः यायेत ज्याय् च्वं वयाच्वंमह मन मयजु । निम्ह मचाया मां व उमेरं ४० दै पुल जुइ । भुतुचा ग्वारामारा चिनाः हाकुचा ख्वाःमह मन मयजुया ज्या तसकं हे सेल्ला । ततःसलं हालेगुलिइ व नम्बर वन । चय्दं पुलाः नं छै थ्वक्क हालेफुमह लतंमाया अजियात न्येय्के फु । लतंमाया अजिया इम्ह काय्, इम्ह भौपिं अले ११मह छय्पिं दु । तःजहान जूगुलिं भौपिसं स्वये मलानाः विशेषं अजियात सुसाः कुसाः यायेत अजिया म्हायाय् रीतां ज्याय् तये हयातःमह मन मयजु । काय् भौपिं धयागुला अथे हे खः । अजिया याकः म्हायाय् रीताया भाःतपिन्याय् मगाः मचाः भचा दुगुलिं जागीर नया च्वन । मेगु छैज्याया भ्यातु कुवी धयागु ला सु मिसाया म्वः । उकिं रीताया न्हिच्छं मांयाथाय् च्वनाः सेवा याःवये मलाः । अय् जुयाः वं थःगु जागीर वःगु ध्यबां क्वतानाः तलव वियाः मन मयजुयात ज्याय् तयातःगु । व छम्ह दुगुलिं रीताया नं मन च्वं । लतंमाया अजिया भौपिनि नं याउँ हे धायेमाल । इमि मध्ये नं चीधीपिं निम्ह ला जागीर दुपिं । छैय् च्वनीमह तःधीमह बुद्ध शोभा छम्हेसित नं छु धाये । पिहां वपिसं वाना थकूगु ज्या पूर्वकेगु भाला मकासें मगाः वं । अथेला बुद्ध शोभा विहारय् वनाः भिक्षुपिनिपाखें बुद्ध शिक्षा न्यनाच्वंमह । धर्मया खं न्यनेकने यानाच्वंमह जुयाः शील स्वभाव वांलाः । सहन शक्ति दु । भौपिं निम्ह अफिस वनीगुलिं छैज्या याकःचां यायेमाःसां नुगः कय्मकुं ।

न्हयागुसां मन मयजुया पाखें यक्व हे अःपुयां च्वन सकसियां । वरु लतंमाया अजिया हे स्वये मयो मन मयजुयात । वं हे फुक्क याका च्वनेमाःमह थः । हानं वयात हे लाको धयाः व्वः वियाच्वनीगु अजिं । मन मयजु नं छु कम अजिनाप ल्वाल्वां ज्या यानाच्वनी । उलि ल्वाये हाले मदुसां छुयाये इमि । अजिया गथें न्हि छुयाये ? मन मयजुया गथे ई छुवये ?

मन मयजु अजिया कोथाय् थ्यन ।

"धुइले ला गारे जू वयागु ?" अजिया म्हुतु ज्वल ।

"धायेबलय् अःपु । करपिन ख्युलं दनाः गुलि ज्या सिधेका वये माः । वँपु, लः का, जा थु, मस्तय्त नकि अह...." मन मयजुया जवाः ।

"हालीगु हे स्व रे थ्व मिसा स्वये नं प्वन्यानी थें च्वं ।" अजिया क्वाये मगाःनि ।

"आपाः प्वन्यानी पायानी धयादीमते न्हां जितः । तंतिं पिहां वइ । ज्यापुनी स्यु जिपिं वुँज्या यानाः नइपिं । अजिं स्यूला बुद्ध शोभा पीतं जितः कंगु । भन्तेपिसं बाखं कंबलय् धाःगु हं ज्या याना नयेगु ल्याखं दकसिबे च्वन्हायाःगु वुँज्या यानाः नयेगु हं । बुद्ध भगवानं थथे धयातःगु दु हं ।" मन मयजुया थःगु जातीई गाक्कं गर्व दु ।

"छिपिं ज्यापुनी हं । जिपिं ला भन् बुद्ध भगवान्या शाक्य जात हे ।

"थःतुं लिवाक्क वइमह । हानं वया हे सः तसः ।" अजि भनुभनु हाल तितिं ।

२५४८ औं बुद्ध पूर्णिमाको पावन अवसरमा समस्त नेपालीमा सुख, शान्ति र समृद्धिको कामना गर्दैछौं ।

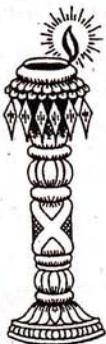
जसले शील (धर्म) बुझेको छ, तर प्रयोगमा ल्याउँदैन,

ऊ त्यो मान्छे सरह हुन्छ

जसले बत्ति बाल्छ र आँखा चिम्लिन्छ ।

Shrestha Oil Distributors

595, Battisputali Sadak, Ktm-9, Nepal
P.O. Box : 9008, Tilganga, Kathmandu,
Tel : 4483981, 4490067, Fax : 977-1-4474193
E-mail : aksth@wlink.com.np

“गुइले जुल छु स्यू छिं । गुलिं घडी स्वयं सःम्ह थें हालाचवनी ।” मन मयजुया जवाः ।

“घडी स्वये मसः धकाः हेपे यायेमते जितः छं मयजु । निभाः द्यो जक स्वयाः पाय्छि इलय् ज्या याना चवनापिं जिपिं । जिमिगु इलय् निभाः द्यो हे घडीका छु स्यू छिमिसं ।” अजिया फुई । “न्यने मयो जि । छुं छकू नवातकिला” “जिमिगु इलय् जिमिगु इलय्” । छिगु क्वपुलाःगु बाखं न्यनाचवने मलाः जिमि । थथे धयाः अजिया कोथाय् वं पुइत मन मयजुं तुफि ल्हातिइ काल ।

थुपिं निम्ह अजि व मन मयजुया खंल्लाबल्ला थुकथं हे न्हयानाचवनी । सः ततःसः निम्हसियां । म्हुतु छ्वारि उलि हे । वं वइत वं वइत क्वति थुनाः हाली । हानं व हे खंय् ख्याःखी याना छोइ । ई न्हयैपुक थुकथं हे न्हयाना चवनी इमि ।

अजिं लाको पाको धयाः वःव्यूसां मन मयजुया नुगलय् मस्याः । वरु न्हिच्छि न्हिच्छि अजिं “जिमिगु इलय्” नांया पुलां बाखं न्यंकाचवनीगुलिं भ्यातुया वइगु वयात ।

ज्या यायां त्यानुल धकाः जँ छक्कः छु ती मन मयजुं अजिया बाखं न्हयाइ-“उलि ज्या यानां त्यानुका मखुला छिमि मावेचनत । जिमि इलय् थें ज्या याये माःगु । जिमि भातपिन्थाय् ५०म्ह जहान दु । थथाय्गोगु फोसिइ जा थुइगु । थौकन्हे थें ग्यास भुतु च्याकेगु दुला । सिं द्याः जाः थुइगु । मिखा पालुकक मि फू फू यायेमाः । न्हिच्छि न्हिच्छि दौं दौं सिं पालेमाः । सिं पायेमाः । थौकन्हे थें वजारय् वजि न्यायेगु दु ला । चिच्छि न्हिच्छि वजि ल्हुइमाः । अले थौकन्हय् वियर धाःगु न्यानाः त्वनीगु मखुला मिजंतय् । जिमिला सारा न्हिच्छि न्हिच्छि मिइ चवनाः अय्लाः कायेगु । मिजंतय् अय्लाः हे त्वनेमाः । च्या धयागु गन काः वने । जिमि ससःअवुपिं वासः पसःया वंजाःतका स्यूला छं । अले भौपिनि बोरा बोरा वासः हायेमाः । कुतिइ कु कु वासः ल्हुइमाः । थःछेंय् वन्नाः त्यानुकक लिहां वये । याउंके दने मास्ति वइ । गन दने दइ । वासः भाग मिले याना तःगु भ्यगः भ्यगः न्हयोने तये हइ मांजुं । वाचा वाचा ईतक वासः गुलि चिनाचवनेगु ध्व ल्हाःतिं । थौकन्हे थें तँ पतिं हितिइ लः वःला । दुवातय् थ्यंक वनाः लः ल्हययेमाः.....।” वइका थुकथं हे अजिया पालय्या बाखं । भ्वाधःगु टेप रिकर्डर हायेकाः सच्छि व च्याकः व हे पुलांगु म्ये न्यने थें मनं मयजुयात ला वाकक हे वइगु ध्व अजिया बाखं न्यनेगु ।

हानं “छुयाये मै थौ थथे मफेकाः चवने माल सुयां मयेकाः” धकाः अजिं नुगः मछिंका धाइबलय् मन मयजुया उघिमय् मिखा पालुया वइगु ।

अजिं नुगः मछिंकाः धाइ गबले- “न्हिं न्हिं सुथ न्हापनं दनाः त्वःमफीक गःचाः हिऊ वना चवनाम्ह मै जि ल्यासेबलय् । आः तुतिं चुइ हे थाकुल छुयाये । उलि उलि मछिं ज्या यानाचवनागु ल्हाः ध्व । आः संके हँ थाक्या वल । सुयां ततःधंगु ज्या जुल धायेवं सुं मव्वंसां थःथितिपिसं लतंमाया छम्ह निं व्वनेगु त्वःफिकी मखु । ज्या निं धकाः अपाय्चवः नां जाःम्ह ध्व लतंमाया । थौ थःगु जिउ हे ल्हवने थाक्या वःबलय् सुयां स्वये मयेका चवनेमाल छु याये ।”

बुढापाया दुःख भोगये यानाचवन्मह अजि खनाः मन मयजुया नुगः नं उलि हे मछिं । न्हिं न्हिं नापं चवनाः मायां न्यने धुकल वया अजिनापं ।

कोथाय् वं पुइ सिधेकल वं । आः अजियात वसः फेरये याकेगु पाः । मह छम्हं कइ जक वयाचवंगुलिं न्हिं छजु वसः फेरये याकि धयातःगु डाक्टरं । मन मयजुं अजियात छर्सिनिसें मिसा लं त्वकल, जनी फेन, पर्सि त्वकल । पेटिकोट त्वकूवलय् खि वयका तःगु खनेवं लागि चाल व- “हरे दैव ! खि वयेका चवने सिधल का मखुला । जिमि भाःतया डिडि ९०दं फूम्हसित खि चो काये म्वाःनि आःतक । छि जुल ८०दं तिनि फूम्हं गुलि जक खि-चों दुःख वीगु जिमित हरे ।” “छि... नवल ।” धाधां न्हाय् कय्कुकल । लागि चाचा अजियात पेटिकोट हीकल ।

अजिं नुगः मछिं ख्वाल धाल -“अपाय्चो हाले माःगुला धयागुनि । जिं चायेक वयेकागुला । पी हे मफइगु गथे याये जिं ।”

“स्यू स्यू जिं व छिगु पहः । छिगु वसः न्हिं न्हिं हिया चवन धकाः पीतपिं हालीगु । लः मदयाः गयचवंक हाहाकार जुयाचवन थौकन्हे मस्यूला छिं ।” मन मयजु लागि चाःगु दीगु हे मखु ।

“जिगु वसः उलि हीत लः मदु धायेमाः, छु धायेमाः, छु धायेमाः छिमिं । दुवातनिसें लः ल्हेयाः वसः हियाचवनापिं जिपिं स्यूला छिपिं जाधीतय्सं । छिमिथें सर्फ, सावुं तया हीगुला व नं खाः लः तयाः हीमाः । सुथय् कौला यानाः न्हिच्छि विक वसः हियाः बहनी बेलि तिनि याये दइगु । जिमि पालय्यागु दुःख छु स्यू छिमिसं ।” नकतिनि तक नुगः मछिंकाचवन्मह अजिया फुई फुई हे तं वल ।

“मयल मयल छिगु बाखं न्यने । जिगु न्हाय्पं गुइन ।” मन मयजु नं जागे जुल ।

अजियात सुसाः कुसाः यायेगु अपाय्चकं थाकुगु ला मखु ज्याया नामं । अयनं अजिं ज्यायां खंय् घुकि जक न्यंका चवनीगुलिं मन मयजुयात ज्या हे त्वःता वनेला धयाथें चवनीगु गबले । अथेला वयात जक मखु अजिं थः

भौपिन्त जक कम ब्वः बियाचवनीगु मखु । भौपिन्त “ज्या खुनिचात” धायेगु ला वया म्हुतुइ घानाथें । थः वल्लानिवलय यानागु ज्याया वयान यायेगु वया पेवा थें । न्ह्यागु जूसां थःगु धकाः जीर्ण जुयाचवंगु शरीर तःगु कष्टया कारणं अजि अथे हाले यःगु छेजःपिसं सकसिनं स्यू । बुढिम्ह हालीगु न्यने मयोगु जक खः सकसियां । मेपिं ला हालीगु न्यने मयो धकाः अजिया न्ह्योने चवनी हे मखु । मन मयजुया ला न्ह्याःसां म्हाःसां वया न्ह्योने हे चवनेमाः त्वात्वां जूसां ।

न्हिनसिया नयेगु नये धुनेवं अजिया न्ह्यो वल । न्हिनय् चनीवलय निघौ स्वघौ नं छस्वां चनीगु अजि । अले चान्हय् न्ह्यो मवः धकाः थःतुं हाला जुइ । अजि न्हिनय् चनकि मन मयजुयात धाःसां साःप ज्यू । वया मज्जां वैठकय् वनाः टी.भि.स्वःवने दइगु । अजियात निभालय् ध्यने धुनेवं मन मयजु वैठकय् वन, टी.भी. सिरीयल स्वेत । टी.भी. धाःसा च्याका मतः । थम्हंतुं च्याकाः नं स्वये मछः व । अजिया तःधिकःम्ह भौ बुद्ध शोभा पिहां वनेगु वसतं पुनाः वैठकय् खने दयेक वल ।

“पीत पिहां भाये त्यनागु ला ?” मन मयजुं न्यन । “खः विहारय् वना वये । थौ विदेशं विज्यानांच्वंम्ह तःधंम्ह भन्ते नं उपदेश कनीगु हं । छ नं वये न्ह्याःला ? अजाःपिं तःधंपिं भन्तेपिनिगु दर्शन जक यायेगु नं तःधंगु पुण्य स्यूला छं ।”

“म्हाल T, V Serial स्वये मानि जि ।”

“थौ शुक्रवार छु नं वांलाःगु Serial वइ मखु । कानु वयेगु सा ।”

“अयसा वयेला जि नं” मन मयजु विहारय् वने मास्ति वयेकल ।

“अजि धं दिल मखुला ?” बुद्ध शोभां न्यन ।

“खः न्ह्यो वयेकल । आः चनी तिनि निर्घो स्वघौ नं ।”

लवय्सं च्वंगु न्हायकनय् सैं छकः पिल मन मयजुं । निम्हं पिहां वन ।

विहारयागु तःधंगु हलय् मनूत जायेक फेतुना च्वन । शान्तम्ह बुद्ध मूर्ति न्ह्योनेसं स्थापना यानातःगु दु । हलया अंगलय् छ्चालिं बुद्ध जीवनीया किपाः ब्वयातःगु दु । वातावरण शान्त । थाय् खालिथाय् मन मयजु व बुद्ध शोभा निम्हं फेतुत । पलख जायेवं तःधंम्ह भन्ते हलय् दुहां विज्यात । वसपोलया ल्यू ल्यू मेपिं भन्ते आसनय् फेतुना च्वपिं सकलें दनाः वन्दना यात । भन्ते आसनय् फेतुना विज्यायेवं सकलें हानं फेतुत ।

छसिनिसे ज्याभवः न्ह्यात । न्हापां पञ्चशील प्रार्थना याकल । मन मयजुं नं मेपिसं धाःधाःथें सःसःथें ब्वन ।

विस्तारं भन्तेया उपदेश नं न्ह्यात - “..... चतुआर्य सत्य व आर्य अष्टांगिक मार्गायात यथार्थ थुइकाः थुकियात धारण यायेगु हे छगू सत्यगु धर्म खः । धर्मया मेगु परिभाषां फुकं संप्रदाय जक खः । चतुआर्य मध्ये न्हापांगु सत्य दुःख सत्य खः । निगूगु दुःख समुदय सत्य । स्वंगूगु दुःख निरोध सत्य । प्यंगूगु दुःख निरोधगामिनि प्रतिपदा आर्य सत्य ।” उपदेश गहन रूपं न्ह्याना वनाच्वन । मन मयजुया म मदयाः वल । प्यनय् मिं पुनावल । मथुगु भाषं कनाच्वंगु अनुवाद मजुतले ला न्ह्यो हे वल । तीजक लिक्कसं च्वंम्ह बुद्ध शोभायात खानाः न्यन - “पीत गबेत कनी तिनि वने मत्योनिला ?” बुद्धशोभां नं चीसकं धाल- “हालेमते । ध्यान बियाः न्यो । थजाःगु अमूल्यगु उपदेश गबले न्यने दइ ।”

उपदेश छस्वां न्ह्याना च्वन “..... संसारय् थी थी दुःखमध्ये छगू दुःख “जरापि दुक्खा” अर्थात् वूढावूढी जुइगु दुःख । जन्म जुइवं वूढावूढी जुइ माःगु दुःख नं छन्हु वइ । वूढापा धयागु छगू दुःख “दुक्ख आर्य सत्य” नामं भगवान् बुद्ध हे कना विज्याःगु जुयाच्वन.....” “जरापि दुक्खायागु” व्याख्या वःवलय् मन मयजुया ध्यान वन । भन्तेनं वूढावूढी जुइगुया दुःख सत्य कनायंकूलिसें मन मयजुया मिखाय् लतंमाया अजि लुयावयाच्वन । उपदेश न्ह्यानां च्वन- बुद्ध कना विज्याःगु मौलिक दर्शन अनित्य, दुःख, अनात्मा, ध्व संसारय् नित्य धयागु छुं मद्दु । सकतां परिवर्तनशील खः । मचापिं ल्याय्म्ह, ल्यासे जुया वइ । ल्याय्म्ह ल्यासेपिं वूढावूढी जुयावनी । वल्लाःम्ह वमलाना वनी । निरोगीम्ह रोगी जुयावनी । थुकथं हे अनित्यगु संसारय् भीगु जीवन चक्रं अनित्य स्वभाव नं भीत क्यना च्वंगु हे दइ अज्ञानताया कारणं भीसं मखनीगु खः, मचाइगु खः । गथे हाकुगु सुपाचं भुना तयेवं तुयुजः वीम्ह सूर्घां खने दइ मखु वथेंतु भीगुः मनय् अज्ञानताया हाकुं भुना तःगुलिं जीवनाया यथार्थ सत्यायात भीसं वाःचायेके मफयाच्वनी । ज्ञानया जः खके मफयाच्वनी..... ।” भन्तेया स्पष्ट दुःखःगु उपदेश मैत्रीपूर्ण सलं ध्वयांच्वन ।

न्हापा जूतले ध्यान मवंम्ह मन मयजुया थुया वःलिसे मन प्रसन्न जुल- “थजाःगु वाखं कनीगु जुयाच्वन विहारय् । न्यने हे मनं जिंला । बुद्ध शोभा पीतं न्हापा न्हापा हे जितः छय् विहारय् ब्वना महल खइ । दुःखया संसार खनी । उकिं व जुल ध्व जुल भी खर्यां जुइ मालीगु । थजाःगु उपदेश लतंमाया अजियात न्यके दःसा सका । जिं हे सःसःथे कना वी माली । थन भन्ते नं धया विज्याःथे ध्व संसार फुकं अनित्य खः । अजिं नुगः मछिंका दीमते धाये माली । अजिं ध्वीका काये फःसा हालीगु नं कम जुइ सके । जिमित ब्वः वीगु नं त्वःता दी सके ।” मन मयजु मनमन साःप हे लयताल । ❀

जिगु जीवनया उद्देश्य

□ डा. लक्ष्मण शाक्य

“लक्ष्मण दाइ, छपिनिगु जीवनया उद्देश्य छु ख ?- थ्व न्ह्यसः जितः हनेबहम्ह भिक्षु सुशीलजुं न्यना विज्यागु खः ।

व दिं नेपाल सम्बत १९२४ प्रतिपदा म्हपूजाया दिं खः । जि व भन्ते सुशील निम्हजक उकुन्हु एकान्तगु थाय् मा मां थानकोटे त्रिभूवन स्मारक पार्कया छगू ताहाकगु मेचे याउंक फेतुना थःगु जीवने अनुभव जूगु उगुं थुगुं खँ । न्यने-कने याना न्हिनसिया ३ ता ई हना च्वनागु खः । भन्तेया न्ह्यसःयात जिं चिहाक कथं थुकथं लिसः वियाः-

“भन्ते, जि जन्मं येँ नेपाःया शाक्य कुलयाम्ह छम्ह काय्मचा खः । मचावले नेपाःया प्रचलित महायान-वज्रयान परम्पराकथं मञ्जुश्री नक महाविहारे प्युन्हु यंकया चुडाकर्म संस्कार खंका हुकँ जुया बौद्ध धायेका च्वनाम्ह । लिपा २०२७ पाखें स्थविरवाद बौद्ध परम्पराया भिक्षुपिं नापं सत्संगत जुल । कथहं जि श्रामणेर व भिक्षु जीवन तःदं तक हना । जि थाइलैण्ड वना त्रिपिटक बौद्ध ग्रन्थ आदि अध्ययन याना जि प्रभावित जुया । उकिं स्थविरवाद बौद्ध परम्पराया मूल उद्देश्य हे जिगु जीवनया मू उद्देश्य जूवन । निर्वाण प्राप्त यायेगु हे जिगु सर्वोच्च लक्ष्य जूल ।”

- भन्ते नं हानं न्यना विज्यात, “थौं कन्हे छु याना विज्याना च्वना ?”

- जिं धया, जि थौं कन्हे छँ हे दु । थाई राजदूतावासे कर्मचारीया ज्यां राजीनामा याना फुसंत कया च्वना । छँ अध्यापन ज्याय् ल्हा तेगु मन तथा च्वना । लिपा स्थविरवाद धर्मया व्यापक प्रचार-प्रसारय् लगे जुइगु मनसुवा दु । काय् छम्ह दुगु नं आ येँ न्हू बानेश्वरे च्वंगु विश्व शान्ति विहारे श्रामणेर भन्ते जुया अध्ययन याना च्वंगु जुल । उकिं गृहस्थया जिम्मावारी म्ह जुल ।

-“स्थविरवाद बौद्ध धर्म प्रचार-प्रसार यायत छपिनिगु योजना छु दु” हानं भन्तेजुं न्यना विज्यात । जिं थुकथं खं व्याका-

-छपिसं स्यूगु खँ खः जि न्हापा भिक्षु सुशोभन जुया च्वना बले “नेपालय् ५०० (न्यास) भिक्षुपिं स्वये दयेमा” धैगु सफू च्वया प्रचार यानागु खः । व विचाः जिं मतोता नि । फुसंत दतकि हे उखेपाखेया ज्या न्हयाकेगु

विचाःदु । थ्व ज्या निगू तःगिं कथं न्हयाकेज्यू ।

(क) अल्पकालिन योजना (ज्या) व

(ख) दीर्घकालिन योजना (ज्या) ।

दीर्घकालिन योजना कथं कायेगु जूसा पूज्य ज्ञानपूर्णक महास्थविरजुं याना विज्याः थें हे बौद्ध शिक्षालय् दयेका ज्या याना वनेमाः । बौद्ध संघं अनुमोदित विद्यालय्, महाविद्यालय व विश्व विद्यालय संचालन यायेगु वातावरण हयेमागु महसूस जूगु दु । अथे हे निःशुल्क अस्पताल व भोजनालय नं संचालन यायेमाःगु दु । अल्पकालिन योजना शुरु याना वनेगु कथं थी थी ज्याभ्वः दयेका यंकं फू । छगू उदाहरण थन न्ह्यथने :-

(१) अखिल नेपाल भिक्षु महासंघया अनुकूल कथं अनुमति कया छगू विहारे वा केन्द्रे बाज्यः वने धुकूपिं श्रद्धालु गृहस्थपिन्त स्वलाया दुर्लभ प्रब्रज्या वीगु । उमिगु संख्या १०म्ह निसें कया ५० तक वा कत्ताय् फैगु कथं

Maheshwari Traders

Benu Maheshwari
Hement Maheshwari

Exclusive Imported Suiting
Shirting with Tailoring
Service

Shop No. 37, Bishal Bazar, New Road
Kathmandu, Nepal

Tel : 4242236, Fax : 977-T-4285844

E-mail : info@maheshwariboutique.com

Online order : www.maheshwariboutique.com

(हाल) भिक्षु उपसम्पदा प्रब्रज्या बिया तालिम वीगु ।

(२) ध्व कार्य माघपुन्ही कुन्हु शुरु जुया वैशाख पुन्हीतक्कं पुवंकेगु जुइ । लिपा न्ह्याःपिं त्यागी जुया वंसां ज्यूगु व्यवस्था यायेगु । मेपित सम्मानपूर्वक प्रमाण-पत्र बिया गृहस्थीकथं उपासक याना विदा बिया छवे ।

(३) ध्व ज्याया मू उदेश्य धैगु स्थविरवाद परम्पराय् श्रद्धादानपिन्त दीक्षित यायेगु व ध्व परम्पराया राष्ट्रिय स्तरे प्रचार-प्रसार यायेगु खः ।

(४) ध्व अल्पकालिन योजना पूर्वकेत माःगु समिति आदि व्यवस्था याना व्यवस्थित रूपं न्ह्याः वनेगु जुई । थुकियात आर्थिक सहयोग स्वदेशी व विदेशी श्रद्धालुपाखें वा लाकेगु जुई । ध्व पूर्णरूपं सम्भव दु । स्वयं सेवक पिनिगु ग्वाहालि नं कायेगु जुइ ।

जिं थःगु वाकिगु जीवन थुकथंया कुशलकार्य पूर्ण यायेत देछाय्गु संकल्प तक्कं याये धुंकागु दु । ध्व नं छगु जिगु जीवनया सहायकगु अप्रत्यक्ष उदेश्य खः ।

स्थविरवाद बौद्ध परम्पराय् च्वना जीवन हना च्वपिं सम्पूर्ण भिक्षुपिं, अनागारिका, शीलवतिपिं, उपासकपिं व उपासिकापिं सकसियां थःथःगु सर्वोच्च लक्ष्य धैगु हे निर्वाण प्राप्त यायेगु खः । उकिं हे जुइमाः न्हयागुं छगु बांलागु कुशल कार्य यायेबले नं निर्वाण कामना याना याइगु-इदं मे पुञ्ज निव्वानस्स पच्चयो होतु धाइगु ।

निर्वाण प्राप्त यायेत प्यंगू मार्ग व प्यंगू फल प्राप्त यायेमागु व्यवधान दु । थुकिया व्याख्या पालि त्रिपिटके पूर्वक कना तःगु दु । थन उल्लेखयाना च्वने मखुत । तर ध्व खँ पक्का खः कि निर्वाण परम सुखया अवस्था खः । ध्व थुलि च्वन्ह्या व पवित्र कि बयान याना साध्य मजू । अनुभव हे याना कायेमागु खः ।

थौया २९ औं शताब्दी नं श्रीलंका, बर्मा (म्यानमार), थाइलैण्ड थें जागु देशया अधिकांश जनतापिनिनं परम लक्ष्य धैगु हे निर्वाण प्राप्त यायेगु खः । छायाध्यासां थन च्वपिं मनूत स्थविरवाद बौद्ध परम्पराप्रति समर्पितपिं खः ।

अन आतक्कं परम्परागतयापिं भिक्षुपिं, अनागारिकापिं, उपासकपिं, उपासिकापिं दु । अले उपिं पालि त्रिपिटक बौद्ध वाङ्मयया लिधंसाय् जीवन हना च्वपिं खः । उमिगु दैनिक जीवनय् दान, शील, भावना व प्रज्ञायात तःधंगु

स्थान बिया वया च्वंगु खनागु दु । उमिसं राष्ट्रिय स्तरय् हे थुकथं रीति-रीवाज, नखः चखः दय्का हना वया च्वंगु दु । वैशाख पुन्ही, जेष्ठपुन्ही, आषाढ पुन्ही, कार्तिक पुन्ही, माघ पुन्ही, जेष्ठ पुन्ही, आषाढ पुन्ही, कार्तिक पुन्ही, माघ पुन्ही आदि दिं उमिगु निमित्त तःधंगु पर्व खः । वर्षावाष हनेगु, अष्ट परिष्कारादि चीवर वस्त्र भिक्षुपिन्त दान वीगु, विहार दयेका वीगु थः काय म्हायायपिं बुद्ध शासनय् लःल्हाना वीगु इमिगु लागि तःधंगु गौरवया खँ खः- पुण्य संस्कार अभिवृद्धि याय्गु विश्वास खः । ध्व फुक्क धर्म कर्मया ज्याखँ उमिसं निर्वाण कामना याना हे याइगु खः ।

थौ कन्हे भ्नीगु नेपाः भगवान् शाक्यमुनि बुद्ध बुगुदेशय नं थुगु शुद्धगु स्थविरवाद परम्परा थनिं ६० दँ ति न्ह्यो राणा कालय् पुनर्जागरण कथं दितिने धुंक्कगु खः । वि.सं. २००७ सालं निसें गाक्कं प्रचार प्रसारय् बल । आपालं महायानी व वज्रयानी बौद्ध जुया च्वपिसं थुगु भिक्षु परम्परायात लसकुसयागु जुल । आतकया दुने भिक्षु, अनागारिका जुया जीवन हना बपिं हना च्वपिं हे सलंस दतं मयाय् धुंकल । उपिं मध्यलय् जि नं छम्ह जुई दुगुलिं अहो भाग्य भालपाः च्वना ।

स्थविरवाद शासनय् जिं थःत सुरक्षित भालःपा बुद्ध, धर्म-संघया शरणे वना, फुफुकथं दान, शील व भावना वृद्धि याना गृहस्थ जीवन हना वयाच्वना । जितः थुगु परम्पराया दर्शन तस्कं यः तायेका च्वना । ध्व दर्शनयात हे अध्ययन यायेगु, पालनयायेगु समर्थन यायेगु, रक्षायायेगु जक मखु तन- मन-धन बिया प्रचार-प्रसार तक्कं याना वनेगु हे जिगु थुगु मनुष्य जीवनया मू ज्या भाल पीधुंगु दु । जितः पूर्ण विश्वास दु, जिं भिंगु, बांलागु, आर्यपिसं प्रशंसा याना तःगु मार्गय् न्ह्या वना च्वनागु दु । जिं ध्व हे खँ थः थितिपिं, पासापिं, इष्टमित्रपिं, गण्यमान्य जनपिन्त धया व कना वयाच्वना । थुकि हे जिं थःगु नं हित कल्याण व परजनया हित कल्याण जुइगु तायेका च्वना ।

जितः अनुभव जुया च्वंगु दु कि स्थविरवाद बुद्ध धर्म प्रत्येक व्यक्ति, समाज, देश व विश्वया कल्याण जुइगु पूर्ण सम्भव दु । स्थविरवाद दर्शनय् प्राणीमात्रया आदि, मध्य व अन्ते तक्कं कल्याण जुइगु खँ बहसजन हित सुख जुइगु स्पष्ट व्वया तःगु दु । ध्व दर्शन शान्तिया दर्शन खः । धन हिंसा व स्वार्थी पना यात गुगु कथनं समर्थन व

प्रोत्साहन वियातःगु मद् । बरु सुनां धर्माचरम कथं जीवन हनि वयात धर्म रक्षा याई "धम्मो हवे रक्खतीति धम्मचारी " धयातःगु दु । अथे धैगु पालि त्रिपिटकया वर्णन कथं मनूत थःधःमहं रक्षा याये फुपिं प्राणीपिं खः, उमिगु विश्वाष धैगु हे थःया नाथ थःहे खः । भगवान् बुद्ध स्वयम हे उमिगु लागी मार्गदर्शक जक खः मुक्तिदाता वा मोक्षदाता मखु-"अक्खातारो तथागता ।"

थेरवाद दर्शन मानवीय भावनां ओतप्रोत जू । थन मैत्री, करुणा, मुदिता, उपेक्षा थें जाःगु उच्च मूल्य दुगु उपदेश जक मखु अनित्य, दुःख अनात्म थें जागु पूर्ण रूपं वैज्ञानिक कथं व्याख्या याये ज्यूगु दर्शन नं दुथ्या । उकिं हे खः जिं आपालं विचायाना, चिन्तना याना, भावना याना स्थविरवाद यात थःगु जीवनया दर्शन रूपे नालाकयागु खः । थुकी हे जिगु सम्पूर्ण जीवनया सफलता व असफलता सुला च्वंगु तायेका च्वना ।

स्थविरवाद दर्शन कथं जिगु जीवनय मार्ग फल थें जागु परमार्थगु उपलब्धी आःतक लाना काये मफुनि ।

थुकी जिगु व्यक्तिगत कार्य कमजोरी यक्वं दनिगु वा चायेका च्वनागु नं दु । लोभयात त्याके मफुनि, द्वेषयात बुके मफुनि अले मोहयात नं हा नापं ल्यें थना वां छुवे जिं अवश्यं मफुनि । निर्वाण प्राप्तयाना काये नं मफुनि । तर उगू अवस्थाय् थ्यंक वनेगु लं स्पष्ट जूगु व विश्वास दुगु अनुभूति हे जिगु जीवनय आतक्कया तःधंगु उपलब्धि तायेका च्वना ।

नेपाल सम्वत १९२४ प्रतिपदा दिसं वस्पोल भन्ते श्रद्धेय भिक्षु सुशीलजुं जिगु जीवनया उद्देश्यया बारय् न्यना विज्यात । जितः मनुष्य जीवनया उद्देश्य बारे वाःचायेका व्यूगुलिं वसपोल सम्यक्सम्बुद्धया शिष्ययात सादर वन्दना दु । जिगु सुनं शुभचिन्तकपिसं जितः हानं नं जिगु जीवनया उद्देश्य बारय् न्ह्यसः न्यन धाःसा जिं भचा हे अलसि मचासे, मछः पहः मवेकुसे, इमान्दारीपूर्वक थुकथंया हे लिसः वीगु कृत याये । वस्पोलपिं जिगु लिसः न्यनाः तं चाया विज्याई मखु बरु अनुमोदना याना विज्याइ धैगु भलसा दु । अस्तु । ❁

Wishing you all the best on the occasion of
Happy Buddha Purnima
Happy New Year 2548

Nura Group & Companies

Bagh Durbar, Kathmandu, Nepal
P.O.Box : 748, Tel : 4201960,
4247429, 4266830, Fax : 4222873

Life Education

Ven. Master Hsing Yun

Fo Kuang Shan, Taiwan

Though education to improve one's life has grown in importance nowadays, it seems that few people understand what it is about. Real wealth is not money, fame, or property; the most valuable thing is life itself. It is evident that our lives are infinitely more important because when we are in life-threatening situations, we will give up any amount of money in order to save ourselves.

However, our lives are not rooted in our physical bodies alone. Life needs the support of the causes and conditions provided by different members of society, without which

our lives cannot be sustained. Furthermore, there is life in nature, society, and family, just as in the individual.

Life is energy, function, and we need to use it to interact with one another. For instance, rain waters the woods and trees, which in turn conserve the rainwater. Humans live off the land and provide the conditions all around. No one can survive all by him or herself.

Those who understand life know that humans, animals, and plants all have life. Even our clothes, shoes, furniture, and dishes have life. Some people's shoes only "live" a few months, but others "live" for a year or two. Life manifests itself through the existence and continuance of all things.

How extensive is life? It is endless! How expansive is life? It is limitless! The meaning of "Amitabha Buddha" is limitless light and endless life. It can be said that life occupies a few days, but it also transcends time and space!

Buddhism teaches about "although embraces three thousand realms" and "all dharma realms are in the mind." Everyone embraces me, and I embrace everyone. We coexist with heaven and earth, and we live with the whole universe. There is no limit to the value of life!

There is a saying, "Mayflies born and die within a day; human life rarely lasts more than a hundred years." However, even when the physical body has died, it is not the end of life! As we contemplate how heaven and earth endure, we can appreciate how limitless life is. The length of life is not what is most important; its meaning lies in what it creates. Advocates of life education should reflect on this!

*The language of compassion
is the language of the heart.*

Happy Buddha Purnima

**Dampa
Enterprises**

**Tibetan Raw Wool,
Pashmina & Silk Yarn
Wholeseller**

Tel : 4270828 (Off.) 4272945 (Res.)
Fax : 4278926, 4484129 (Show room)
Mobil : 981020922
Swayambhu (Ring Road)
Kathmandu - 15, Nepal

Lumbini Asoka Pillar and Silavigadabhica

□ *Basanta Bidari*

*Lumbini Development Trust,
Sacred Garden, Lumbini*

An officer fails to act impartially owing to the following dispositions, viz., jealousy, anger, cruelty, hastiness, want of perseverance, laziness and fatigue. The root of the complete success of an officer lies in the absence of an anger and avoidance of hastiness. Rock Edict XVI

Asoka (c.272-232 B.C.)

Bindusara died about 272 B.C. and the throne of Magadha Empire passed to his memorable son Asoka whose coronation, however, took four years later owing probably to a prolonged struggle for succession. According to some traditions, Asoka ruled for thirty-seven years possibly counted from the date of his coronation about 269 B.C. The empire of Asoka was larger in extent than that of his father and grandfather as he succeeded in annexing the country of Kalinga in the coastal areas of Andhra Pradesh and Orissa to the Maurya dominions. A tradition recorded by Yuan Chwang in the seventh century A.D. suggests that Kanchipuram near Madras formed a part of Asoka's empire (Sircar, 4; 1998).

The detail information about Asoka's career and exploits is available from literary traditions and his own records engraved on rocks and stone pillars. The Gujarra and Maski versions of Minor Rock Edict 1 are the only two inscriptions of Asoka, which refer to him by name. Elsewhere he is generally mentioned as *Devanampriya Priyadarsi Raja*, 'the king who is the beloved of the gods and who glanced kindly upon all'. Sometimes he is called simply Devanampriya or king Priyadarsi. Literary tradition also often refers to Asoka either as Priyadarsi or as Priyadarsana, 'one having as kind appear'. Tradition says that the fuller form of Asoka's name was Asokavardhana.

The capital of the Magadha kingdom was Pataliputra (the modern Patna and Bankipore), which had been founded about (evolving since the) 5th century B.C. It is mentioned twice in the Edicts (Rock Edict V and Saranath Pillar) by name. The city was situated on the bank of the Son, which then joined the Ganges lower down. Other cities of the empire mentioned in the inscription are; Ujjayani, Takshasila, Suvarnagiri, Tosali, Kausambi, Samapa and Isila, of which the first four were provincial headquarters where viceroys were stationed.

Assuming the continuity of the political organization throughout the reigns of the three great sovereigns of the Maurya dynasty during a period of about ninety years (circa 322 to 232 B.C.), it will be found that knowledge of Chandragupta, system of government as described by the Greek author and in the book attributed to Chanakya will greatly help the reader in understanding the Edict and other record of Asoka. Lastly where and how he died we have no knowledge.

Asoka's visit to Lumbini

According to Buddhist tradition as preserved in the *Divyavadana*, Asoka started on a pilgrimage to Lumbini in the company of his preceptor, Upagupta. On their arrival, Upagupta, pointing to the tree under which the mother of the Buddha had stood while, delivering her child, said, "*hida budhe jate sakyamuni*" (Oh, Maharaj! Here the Blessed One was born) (Bhattacharya, 59; 1960).

As stated in the *Asokavadana*, Asoka, guided by the venerable Upagupta, made pilgrimages to various sacred places, including the tomb of the great disciples of the Buddha, successively visiting the stupas of Sariputra, Mahamaudgalyana, Mahakasyapa, Vakkula and Ananda. Lumbini Park, the Bodhi Tree, Deer Park in Sarnath and the site of the Parinibbana are the pre-eminently sacred places where the king donated one hundred thousand *suvarnas* (Przyluski, 29-30; 1967).

Pillar at Lumbini.

The Pillar of Lumbini, standing even today and bearing a very well preserved inscription, is one of the least damaged of the Asokan Pillars. This is made out of the sedimentary rock and sandstone and having three parts viz, cylindrical pillar, the bracket figure and crowning part. The total height of this pillar is 30'10 1/2" of which 13'8 1/2" is buried underground and remained erect in place for more than 2600 years. The polished portion of the pillar is 22'9" high, which considered being its original height. The Original ground level must have been about six feet below the existing ground level, and the total height of the pillar from the original ground level with the horse statue would then have been 31 feet. (See reconstruction) the monolithic stone is a truncated cone that tapers from 2'7 1/4" at the

base to 2'21/2" at the top (Tuladhar, 58; 1995).

According to the reports of Mishra, the bottom of the pillar seems to be inserted into the centre of the base slab, with a brick foundation underneath. A brick wall around the pillar provides additional reinforcement. Mishra has measured the height of the pillar at 37'10 1/2" adding seven feet for the bracket and the horse statue; (Mishra, 2043) but Tuladhar measures it at 30'10 1/2" adding nine feet for the same two features (Tuladhar, 59; 1995).

Quarry of the Pillar.

The archaeological investigations conducted around Chunar between the years 1990 and 1993 revealed that the low-lying hill near Baragaon village was the main quarry area. The quarries from which sandstone was extracted for carving the famous Asokan pillars and other Mauryan sculpture have been traced to Baragaon village in the hills south of Chunar railway station in Mirzapur. More than four hundred and fifty ancient quarries, which were identified by us, were scattered in an area of about fifteen square kilometers. Their identification as quarries was ascertained by the marks of extraction of stone blocks, chiseling debris, undressed, half-dressed and completely dressed cylindrical blocks and records of the finished blocks in the form of count-marks. This evidence for long time quarrying was so pronounced at Chunar that there was no doubt regarding the identification of this area as the main sandstone resource area. The date bracket assigned to the quarries of Chunar also had a reliable ground; the earliest inscriptions in Kharosthi and Brahmi were of Asokan times, while the epigraphs in Nagari script were dated to the 13th/14th centuries. Besides, the occurrence of Kushana, Gupta and Post-Gupta characters on some of these engraving further confirmed the continuity of long time quarrying of the blocks for a number of centuries i.e., between the third century B.C. and the late medieval times (Jayaswal, 84; 1997)

Examination of the ancient quarries at Chunar revealed that the striking feature of the quarried blocks was their cylindrical form. This form was chiseled right inside the parent quarry from which the block was extracted. Selection of Chunar for stone quarrying is due to two reasons. One, the good quality of sandstone formations of the Chunar hills, the other factor that appears to be very significant the case of Chunar is its geographical location.

Primary Material

Even today sandstone is one of the primary stone materials used for construction of carved balconies etc in places such as Mirzapore, Benaras and Allahabad. Since the Mauryan period sculptures,

stupas, railing of stupas and doorways were fashioned with sandstone. The 40 Asokan Pillars found in different parts of the country were made from Chunar sandstone. The shaft of the pillars was made out of a monolith and the carved heads out of another. The two were then put together. While the shaft was about 30 feet, the lion head was carved out of five to seven feet long sandstone. The lion head at Sarnath museum, when compared to the stones found there is of the same size.

At Pataliputra (outside modern Patne), the capital of the Mauryas, can be found a third century B.C. pillared palace with the carved lion heads. In the Gupta and post-Gupta period too, sandstone sculptures, were common. These can still be seen in Bodhgaya in Bihar and Kaushambi in U.P.

While pink sandstone with dots was used for the lion heads, light pink and buff-coloured sandstone was used for images of Buddha and other architectural pieces.

Groundwork of the Pillar.

Earlier it was believed that the cylindrical block of sandstone from Chunar used to transport to Pataliputra and give the final preparation. But quite accidentally Prof. P.C. Panta and Vidula Jayaswal of Benaras Hindu University, who were working on 800 B.C. burials, discovered the quarries? They mention that the quarries are still active and some exquisite columns like the Asoka pillars, many of them with inscriptions in Kharosthi (script of the first century B.C.) can be seen lying around. The BHU team was excited as the source of the raw materials for the Mauryan sculptures and its means of transportation had been an enigma to archaeologist and art historians. After the study by the BHU team even the local people have realized the value of the pillar-like blocks of stone with inscriptions.

Transportation of the Pillar

The sandstone slabs after extraction from the earth were chiseled into cylindrical or circular shapes and rolled down the hill to the rafts on the river Ganga. The rounded sandstone blocks can be found in the valleys surrounding Chunar hills and they were found partly submerged (Rai, 15; 1990)

Chunar is in this area where the sandstone formations are closest to the river Ganga. In fact one or two of the hillocks touch the main course of this river. Choseness of the resource area to a large river like Ganga was the exceptional advantage of Chunar hills. The archaeological evidence indicates that this situation was fully exploited for the transportation of large blocks of stone. The cylindrical blocks, which were rolled down the hills, were being brought to the bank of the river Ganga from where these were navigated to various centers

or sites of their utilization. Pataliputra was served by the main course of the river Ganga, while Gandak was the connecting route of Ganga to Vaisali, Lauriya-Nandangarh and Basarh-Bakhira sites where Asokan columns were erected (Jayaswal, 84-88; 1997).

Megasthenes tells of the Grand Trunk Road which ran from the capital to the north-western frontier, marked with pillars at every half-kos, or about a mile and a quarter, and Asoka was very proud of the measures which he took for the comfort and convenience of travelers, as enumerated in Rock Edict II and section V of Pillar Edict VII. Notwithstanding the rather inconvenient position of the capital in the east, it is plain that communication between the different parts of the empire was well maintained by roads and river (Smith, X; 1992).

Vincent Smith spent twenty years researching the subject of Asokan pillars and published various conclusions that have provided crucial background for all debate. The conclusion is that all the pillars were erected by Asoka within a period of 25 years between 257 and 232 B.C. Striking examples are provided by the "Asokan" pillar sites running in a line north-west from the Ganges through Vaisali, Lauria-Araraj, Lauria-Nandangarh, Rampuruva, Rumindei (Lumbini), Niglihawa, Gotihawa, Sravasti and so on. Significantly this line exactly corresponds with the known course of the Uttarapatha, the great northern trade route which at least from the sixth century B.C. linked the rich iron and copper mines of the eastern Ganges basin with the Achaemenid empire or Persia and other civilizations of the ancient Near East (Irwin, 713-719: 1975).

It might be added here that Northern Trade Route was not only of economic importance but also the cultural lifeline that brought India into the orbit of West Asiatic civilization.

Inscription on the pillar

Asoka pillar at Lumbini bears a beautiful historic document of the royal pilgrimage and the birthplace of the Lord Buddha. The inscription is engraved in Brahmi letter and Pali or Magadhi language. The inscription is in five lines and ninety letters. The first line has 23, the second and third has 21, the fourth has 19 and the fifth line has 6 letters.

The third line of the pillar inscription occurs in the sentence ***silavigadabhica kalapita silathabhe ca usapapite***. Now, here, the paper will be concentrated on the word ***silavigadabhica***. The explanation of this compound word ***silavigadabhica*** has caused many discussion; various explanations and translations of it are already suggested.

Silavigadabhica

G. Buhler gives the first interpretation of this word in his article 'The Asoka edicts of Paderia and Nigliva' published in *EPIGRAPHIA INDICA*. Edited by E. Hultzsch in 1898-99. He mentions, "The translation of *vigadabhi* is not certain. It may be a word governing *sila*, and a technical term of unknown meaning. My translation is based on the supposition that it is a compound adjective, qualifying *sila* and equivalent to Sanskrit *vikatabhri*." His translation of the word is "A stone slab, bearing a large representation of 'the sun' might have been put up in the Lumbini garden in order to indicate that Sakyamuni claims to be *arkabandhu* or *adityabandu*, a scion of the solar race of Ikshvaku. Buhler consulted to Professor Pischel regarding this word and Prof. Pischel told him "I suspect that *vigadabhi* is the Sanskrit *vigardabhi* which means 'a term for a rude block or a rough stone'. Hence *vigadabhi* might mean 'finely created, polished; or something like it (Buhler, 5:1898-1899).

In this paper the various interpretations given by earlier scholars, are taken from the a famous article "A Note on *silavigadabhica* in Asoka's Rummindei Inscription" by Kenneth R. Norman published in THE BUDDHIST FORUM, Vol. III, edited by T. Skorupski and U. Pagel 1991-1993.

A Barth at first refused to attempt a translation of this word but later translated "*anesse de Pierre*" i.e. 'made of a stone, she donkey'.

G. Buhler did not accept as a 'she donkey' and interpreted as a 'bearing a big sun', which is mentioned earlier. Fuhrer also mentions a horse on the top of the pillar in his report (Fuhrer, 9:1896).

R.G. Bhandarkar took *bhica* as one word and explained it as *bhittika* "wall".

B.M. Barua believes that "a small elephant" made of a stone.

Vincent A. Smith translated "he had a stone horse made" on the assumption that "not a donkey", i.e. "a horse", but later he changed this slightly to "a stone bearing a horse".

R. Pischel later gave another explanation assuming that *vigada* meant "flawless" (perfect). The meaning was, therefore, "flawless block of stone".

J.F. Fleet suggested "a stone wall which is an enclosure and a screen". He later suggested that "brick", but was unable to give any evidence for this meaning.

J. Carpentier took as "a horse" Aan unbroken bad horse" and translated as "a block of stone bearing horse".

J. Bloch translated "uni muraille de pierre" (a stone wall) accepting the view that *bhica* was to be derived from *bhitya*.

R. Basak translated as "a she-ass as manifested or carved out of stone".

S. Paranavitana separated the compound word into *silavi* and *gadabhica*. The first portion *silavi* of it is "having proclaimed", second portion *gadha* is strong, firm" and *abhica* means "longing for, or desire of". The whole would, therefore, mean, "He caused a strong desire (to visit the site).

D.E. Hettiaratchi means it "the Buddha's mother" or "bearing a *vikata* of stone" or a compound meaning "a stone statue of Mayadevi was made".

P. Thieme takes that *vigada* meaning "horse" with reference to the horse, which took the Bodhisattva away from Kapilavastu.

H. Falk also with the opinion of Hettiaratchi and mentioned that "Asoka made a statue of the Buddha's mother" though he does not specifically mention that why he is saying so.

The suggestion given by Petech is "an encasement for the Buddha's first seven steps at Lumbini" which will be discussed later.

Norman finds all these explanations unsatisfactory. He put a question why Asoka use such complicated and unclear language, when the purpose of the inscription was presumably to make his actions known to all who visited the site. Most of the scholars interpreted as a "horse" from the fact that Huien Tsang stated that the pillar had originally had the statue of a horse upon it, presumably Gotama's horse Kanthaka that took him away from the place. Norman further questions that why Asoka did not use the word such as *asva* "horse" as some suggestions are "(female) donkey". Though Basak suggested that it was Huien Tsang who was mistaken, and it was a donkey on the top of the pillar, not a horse. Why Asoka should have put the statue of a donkey on a pillar is not made clear.

J. Irwin an art historian and expert on Mauryan art finds difficult to accept that there was the figure of a horse on the top of the Lumbini pillar. He concludes that the only animals depicted on Asokan pillars were lion, Bull and elephant. But there is no doubt that there is a horse on the abacus of the pillar at Sarnath, with a lion, a bull and an elephant. Irwin states that these four animals were especially associated with royalty.

H. Falk states the idea of a massive wall. His opinion to the meaning "wall" is based upon the fact that the local material is brick (Falk, 1-22: 1998)

Norman also considered to the wall. Irwin assumes from the absence of any traces of a railing in the brickwork around the pillar at Rampurva that it was made of wood and has disappeared without trace. At Sarnath, however, in the remains of the brick walls, which formed the retaining walls for the

platform around the pillar, were found stone railing posts and cross rails. Norman believes that something similar must have been on the brick wall at Rummindei. Irwin further gives reason the use of stone that Asoka wanted to stress the fact that the wall included stonework, in contrast to a wall made of bricks with a wooden rail. Asoka made clear elsewhere the choice of stone instead of wood: "Where there are stone pillars or stone slabs, there this *dhamma*- writing is to be inscribed- that it may long endure". The fact that the railing stones have long since disappeared at Rummindei, thus thwarting Asoka's hope, is not surprising. The upper part of the pillar has also disappeared, and so has the horse, which once crowned it.

Thus, the argument and interpretation of this word made the scholars to calculate hypothetically since the day of the rediscovery of this inscription.

Various publications of the H.M.G. Nepal also have not the same translations. The Department of Housing and Physical Planning, Lumbini Development Committee, 2028 BS published a book titled "Lumbini" and translates the word *silabigadabhica* as 'a stone used for bearing the load of a horse'.

In 1973 Ministry of Industry and Commerce, Department of Tourism published it as a 'he both caused to be made a stone bearing a horse and caused a stone pillar to be set up'. This translation is accepted in the various publications of the then Lumbini Development Committee in 1975, 1976 and 1980 and the publication of the Department of Tourism in 1975 (Ven. Sudarsan, 67-69: 1998)

Later on Lumbini Development Committee changed the above translation based on the publication of Raj Bali Pandey. According to Pandey's observation 'a stone bearing a horse' was a very awkward construction. It should be taken as one word equivalent to Sanskrit '*Shila-vikatabhittika*' = a huge was of stone'. Thus Lumbini Development Committee put a signboard near the Asokan pillar mentioning 'a stone railing was built.....'. Even the publication of the then Committee published 'a stone wall around the place'. We do not know how and why these different translations published by the then Committee. We do not have any knowledge of any event that occurred for the discussion or the translation this word.

En route for new interpretation.

The excavation of Mayadevi temple from 1992-1996 by the archaeologists of D.O.A, L.D.T. and J.B.F discovered a sand conglomerate stone block in the chamber number 2.

According to Mr, Kosh Prasad Acharya,

archaeologist from D.O.A, involved in the Mayadevi Temple Excavation, now Director General of D.O.A mentions in his report that in the structural phase no II "A piece of unidentified rock, possibly conglomerate (?) Was found in the center of this chamber. Seven layers of bricks were placed to make a platform for this piece of rock" (Acharya, 1996). Uesaka, another archaeologist in the excavation from J.B.F also reports the find of 'a fragment of conglomerate rock (measuring 70cm x 40cm x 10cm) having an axis running north to south in the center' (Uesaka, 1-12: 1996). These reports agree that it is a sand conglomerate, placed in the center of the construction and put on the top of a platform made of seven layers of bricks. There arise many questions about this stone viz. why in the center of the construction, why it is placed on the top of the seven layers of platform, why only the seven layers, etc. But it is sure that this stone has some special significance to be placed there. If we go back to the various interpretations of the word *silabigadabhica* and the archaeological activities and their reports we can have a clear idea of it.

Now the translations given by the various scholars can be put into three interpretations.

The first groups are in the opinion of some figures similar to 'a she-ass or 'a horse' or 'a figure of the Buddha's mother' or some figure on the top of the pillar'.

The second groups are claiming it as 'an astral divinities' like 'a representative of sun' or 'moon'.

The third group ascertains that it must be some structure of 'a stone wall', 'a railing which is an enclosure and screen' and 'flawless block of stone'.

Now let us confirm the archaeological reports of various scholars who were directly involved in the archaeological activities in Lumbini and their findings especially the stone artifacts, since the rediscovery of this pillar in 1896.

Dr. A. Fuhrer (1896) in his report has not mentioned any stonewall or stone objects found during the excavation of the pillar. Even Khadga Sumsher Rana who published 'Buddhist Archaeology in the Nepal Tarai' and was with Dr. Fuhrer during the excavation of the pillar was also silent about any stone object's finding.

P.C. Mukherji (1899) mentioned in his report that he cleared the round base within the enclosure down to about 5^{1/2}' but could not go down to the foundation. The pillar, of which the lower girth is 7' - 9", is 2' - 7^{1/4}" in diameter. It is in hard sandstone of the usually yellowish colour, and rises to a height of 21' or so. Its upper portion is gone and of what

remains the top is split in two halves, the line of fissure coming down to near the middle half. The excavation of Mukherji at the base of the pillar does not yield any stone figure or any trace of wall. The hypothesis imagined of any figure or wall is not found in the excavation of Mukherji. Mukherji has not mentioned any artifact found from his archaeological activities in Lumbini in his report.

After a long gap of time Keshar Sumsher unearthed the mound of Lumbini. Though he did not published any report of his activities in Lumbini but left two earthen mounds north and south of Mayadevi temple. The southern mound was excavated by L.D.T. in 2001 hoping to get some archaeological artifacts from there, but except small brickbats, some red ware potteries and small pieces of sandstone, nothing of important discovery was made.

Devala Mitra (1972) carried out the excavation at the base of the pillar. According to her report she mentions that 'the height of the extant part, above the rough hammer-dressed surface meant to be buried below ground, is 7.391m. The lower portion of the pillar, a depth of 2.134 m. which is polished and below which was encountered the hammer-dressed portion meant to be embedded (Though she wanted to reach the bottom of the pillar to know the height of the hammer-dressed portion and the contrivance, if any, for the insertion of the pillar, she could not go beyond 51cm. below the polished portion due to the intervention of the commissioner (on tour) who was apprehensive of the fall of the pillar in the operations) remains buried below the ground. The three successive brick enclosures mentioned by P.C. Mukherji no longer existed on the west side. In her report no mention of any finding made out of stone elements or any brick railings.

Babu Krishna Rijal (1976-77, 1976-78, 1978-83) published various archaeological activities in and around the Mayadevi temple. But there is no mention of any brick railings at the base of the pillar or any piece of stone, which represent the horse figure.

Tara Nanda Mishra (2040 B.S.) dug the base of the Asoka pillar in 2040 B.S. and has given detail measurement of the pillar. According to his report there are mud brick railings in and around the pillar made of the bricks of Asokan period. The railings are of 18" and the measurement of the bricks are 15"X10"X3".

The foundations are of three stepped and the top of those lies two layers of mud brick wall. It is very important information that the brick railing is noticed for the first time in the archaeological work in Asoka pillar. But Mishra is silent about the

interpretation of the railing with the word *silalavigadabhica*.

The question about the sand conglomerate stone block.

After examining the various interpretations and the range of archaeological activities in the Asoka pillar and Mayadevi temple it became essential to know the significance of the stone, which is found recently.

The most important interpretation is of R. Pischel's "Die Inschrift von Paderiya, SKPAW, (Report of the Royal Prussian Academy of Sciences) Berlin 35 (1903). 724-734" who assumed 'a flawless block of stone'. This version of Pischel is very much related to the stone, which is found in the Mayadevi temple. It is just a block of stone, which is placed almost in the central part of the construction. It lies on a brick platform made seven layers of bricks. Though some scholars did not accept his interpretation but he already indicated there must be some block of stone to pinpoint the exact birth spot of Lord Buddha. The archaeologists in the recent excavation of the Mayadevi temple establish his indication.

Another interesting story is preserved in the book '*Northern India According to the Shui/Ching/Chu*' by L. Petech.

It mentioned in the following "the marvelous tree, which the excellent queen grasped when the Buddha came to the life, is called *hsu/ko* (asoka). King Asoka made, out of lapis lazuli, a statue of the queen in the act of grasping [the tree] and giving birth to the prince. When the old tree had no more offshoots, all the *sramana* took the old trunk and planted it; and over and over again it continued itself till the present time. The branches of the tree are as of old, and they still. Shelter the stone statue.

Also the outlines of the marks of where the prince walked seven steps are still preserved today. King Asoka enclosed the marks with lapis lazuli on both sides, and again had them covered over with one long slab of lapis lazuli.

The people of the country continuously make offerings to them with sweet smelling flowers. One still sees clearly the outlines of seven foot/prints; although there is now a slab covering them, it makes no difference. And again, people may cover them thickly with several layers of heavy cotton (*karpasa*) and fasten these on the chiseled stone; and yet, [the marks] shine through them and are even brighter than before" (Petech, 35-36: 1950).

This above information uncovers the two very important statements. The first one is 'Asoka enclosed the marks with lapis lazuli on both sides, and again had they covered over with one long slab

of lapis lazuli'. Now the question arises whether Asoka used *sila* for lapis lazuli? Or the pilgrims refer the lapis lazuli for another *sila*? We must, however, be aware of that the Chinese pilgrims may have been misled by the Mauryan polish, which may have been on the statue and the encasement. John Irving notes the jade-like texture of the polished sand stone of the Sarnath pillar, which Fa-hsien described the pillar, which Asoka erected at Sankasya as having images of the Buddha set into it, each "shining and transparent, and pure as it were of lapis lazuli". Thus the pilgrims might have been confused with the colour of stone in Lumbini.

The second part of their statement is 'and again had they covered over with one long slab of lapis lazuli'. During the excavation of the Mayadevi temple, the excavation group found a long slab of rectangular conglomerate. According to the report of Mr. Uesaka "A rectangular (lengthwise) conglomerate belongs to the upper structures at stage I, and was installed between the inner and the outer wall on the north, at the third space from the west, above the arranged bricks, in east-west direction. A conglomerate is fresh looking and carrying small stones. It is 140 cm in length in east-west direction, 18 cm in width, and 8 to 10 cm in thickness, at the altitude of 99.78 m. A block of bricks is neatly piled in five courses underneath the conglomerate in the east-west direction. It is not by support walls but support walls were set to the upper part of the block." The excavators of the temple are silent about this stone. They have not given any observation to this finding. Most probably this should be that 'one long slab' mentioned by the pilgrims.

The pilgrims further mention that 'the people of the country continuously make offerings to them with sweet smelling flowers. One still sees clearly outlines of seven foot/prints; although there is now a slab covering them, it makes no difference'. This indicated that when they arrived Lumbini this holy spot was still worshipped by the people. All these pilgrims' account we do not find any reference of the temple in this place, though the place was well known and very sacred to the Buddhist pilgrimage center. There must be some holy spot or object which people used to worship that. This stone must be in the main center of the attraction and the main object of the sacredness.

Recent Interpretation.

With the request of late Ven. Bikshu Sudarsana Mahasthvir, and intellectual seminar was held in Dhammasa (Dharmasastra) University in Bangkok in 9th April 1980. This seminar was participated by the various learned Mahasthvir and professors of Chakravat, Mahachulalankor

University and Dhammasa University. In this seminar the main theme of the discussion were the words '*silavigadabhica*', '*ubalike kate*' and '*athabhagiye ca*'. The seminar concluded for the word '*silavigadabhica*' with 'scaped on stone' or 'stone is fashioned in another replica'. This indicated that the spot is highlighted with some stone replica. That replica must be the prototype of the nativity sculpture of Siddharth's birth, which is placed in the restored Mayadevi temple (Ven. Sudarsana, 71: 1998).

A seminar was held in Hotel Bluestar in Kathmandu after the discovery of this stone few years back. The seminar participated by various authorities of history, culture, archaeology, art and architecture, intellectuals, expert on Pali and Buddhist literature and highly positioned monks. The seminar concluded that the stone has a very special significance and occupies in the exact birth spot of Lord Buddha. Late Ven. Sudarsana further indicated that it looks like a footprint of a human being (Ven Sudarsana, 73: 1998).

The international team of experts Prof. A.H. Dani from Pakistan, and Prof. A.K. Narain, and Krishna Deva from India also highlighted this stone. They declared that this stone has special implication to be there. Before the discovery of this stone Prof. A.K. Narain had already said publicly that there must be some sign in the birthplace of Lord Buddha. Thus *silavigada bhica* means a public assemblage area in the form of high terrace or an enclosure of bricks around a place of worship or celebration of the much-spoken unusual stone. Dr. Narain has divided the word *silavigadabhica* into three words i.e. *sila*, *vigada* and *bhica* which mean stone; much talked about or spoken of and a public assemblage area in the form of high terrace or an enclosure of the bricks (Vaidya, 640: 2003). This international expert team also requested to Nepalese authorities to announce this greatest discovery of 20th century by the then Rt. Hon'ble Prime Minister Shree Sher Bahadur Deuba. At Hotel Himalaya, Lalitapur, on Feb. 4, 1996, the then Prime Minister of Nepal announced, "the sacred place of the nativity of Sakyamuni Buddha in Lumbini has been discovered" in Feb. 4, 1996.

The International Scientific Experts Meeting on Conservation, Restoration and Shelter for Excavated Archaeological Site of Mayadevi Temple also accepted this stone as a 'Marker Stone'.

Conclusion.

The study of various interpretations given by the different scholars and the archaeological reports of the archaeologist who were involved in the archaeological activities in Lumbini, have not confirmed any stone representation on the top of

the Asokan pillar. The word '*silavigadabhica*' with some icon on the top of the pillar is a hypothetical calculation only. The detection of the stone in the excavation of Mayadevi temple solved the year's long debate of the word '*silavigadabhica*', which means Asoka put the stone to mark the exact spot of the birthplace of Lord Buddha. Or he worshipped the spot, which was marked with the stone at the exact birthplace of Lord Buddha. Now it is very high time to change the signboard lying near the pillar with the right interpretation of the inscription.

References.

1. Sircar, D.C. 1998 INSCRIPTIONS ASOKA, Publication Division New Delhi.
2. Rai, Usha. 1990 THE TIMES OF INDIA, New Delhi.
3. Jayaswal, V. 1997 GANGA: The route of transportation of Sandstone from Chunar to Ancient settlement, Triratna Trust, Sarnath, Varanasi.
4. Smith, V. 1992 THE EDICTS OF ASOKA, Munsiram Manoharlal, New Delhi.
5. Irving, J. 1975 "ASOKAN" PILLARS: A REASSESSMENT OF THE EVIDENCE, Part III: Capital, the Burlington Magazine.
6. Buhler, G. 1898-99 THE ASOKA EDICTS OF PADERIA AND NIGLIVA, Epigraphica India and Record of the Archaeological Survey of India, edited by E. Hultzsch A.S.I, Delhi.
7. Kenneth, R.N. 1995 A NOTE ON *silavigadabhica* IN ASOKA'S RUMMINDEI INSCRIPTION, The Buddhist Forum, Vol. III (1991-1993), edited by T. Skorupski & U. Pagal, Heritage Publishers New Delhi.
8. Fuhrer, A.A. Dr. 1992 ANTIQUITIES OF BUDDHA SAKYAMUNI'S BIRTH-PLACE IN THE NEPALESE TARAI, Ideological Book House, Varanasi, Delhi, (Reprinted).
9. Falk, H. 1998 THE DISCOVERY OF LUMBINI, Lumbini International Research Institute, Lumbini.
10. Ven. Sudarsana. 1998 LUMBINI KO KAKHAMA (Nepali), Himali Buddha Prashikasana Sasthan, Lalitapur.
11. Acharya, K.P. 1996 A BRIEF REPORT ON THE ARCHAEOLOGICAL FINDINGS IN THE MAYADEVII TEMPLE, (Report submitted to the Task Force, Mayadevi Temple Excavation), LDT. Kathmandu.
12. Uesaka, S. 2001 ARCHAEOLOGICAL RESEARCH AT MAYADEVII TEMPLE, LUMBINI, (Vol. 1), JBF. Tokyo, Japan.
13. P.C. Mukheriji. 1969 A REPORTS ON ATOUR OF EXPLORATION OF THE ANTIQUITIES IN THE TARAI, NEPAL THE REGION OF KAPILAVASTU, Ideological Book House, Delhi, Varanasi, (Reprinted).
14. Rana, K.S. Gen. 2045 BS BUDDHIST ARCHAEOLOGY IN THE NEPAL TARAI, No. II, Vol. 6, Abhilekha, National Archives, D.O.A. Kathmandu.
15. Mrs. Mitra, D. 1972 EXCAVATION AT TILURAKOT AND KUDAN AND EXPLORATIONS IN THE NEPALESE TARAI, Department of Archaeology, HMG, Kathmandu.
16. Rijal, B.K. 1975, 1976, 1980 ARCHAEOLOGICAL ACTIVITIES IN LUMBINI, Lumbini Development Committee, Kathmandu.
17. Petech, L. 1950 NORTHERN INDIA ACCORDING TO THE SHUI/CHING/CHU, Series Orientale Roma.
18. Vaidya, T.R. 2003 NEPAL, TOMORROW VOICES & VISIONS, Ed., D.B. Gurung, Koselee Prakashan, Kathmandu, Nepal.

(This paper was presented on "National Seminar on the Interpretation of Lumbini Asoka Pillar Inscription, organized by Lumbini Development Trust, Feb. 16 & 17, 2004 - Ed.)

अनागारिका सुजाता सम्मानित

२३ चैत्र, काठमाण्डौ। अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका अध्यक्ष भिक्षु कुमार काश्यप महास्थविरले बुद्ध विहार भृकुटीमण्डपका संस्थापक दिवंगत भिक्षु सुमङ्गल महास्थविरको स्मृतिमा संस्थापित "सुमंगल स्मृति अभिनन्दन सिरपा: २०६०" एक समारोहकाबीच अनागारिका सुजातालाई प्रदान गर्नुभयो। बुद्ध विहार संरक्षण समितिका अध्यक्ष भिक्षु कोण्डन्यले सभापतित्व गर्नुभएको सो सभामा सम्मानित अनागारिका सुजाताले पुरस्कार प्राप्तिले आफूमा अझ बढी शासनिक बोझ थपिएको अनुभव सुनाउनुभयो। सोही सभामा प्रमुख अतिथि भिक्षु कुमार काश्यप महास्थविरले बुद्ध विहारको धम्मागार-धम्महल जीर्णोद्धार कार्यमा सहयोगगर्ने दाताहरूलाई प्रशंसा पत्र प्रदान गर्नुभयो भने भिक्षु कुमार काश्यप महास्थविर तथा दाता जुजुभाइ तुलाधरले विहार प्रमुख भिक्षु कोण्डन्यलाई शुभेच्छापत्र हस्तान्तरण गर्नुभयो।

बुद्ध विहारका सचिव भिक्षु निग्रोधले जिर्णोद्धार सम्बन्धी आर्थिक विवरण प्रस्तुत गर्नुभई स्वागत भाषण गर्नुभयो भने सरिता अवालले सम्मानित अनागारिकाको सक्षिप्त जीवनी प्रस्तुत गर्नुभयो। विहारका सदस्य मोतिलाल शिल्पकारबाट धन्यवाद ज्ञापन गरिएको सो सभा भिक्षु सुशीलले संचालन गर्नुभएको थियो।

कीर्तिपुरमा पुरस्कार वितरण

२९ चैत्र, कीर्तिपुर। अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका अध्यक्ष भिक्षु कुमार काश्यप महास्थविरले श्रीकीर्ति विहारमा बौद्ध परियत्ति शिक्षामा उत्तीर्ण विद्यार्थीहरूलाई पुरस्कार वितरण गर्नुभयो। साथै सोही समारोहमा विहार प्रमुख भिक्षु कीर्तिज्योतिलाई मतिनां जाःगु भिन्तुना-पौ प्रदान गरियो।

सिद्धि-इन्द्र पुरस्कार प्रदान

१० वैशाख, ललितपुर। अनागारिका सुजाता, लामा भिक्षु डवाङ्ग वशेर गुरु, बुद्धरत्न वज्राचार्य यसवर्ष सिद्धि-इन्द्र पुरस्कारबाट सम्मानित हुनुभएको छ। सोहि बेला नेपालका बुद्धशासनिक क्षेत्रमा दाताको रूपमा योगदान दिदै आउनु भएका द्रव्यमान सिंह तुलाधर (भाइराजा) लाई पनि अभिनन्दन गरियो। पुरस्कार प्राप्तगर्नेहरूबाट पनि मन्तव्य व्यक्त गरिएको सो सभामा भिक्षु कोण्डन्य, प्रा. आशाराम शाक्य, बेखारत्न शाक्य धर्मवहादुर शाक्य, केदार शाक्यले पनि बोल्नुभएको थियो।

परियत्ति दीक्षान्त सम्पन्न

१२ वैशाख, ललितपुर। अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका अध्यक्ष भिक्षु कुमार काश्यप महास्थविरको प्रमुख आतिथ्यत्व एवं नेपाल बौद्ध परियत्ति शिक्षाका शिक्षाध्यक्ष भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविरको सभापतित्वमा ४१ औं परियत्ति विद्यार्थी समूहको दीक्षान्त समारोह सम्पन्न भयो। शील प्रार्थनाबाट शुभारम्भ सो समारोहमा परियत्तिको बोर्ड स्थान हासिल गर्ने विद्यार्थीलाई प्रतिज्ञा पनि गराइएको थियो।

समारोहमा प्रमुख अतिथि भिक्षु कुमार काश्यप महास्थविर, म्यानमारका राजदूत उ तें, सौजन्य दाताहरूबाट पनि पुरस्कार हस्तान्तरण गरिएको थियो। नेपाल बौद्ध परियत्ति शिक्षाका केन्द्रिय परीक्षा नियन्त्रक भिक्षु बोधिज्ञानबाट परीक्षा सम्बन्धी प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्नुभएको सो सभामा भिक्षु आनन्दले पनि मन्तव्य व्यक्त गर्नुभयो। सह-परीक्षा नियन्त्रक भिक्षु भद्रियबाट स्वागत मन्तव्य व्यक्त गरिएको सो समारोह भिक्षु संघरक्षितले संचालन गर्नुभएको थियो।

श्रामणेर प्रव्रज्या सम्पन्न

१५ वैशाख, बुद्ध विहार, भृकुटीमण्डप। अखिल नेपाल भिक्षु महासंघका अध्यक्ष भिक्षु कुमार काश्यप महास्थविरको उपाध्यायत्वमा दुइजना कुलपुत्रहरूलाई विनयानुकुल श्रामणेर प्रव्रज्या दीक्षा प्रदान गरियो। वंठु, काठमाण्डौका यमदास मानन्धर तथा कृष्णदेवी मानन्धरका सुपुत्र अज्जु मानन्धरलाई श्रामणेर अनुयोग एवं च्यासल ललितपुरका ज्ञानवहादुर अवाले तथा रिमिता अवालेका सुपुत्र एरिक अवालेलाई जवन श्रामणेर नामाकरण गरिएको छ। बुद्ध विहारका शिष्य श्रामणेरहरू विश्व शान्ति बौद्ध शिक्षालयमा बुद्धधर्म तथा अन्य आवश्यक शिक्षा अध्ययन गरिरहेका छन्। विहारका प्रमुख भिक्षु कोण्डन्यले मन्तव्य व्यक्त गर्नुभएको सो प्रव्रजित समारोहमा विहारका सचिव भिक्षु निग्रोधले प्रव्रज्या समारोह सञ्चालन गर्नुभयो।

विश्वशान्ति विहार, नयाँबानेश्वर

१६ वैशाख, काठमाण्डौ। अखिल नेपाल महासंघका उपाध्यक्ष एवं विश्वशान्ति विहारका प्रमुख भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविरको उपाध्यायत्वमा ८ जना कुलपुत्रहरूलाई श्रामणेर प्रव्रज्या दीक्षा प्रदान गरियो। सन्दिप महर्जन, निकेस महर्जन, सिद्धार्थ शाक्य, निर्जन शाक्य, प्रदीप चौधरी, राहुल चौधरी, दिपेन कुमार, निरज वज्राचार्यलाई क्रमशः श्रामणेर बायामो, मिलिन्दो, सुदत्तो, नेमिन्दो, रोहितो, जयन्तो, मेघियो, इन्द्रियो नामले श्रामणेर प्रव्रजित पछि नयाँ नामाकरण गरिएको छ। हाल नेपालमा एउटैमात्र श्रामणेर भिक्षु तालिम केन्द्रका रूपमा अगाडि बढिरहेको विश्वशान्ति बौद्ध शिक्षालयले नेपालको बुद्ध शासनिक क्षेत्रमा ठूलो योगदान पुऱ्याइरहेको सहाहनीय पक्ष हो। संस्थापक भिक्षु ज्ञानपूर्णिक महास्थविरको अथक प्रयासमा संचालित सो विहारमै बस्ने श्रामणेर तथा बाहिरका विहारहरूबाट आएर पढ्न आउने श्रामणेरहरू अध्ययनरत छन्।

उपासक ज्ञानज्योतिलाई अभिनन्दन गरियो

१९ वैशाख, नेपालको बुद्धशासनमा विविध तवरले आर्थिक सहयोग गर्दै आउनु भएका दानपति साहु ज्ञानज्योति कंसाकारलाई 'अग्रधर्मानुदाता' उपाधिबाट सम्मानित गरिएको छ। बौद्ध अध्ययन समाज नेपालको आयोजनामा सोही दिन सुखी होतु नेपालले अग्रधर्मानुदाता ज्ञानज्योति कंसाकारको सक्षिप्त जीवनी प्रकाशमा ल्याएको छ। सो जीवनी धर्म सुन्दर वज्राचार्यले लेख्नुभएको हो।